GOD. XII. ▪ BROJ 2.

HRVATSKA STRAŽA

ZA KRŠĆANSKU PROSVJETU

ANTEMURALE CHRISTIANITATIS

ČASOPIS

NAMIJENJEN

FILOSOFIJI I DRUGIM ZNANOSTIMA

(Glasilo „Leonova Društva“ u Senju).

Urednik: Dr. FRAN BINIČKI.

Cijena 7 Kr. na god. — Redoviti i podupirući članovi „L. D.“, sveučilištarci, đaci viših razreda i pučki učitelji plaćaju 3 Kr.

IZLAZI SVAKOGA DRUGOGA MJESECA.

Rijeka, 1914.
Tisk. umjet. zavod „Miriam“

SPOMEN-KNJIGA
o II. hrvatskom katoličkomu kongresu
U LJUBLJANI 1913.

(Uredio dr. Janko Šimrak.)

»Kuća dobre štampe«, svijesna svoje zadaće, da ima biti ognjište i žarište ideala za vjeru i dom — izdala je evo i opet divno, ali ujedno i vrlo znamenito djelo za hrvat. kat. narod. Suvišno je, da ovu doista krasnu knjigu i po sadržaju i po spoljašnjoj opremi preporučujemo. Tä ova se spomen-knjiga sama od sebe preporučuje. Gledaj ponajprije sadržaj:

U prvome dijelu donosi knjiga opširan prikaz priprava za kongres i samih svečanosti; u drugome dijelu naći ćeš sva predavanja po izbor pregalaca za katoličku stvar u hrvatskoj domovini. Sve su to sami ljudi, u kojima bukti jaki i neobuzdani žar za sve, što je plemenito i uzvišeno. To su pravo rekavši sjajne žarulje, koje bi rado sve rasvijetliti i raspaliti.

Pa takva su im i predavanja, kojima hoće prema svojem najuzvišenijemu Idejalu da se u hrvatskim krajevima raspale, za što su naši djedovi na potoke krvi prolili: za krst časni i slobodu zlatnu.

Sva ti dakle knjiga sa svojim najbiranijim sadržajem kao i sama od sebe govori:

Uzmi me, i čitaj!

Mlakoga će oduševiti i zagrijati za one uzvišene idejale, koje ti pregaoci zastupaju, a u hladnog indiferentiste probuditi zamrli smisao za ono, što je dobro i plemenito. U revnome će Hrvatu katoliku ta knjiga povećati plam i razbuktiti oganj. Bio ti dakle tko mu drago:

Uzmi i čitaj!

Ali još nešto! — Knjiga je ukrašena — da spomen bude što trajniji — s mnogo lijepih slika znamenitijih ličnosti, koje su učestvovale na kongresu.

Cijena je knjizi prema bogatom sadržaju i sjajnoj opremi neznatna, jer *stoji s poštom samo 2 K 30 fil.* — Narudžbe se šalju na »Kuću dobre štampe« — Rijeka.

podnose, te i nedopuštenim sredstvima reagiraju. I kod jednih i kod drugih «rodoljubno» djelovanje ne stupa zlatnom sredinom kreposti, već stranputicom stranačke strasti. Druga je to rana na narodnom tijelu.

Daleko od nas, da bi opravdali nasilja Njemaca, Mađara i Talijana, koji zaslijepljeni narodnim šovenstvom gaze najprimitivnija naša narodna prava. Sasvim opravdano naše nastojanje da našemu narodu obranimo jezik, te mu pribavimo sretnije dane, političku i ekonomsku neovisnost; ali je također istina, da povrh čisto narodnih ideala imade viših, sveopće ljudskih kulturnih i vjerskih ideala, a to su pravica, ljubav, mir, sloga, kao nužni temelji svakom društvenom ovozemnom poretku; koji opet olakšavaju postignuće onozemne svrhe, za koju smo svi stvoreni. Zato se za ljubav narodnih ideala ne smijemo odreći kulturno vjerskih ideala, kojima su oni podređeni.

11. Vjerski interesi moraju uvijek biti nad narodnima; oni imaju vječnu i apsolutnu vrijednost, a ovi vremenitu i relativnu. Toga ne shvaća *narodni radikalizam,* komu je narodnost sve, mjerilo za dobro i za zlo: teorija Nietzschejeva *nadčovjeka* prenesena na narod. Što smije Nietzschejev nadčoviek, smije i narod; njegova je spoznaja sama istina, njegova volja sama pravica. Ali nadčovjek t. j. suvereni narod je egoistični samoživac, tuđih prava ne pripoznaje. Sve što on može to i smije; izvor je prava u njegovoj sili.

Takvu su politiku nadčovjeka prisvojili si «kulturni» Nijemci. Manji su narodi kao Hrvati silom okolnosti oslobođeni te napasti. Ali nemojmo ni u principu prisvoijt što vodi kobnim konsekvencijama. *Čisto narodna* politika počiva na liberalnom i besvjerskom temelju. Silom logike vodi ona k revoluciji i k anarhizmu. Nemojmo se varati: liberalne su stranke uzele u zakup nacionalni princip, eda njime poruše svaki božji i ljudski auktoritet. «Najprije smo Hrvati a tek onda katolici» kažu mnogi činom i slovom; i zato sve obveze spram Boga, Crkve, prestaju, kad dolaze u opreku sa «domoljubnim» radom u korist naroda; koji protivno rade ili misle, služnici su Rima i Beča; (Budim. i Beograd ne spominju), izdajnici svoje domovine!

Ta anatema zalibože djeluje, te mnogi s neupućenosti, s malodušnosti i pustog straha izdaju svoju kršćansku savjest za ljubav «domoljubne» svijesti, prava božja za prava ljudska, neumrlu dušu za časovitu korist. Zaboravljaju jadni, da je svako

ljudsko djelovanje podloženo vječnim nepromjenljivim etičkim zakonima, te da trajno nesuglasje s njima donaša pojedincima kao i narodu vremenitu i vječnu propast.

12. Dä; i mnogi se Hrvati katolici zagrijavaju za čisto narodnu politiku, troše dragocjeno vrijeme u izrađivanju programa, a mala ih škrb, da ga postave na tvrdi temelj vjerske dužnosti. A međutim hrvatski narod rapidno propada na ekonomskom i moralnom polju. Bijeda, neznanje, tromost, apatija ubija u njemu volju za rad. Bezvjerski će socijalizam u zgodnom času iskoristiti narodnu bijedu, ali žalibože na njegovu vječnu i vremenitu štetu. Roma deliberante Saguntum periit. Pao je Sagunt, a past će i hrvatski narod, ako što prije zgradu bolje narodne budućnosti ne postavimo na čvrstim temeljima katoličke vjere i morala.

Narodno-kulturna misao.

13. Narodna misao, po sudu nacionalista, određuje ne samo politički već i kulturni pravac narodnom napretku. Kulturnu narodnu misao otkrivaju narodni geniji; a u čin ju provađaju, sredstvom umjetničkih tvorbi, narodni umjetnici; a sredstvom političkog djelovanja, narodni zastupnici.

O prvim t. j. o »narodnim genijima« već smo nešto natuknuli u uvodu, ovdje jedino spominjemo, da narodni geniji nijesu apsolutni; već po samoj naravi ljudi ograničeni u svom mišljenju i djelovanju, ovisni o tolikim vanjskim i nutarnjim okolnostima, da je govoriti o nekoj apsolutnoj vrijednosti umjetnosti po narodni uzgoj pravi besmisao. I umjetnici su vezani barem ljepotom. Sloboda stvaranja imade svojih granica u samoj ljepoti; a ljepota je istina (logička, ontološka, moralna) u vanjskoj sjajnoj odori = splendor veri. Etičko je zlo bludnja neistina, zato ne može nikada pa ni u r čarobnijoj umjetničkoj formi biti u pravom smislu lijepa.

Zato umjetnici ala Kranjčević i Meštrović, dok gordo dižu pesnicu protiv neoborivih božjih zakona, pobuđuju samilostan smijeh; u sebi ne mogu svladati duševnog protuslovlja, a namiću se kao duševni vođe naroda, borci za slobodu i mir savjesti. Koji revoltiraju protiv viših zakona, duševni su patuljci, a ne Prometeji.

14. U provađanju su kulturne narodne misli bolje sreće narodni poslanici, koji se služe zakonom. Zakon bo utieče na sve moguće razmjere pučanstva; on uređuje prava pojedinaca i društva, prava socijalna, civilna, kaznena pa i čisto vjerska. Zakon nekako suvereno riješava sva kulturna pitanja, jer je on odraz »suverene narodne volje«.

Moderne se liberalne države opširno poslužuju zakonom za promicanje svojih specijalno kulturnih misli. Tako Njemačka promiče višu njemačku kulturnu misao konkretizovanu u filosofiji Nietzschejevog Nadčovjeka; Rusija je fanatična zaštitnica *pravoslavlja*, što nije drugo no vjerski despotizam prenesen na savjest; latinske se države oduševljavaju za laicizacijom društva u posvemašnoj neodvisnosti od svakog božjeg utjecaja; a sve se radi u ime kulturne narodne misli.

Naši pak bivši realisti, a sada pokretaši i srbohrvati usrećili su nas novim kulturno-političkim programom skalupljenim u Pragu, ispravljenim u Beogradu. On prestavlja sintezu bezvjerskog češkog radikalizma i radikalnog srpskog nacionalizma. Umjetnici, književnici, narodni zastupnici, slovom i tvorom morali bi taj političko-kulturni program među hrvatski narod propagirati.

15. Istina, nepatvorena narodna volja otkriva zdravih načela; ali je također istina, da se zdravo narodno razumijevanje rijetko kao takvo odrazuje u našim novinama i parlamentima. Tako je zvano javno mnijenje više puta fabrikacija stanovitih novinarskih demagoga za izvjesnu čitaću publiku: za narod se u opće ne pita.

Narod ima doista pravo da se prema svojem karakteru, povjesnim tradicijama unutar granica svog etnografskog i geografskog položaja harmonično i sustavno razvija: al uvijek u suglasju sa božjim i naravnim zakonima, kao nužnim preduvjetima kulturne narodne zadaće. Mnoge su velike države (rimska za vrijeme careva, španjolska za Karla V., francuska za Napoleona) propale, jer su promicale krivu i nepravednu kulturnu zadaću. — Povrijeđeni se etički zakoni teško osvećuju pojedincima i narodima. — Kulturni narodni program ne može počivati na nacionalnom radikalizmu kao negaciji božjih i ljudskih prava. Narodno je šovenstvo precjenjivanje narodnih prava, politička nepravica, socijalno zlo, grijeh koji raščinja državni organizam. Naprotiv poštivanje božjih i naravnih zakona, koji se uglavljuju u kardinalnoj kreposti *pra-*

vednosti neporušivi je temelj ne samo kraljevstvo. — Justitia regnorum fundamentum — već i svake kulturno-političke djelatnosti. Rasvijetlimo živim etičkim svijetlom sadržinu koli i provedbenu osnovu kulturne narodne misli, eda, ako se pokažu mrlje, na vrijeme uklone.

16. Još par riječi o *Družbi sv. Ćirila i Metoda* kao kulturnoj instituciji cijelog hrvatskog naroda. Uzvišena je njena zadaća: hrvatskomu narodu u Istri sačuvati jezik i promicati narodnu prosvjetu; al i tamo se ušuljala tako zvana »kulturna borba«, koja sa gori spomenutom zadaćom stoji u očitoj protimbi. Družbini su učitelji u ogromnoj većini očiti narodni liberalci; Družbin je tajnik, poznati hrvatski književnik, pristaša književnog pravca, koji kod nas zastupa »Savremenik«: a predsjednik je većinom zaokupljen drugim poslovima, ako nije odsutan. Moguće da Uprava Družbe, moguće da njeni učitelji, u ovo doba vjerskog indiferentizma ne shvaćaju svu aktualnu vrijednost vjerskog uzgoja za uobličenje pravih značajeva, te misle, da su svojoj dužnosti udovoljili, ako i mimo vjerskih zahtjeva, dapače i protiv vjerskih zahtjeva, šire kulturno-narodnu ili hrvatsku misao; moguće da su u dobroj vjeri dapače gdjegod i nemoćni osobito što se tiče Uprave, da takvim manjkavostima doskoče; ali nas nekoje činjenice, koje su se nedavno dogodile u nekojim primorskim gradićima, teško zabrinjuju. Žao nam je Družbe, al nam je žao i mladeži. Nek nas dobro razumiju: vjerski su nam interesi nad narodnima. Mi hoćemo hrvatsku al i kršćansku prosvjetu, ili bolje kršćansku prosvjetu u hrvatskom ruhu. Malen smo narod, te nas narodna hrvatska misao ne će spasiti, ako se ne temelji na čvrstom vjerskom uvjerenju. Mi puno više vjerujemo katoličkom Hrvatu nego li najradikalnijem narodnom liberalcu. Kod onoga je domoljubna dužnost prava vjerska dužnost, što ne možemo kazati o posljednjem. Naša je želja, da naša Družba u tom smislu i radi, pa će odsad, košto i dosad naći potpore kod hrv. katolika.

Vjerski princip u politici.

17. Ničesa se političke stranke toliko ne boje koliko *«klerikalizma»;* valjda stoga i ne će da svoje političko djelovanje postave na vjersku bazu. Karakteristično je za naše doba, da toliko robuje frazi.

Ta što je taj tobožnji «klerikalizam»? Nije drugo nego zahtjev, da i u javnom političkom životu moraju etička i božja prava doći do svoje vrijednosti; ta dužnost je svakog kršćanina u privatnom i javnom životu vjerske principe provađati. To je taj tobožnji klerikalizam. Pravi kršćanin posmatra politiku ne kao sredstvo ambicije i svoje koristi, već kao požrtvovnu domoljubnu dužnost, kao božju volju, osobito u naše doba, kad neprijatelji oltara i prijestolja prijete rušenjem zdravog socijalnog poretka, da porade oko njegovog uzdržavanja.

18. Pravednost, ljubav, auktoritet stupovi su svake zajednice; koje podržava religija, a ruši ih u temelju liberalizam. Mi moramo podržavati u svojoj snazi one vrednote, koje liberalna politika gazi, a to su moral i poštenje u političkom djelovanju.

Princip je auktoriteta, božjeg auktoriteta, bez kojega ne može nijedna država postojati, silno raskliman. Auktoritet veže podanike i poglavare.

Podanici nek ne gledaju samo na svoju korist, jer nije sve nepravedno, što je protiv nje. Javno je dobro nad privatnim, a ne obratno. Niti je dobro jedne stranke, koja se momentano domogla vlasti, nad dobrom države.

Poglavari pak nek znadu, da im je vlast dana od Boga za sveopću narodnu korist; a ne da političkim, «kostitucionalnim» i diplomatskim intrigama zavaravaju narod, to se on izmiče auktoritetu, koji je naperen protiv njegovih interesa.

Podržavajući vjera više vrednote ljubavi i pravice to uopće poštenje u cijeloj državnoj upravi, u legislativi i eksekutivi, svađa ravnotežje između interesa pojedinaca i zajednice namićuć s obje strane međusobne dužnosti, koje jamče za mir i slogu a uz to i procvat državne zajednice.

19. Ali etička svijest o domoljubnoj dužnosti niče najbolje na poljanama ovlaženim blagom rosom božje milosti, t. j. u onim srcima, koje Bog rasvijetli svojim žarom. Moguće da liberalci našeg jezika ne razumiju; tâ milost je tajna onomu, koji je ne ćuti; ali je požrtvovan rad na korist naroda moguć ondje, gdje se ljudi žrtvuju poradi Boga, a to je baš djelovanje božje milosti.

Naprotiv malo možemo očekivati od onog političkog člana ili vođe, kojem je luč božje milosti u srcu ugasla, a nastala crna noć grijeha.

Krasno o tomu piše «Svećenička Zajednica» (1913. str. 179) «Grijeh postavljen na svijetnjak javnosti širi svuda svoje kraljestvo zarazujući sve na daleko uokolo zlim primjerom. Grijeh i požuda po svojoj su naravi pohlepni, egoistični, zato podređuju zajednicu osobi žrtvujući općenitu korist privatnoj koristi... Robovi grijeha, zlih sklonosti i neukroćene strasti loši su vođi naroda, oni ne će promicati opće koristi, nego časno mjesto, što ga zapremaju, pouzdanje što ga narod stavlja u njih, bit će im tek sredstvom za postignuće privatnih aspiracija. Narod će im biti krava muzara. Rob je grijeha upregnut u jaram egoizma, u njega nema idealnog zanosa, nema smisla za žrtve. Usta su mu puna slobode, dok sam ne podnosi ni najmanjeg prigovora, dok vlada nesnošljivim apsolutizmom; pod devizom demokratizma domogao se uglednog, unosnog mjesta, a neukroćena ga strast od demokrata učini demagogom.

Proti tome zlu valja upotrebiti radikalan ustuk. Taj nam ustuk *pruža asceza,* koja *mora da je svagdašnji kruh katoličke inteligencije, naročito one, koju zapada zadaća narodu prednjačiti i voditi ga u javnom životu»*.

20. Do istih zaključaka dolazi dr. Aleš Ušeničnik učenik dra. Mahnića, a sada najdublji mislilac kod Slovenaca. «U ovo doba, kaže on (Čas L. VII. str. 301), moramo glasno ispovijedati svoj *idealizam u politici* «Dvoje zahtevamo mi v imenu idealizma od zastopnikov krščanskega ljudstva: *objektivno, dejanj za naše ideale; subjektivno, vere v te ideale.*

Naši ideali so ideali našega ljudstva, ideali krščanske demokracije. V dobi, ko se vsebolj širi naturalizem, je treba bolj ko kdaj poudarjati katoliška načela, načela krščanske kulture. Nekaterim se zdi že preveč načel. Ti ali že sami stoje pod uplivom naturalizma ali pa tako malo umevaju čas... Pogledajte moderno filozofijo, vedo, umetnost, politiko; opazujte moderno mišljenje, teženje in življenje! Ali nič ne vidite, kako v sem živi, kako iz svega diha, kako v sem deluje naturalizem?... Z univerz predava naturalizem, v leposlovju očaruje srce naturalizem, u politiki igra vlogo diplomata naturalizem. In naturalizem je načelo! Negacija krščanstva, a je tudi načelo. S čim mi odbijajmo to načelo kakor spet s načelom, negacijo krščanstva z afirmacijo krščanstva, negacijo vere z afirmacijo vere? Tudi našo delo mora biti torej načelno: načelo mora živeti v vsem našem kulturnem delu, načelo mora voditi tudi našo politiko.

Naš ideal je in mora biti, da zavladaju spet v vsem mišljenju in življenju narodov krščanska načela... življenje v službi tega ideala je edino življenja vredno življenje.

Dandanes je vse «politicum»: vzgaja, šolstvo. zakon (brak) svoboda ali ne svoboda Crkve, javna nravnost (moral) svoboda vere ali nevere... ako ne bomo zahtevali od naših mož politikov izpovedi in dejanj za katoliško načelo, tedaj se nam utegne dogoditi, da bo nekega dne svobodomiselstvo uveljavilo v zakonodavstvu svoj program». 302

21. Nadalje učeni pisac zahtijeva, da zastupnici naroda dojsta i sami vjeruju u kršćanska načela, i zato moraju biti *praktički katolici,* a ne samo provađaci «političkog katolicizma», po kojem bi bilo dosti, da se kandidira na katoličkom programu i glasuje za katolički program i ne gledajuć na vjersko uvjerenje odnosnog kandidata. Krivo je to načelo; ono bi možda i pomnožilo «sumišljenike», koji bi najmanje bili sumišljenici; već besvijesni sebičnjaci, beznačajni hipokrite, ljudi željni časti i dobitka. Katolički se narod ne može i ne smije oduševljavati za takvoga «katoličkog» zastupnika, kojemu je vjera deveta stvar. te ne ide k misi, ne pristupa sakramentima, ne posti, u jednu riječ ne prakticira.

22. Kako je u tom pogledu kod nas?

Karaktristično je, da na katoličkom hrv.-slovenskom Kongresu u Ljubljani hrvatski zastupnici, nijesu pronašli shodnim, da svoje vjersko osvjedočenje javno manifestiraju sa svojim hrvatskim katoličkim narodom. I još zastupnici svećenici! Žalosno! Ali veoma karakteristično.

Zaključak: političko djelovanje postavimo na kršćanski, dà na katolički temelj, odakle će cijela politička zgrada dobiti čvrstoću i trajnost. Zahtijevajmo, da se u tom smislu popuni politički program; a onda sudjelujmo; ali svom dušom, kao Hrvati i rodoljubi, koji ljubimo svoj narod, njegov jezik i slobodu; ali i kao uvjereni katolici, koji također još više ljubimo besmrtne duše svojeg naroda. Potpuna je sreća našeg naroda moguća jedino u Bogu, izvoru svake sreće i blaženstva. *Beatus populus, cujus Dominus Deus ejus.*

Naš program: *Sve za vjeru i za dom!*

Naš radikalizam.[1]

Piše F. B.

Iza smrti Maksimina Tračanina upočinu progonjeno kršćanstvo. Nasljednici Maksiminovi pustiše kršćane na miru. Neki im dapače bijahu na ruku i pomagahu im; nu u zao čas. Sila svijeta nagrnu u Crkvu kršćansku, ali ne toliko iz uvjerenja, koliko iz drugih razloga. Ni po čuda, što se ti obraćenici odvratiše od kršćanstva, kad ga Decij uze opet žestoko progoniti. Sv. Ciprijan opisuje muke, što ih imadoše mučiti kršćani za Decija, a žigoše i odmetnike, od kojih neki žrtvovaše (sacrificati, thurificati), drugi se upisaše u javne isprave (acta facientes), a treći dobiše od činovnika svjedodžbe, e su žrtvovali (libellatici).

Slični je udes zadesio Crkvu i poslije Kostantina Velikoga. Konstantin je (a tako i sinovi mu) darovima, častima i slatkom riječi sklonio mnoge, da stupe u Crkvu. Nu i ti dođoše bez svadbene odjeće, pa ostadoše poliveni pogani. A kad je Julijan odmetnik navijestio Crkvi rat i zator, zbaciše i oni licemjerci krinku. Tako se događalo u Crkvi kroz vijekove, događa se i danas. Licemjeri, ljudi bez uvjerenja, bez značaja, bez poštenja vrebaju samo zgodu, da se mogu okoristiti. Slabići slijede glas srca, hrle za čuvstvom, ali nevični pregarati prezaju od svakoga ćuha.

Opazilo se to i u nas u ovo desetak zadnjih godina, otkad se počelo nastojati, da se probudi pravi katolički duh, da katolička misao opet prožme Hrvatsku, kako ju je negda prožimala. Isprvice bijaše mala šaka pregalaca. Nego broj poraste naglo. A koliko ih je ustrajalo! Neki najveći vikači i najžešći radikalci postadoše kasnije najveći protivnici katoličkog radikalizma. Razumljivo je: ta poturica gori od Turčina. Samo naši poturice ne bijahu nikada posve naši. A i danas ih je u našim redovima dosta, koji nisu posve naši. I možemo gotovo sa stalnošću računati, da će moderni Deciji i Julijani i u našim redovima naći svu silu žrtaca i upisanika i knjižičara. A prvi će žrtvovati modernim bogovima oni, koji se najviše razmeću svojim radikalizmom, a ne znadu, ni što je radikalizam niti ga u životu provode.

[1]) Ovaj je članak bio nakanio pisac predavati Domagojcima. A jer nije mogao do njih, šalje im ga na razmišljanje.

Naš je katolički radikalizam jasno istaknut već na prvoj stranici katol. katekizma. Tu se zbijeno a jezgrovito rješava ona teška zagonetka, što čovjeka muči od vijekova. Čovječji razum ne miruje već traži, ispituje razloge i nastoji, ne bi li našao najviši uzrok i razlog, s pomoću kojega bi mogao riješiti sva pitanja. Čovječja se volja ne zadovoljava sitnim dobrima, već traži apsolutno dobro, po kojem bi mogla mjeriti sva ostala dobra. I dok se veliki umovi gube u guštarama zagonetki, dvoumlja i agnosticizma, mali katolički katekizam jasno zbori: «Na svijetu smo zato, da Boga spoznamo, ljubimo, služimo i tako u nebo dođemo». Bog je prema tome prvi Uzrok i apsolutno Dobro. Uživanje je Boga pravo blaženstvo. Ali kako ćeš doseći do toga apsolutnog Uzroka i Dobra? Odgovara katekizam: «Moramo: 1. vjerovati sve, što je Bog objavio; 2. vršiti zapovijedi, što ih je Bog dao; 3. upotrebljavati sredstva milosti».

U tome eto stoji naš katolički radikalizam. Raspredimo malo na tenane! Istina, o radikalizmu je bilo govora češće, ali ne će škoditi, da se štošta i ponovi i doda.

Vjera.

«Moramo vjerovati». Vjera se nekako srasla s čovjekom, i to baš vjera u viša bića. Nema naroda bez religije, a malo je i ljudi. A religije se osnivaju na vjeri. Nu vjera je od vjere različna, i danas je vjera svuda, pa i u nas, nekako relativan pojam. Hrvatska poslovica veli slikovito, a umno: «Nije vira komad sira». Ali Hrvati to zaboravljaju. Kad se ono radilo neke godine o glagolici, na sav mah uzeše neki bučiti: «Dalje od Rima! Na

pravoslavlje!» Kad se uzelo pretresati pitanje o ocijepljenju Rijeke, i opet se orilo: «Na pravoslavlje!» Drugi put se šaptalo: «Na protestantizam!» Ako se zablene muškarac u žensku, a ona ne će da se pokatoliči, mijenja se vjera ko košulja. Zagleda li se muž u tuđu ženu, jer mu vjera ne dopušta, da živi u preljubu, opet će okrenuti vjerom. A kad se radi o tome, da ko iz uvjerenja ogrli katoličku vjeru, diže se kuka i motika na nj i na sve, koji pri tome sudjeluju. Dosta se sjetiti, što je sve imao prekužiti hrvatski Atanasij, nadbiskup Štadler. Ako se traži, da se u javnosti istaknu katolička načela, eto galame na klerikalizam. A u galami se ističu i — katolički svećenici. «Vjera je stvar savjesti, stvar duševnosti, privatna stvar» i t. d. Sve se te umne krilatice šire i još se jauče: «Ne za Boga miješati vjere s politikom!

Ne cijepajmo narodnih sila!» A svakoj je pjesmi refren: «Plaćenici Beča, Rima — Rima, Beča plaćenici!» I onda još dolaze velikani, poštenjaci, rodoljubi, koji narodu obećavaju zlatna brda, a ne dadu ni da se takne u njihov svijetli značaj, neokaljano poštenje, hoće da slove kao svijesni katolici, ako i ne paze na «sitnice», kao što su: post, sv. misa, ispovijed i t. d. Uštineš li ih malko, klet će ti se, da osjećaju katolički, da se prekriže svaku večer, dapače na Božić da idu i u crkvu, a vjere svoje ne bi dali za sve blago svijeta. Među tim je sve to shvatanje vjere daleko od one vjere, o kojoj nam zbori katekizam. Što je zapravo katolička vjera? Vjera je prema vatikanskome saboru «nadnaravna krepost, kojom uz nadahnuće i pomoć milosti Božje vjerujemo, da je istinito ono, što je On objavio ne radi nutarnje istine stvari, proniknute naravnim svijetlom razuma, već radi ugleda samoga Boga, koji objavljuje, a ne može se prevariti niti prevariti». (Cap. 3. de fide). Spomenuti sabor baca anatema na svakoga, ko ustvrdi, da se božanska vjera ne razlikuje od naravnoga znanja o Bogu i o moralnim stvarima ter da se za božansku vjeru ne traži, eda se vjeruje objavljena istina radi ugleda Boga, koji objavljuje. (Can. 3. de fide).

Vjera je dakle pristajanje uz istinu radi Božjega ugleda ili auktoriteta. Predmet je vjere prema tome istina, i to objavljena istina, a istina je predmet razuma. I zato vjera nije samo neodređeno čuvstvo niti je potpuno znanje ni nestalno mnijenje ni slijepo pristajanje. Motiv, razlog, zbog kojega se vjeruje, nije jasnoća i očevidnost, već auktoritet Božji. A kako razum mora pristati samo uz one istine, koje su očevidne, uz vjerske istine ne pristaje nužno već na ponuku volje.

I prem je vjera nadnaravna krepost, prem je potrebna milost Božja već za njezin početak, ipak je vjera slobodna, jer milost ne uništuje volji slobode. Sa svim tim mora vjerovati svak, ko dozna, da se Bog objavio, i to radi Božjega auktoriteta. Taj je auktoritet apsolutan, pa izlučuje i svako dvoumlje, a kamo ne bi nijek. Mora se vjerovati sve, što je Bog objavio. Kao što je nelogično i protuslovno priznavati, da Bog opstoji, a opet ne vjerovati Bogu, kad što objavljuje i svjedoči; tako je isto nelogično i protuslovno vjerovati samo ono, što se čovjeku prohtije. Protuslovno je, jer se u jednu priznaje, da je Bog vječna Istina i da ne može prevariti, a u drugu se to poriče. Crkva je stoga posve pravo osuđivala one, koji su izabirali iz poklada objave ono, što im se svidjelo, pa nijekali pojedine članke vjere ili dodavali nove. Osuđivala ih je kao heretike (αἱρέω = izbiram.) Slobodnozidarski je pisac Findel napisao s punim pravom: «Ko kaže: ***auktoritet*** ili kaže: ***papa*** ili ne kaže ništa». Svakako je logičnije naprosto zatajiti Božji auktoritet, pa dosljedno i Božje bivovanje, nego u jednu ruku to bivovanje i auktoritet priznati, a u drugu ga nerazložno nijekati. A niječe ga onaj, koji ne vjeruje svih objavljenih istina u potpunom opsegu i sadržini. Niječe Božji auktoritet i onaj, koji nastoji izmiriti i složiti Božju objavu s t. z. modernom znanošću, koja se posve kosi s tom objavom. Ko nastoji o tome, ili drži, da je moderna znanost istinita ili ne drži. Ako je drži istinitom, već mora poricati istinitost objavi, a time i auktoritet Božji. Istina bo se s istinom ne može kositi, jer obje izviru iz vječne Praistine. Ako li ne drži istinitom moderne t. z. znanosti, a radi o tome, da se vjera izmiri s njom, opet poriče Božji auktoritet, jer hoće da izmiri istinu i laž; a time već predmnijeva, da je Bogu jednaka laž i istina i u Božji Um hoće da unese protuslovlje.

Vjera se s pravom znanošću vazda slagala, vazda ju je njegovala i tetošila i usavršivala; dok je znanost utvrđivala vjeru i znanstvenim sredstvima dokazivala istinitost pojedinih članaka vjerskih. Ko prati razvoj znanosti, prave i patvorene, mogao se uvjeriti, kako je patvorena znanost nabacivala hipoteze, kojima je nastojala primjerice ulaškati pripovijedanje sv. Pisma o stvorenju svijetu, o prvim ljudima, o dekalogu i t. d. A zna se, da je prava znanost oborila sve te hipoteze.

Prava je znanost dakle s vjerom živjela vazda u miru, a s patvorenom se vjeri ne treba miriti, jer i onako to nije znanost, već zbrka neizvjesnih, nedokazanih hipoteza i zabluda. A zdrav razum kaže, da je protuslovno nastojanje, ne bi li se složila istina sa zabludom.

Vjerovati se mora sve, što je Bog objavio, i to potpunce ne dodajuć ni oduzimljući. A mora se vjerovati vazda i svagdje. Predmet je vjere istina, a istina je nepromjenljiva, ostaje vazda ista. Motiv je Božji auktoritet, a taj je apsolutan, jer je Bog sama mudrost, sama istina. Stoga vjera nije vezana na tihu crkvicu ni na domaće ognjište. Ko vjeruje radi Božjega ugleda, ne će svlačiti vjernika u znanstvenom radu ni u umjetničkoj dvorani, u školi ni u sudnici, u skupštini ni u sabornici. Zato zapravo ne vjeruje ništa ili dajbudi čudno shvata vjeru onaj, koji se i moli i ispovijeda i vrši sve, što mora, a podupire liberalne listove i stranke i opire se rukama i nogama osnutku katoličke stranke i drugim katoličkim pothvatima.

Vjera mora proniknuti čitavo ljudsko biće, sve moći ljudske. Kako volja djeluje na razum, da prizna radi Božjega auktoriteta one istine, koje po sebi nisu jasne ni očevidne, mora djelovati i na sve ostale moći i na sva sjetila tako, da sve misli i želje, sva čuvstva, riječi i djela budu prožeta vjerom i u skladu s vjerom. Vjera je osnovka religiji, a religija uređuje napremicu čitava čovjeka s Bogom. Stoga vjera mora prožeti čitava čovjeka.

A vjera mora biti čvrsta i stalna. Vjera je pristajanje uz istinu, i to ne kakvo nestalno, slabo pristajanje sa strahom, e bi oprečno mnijenje moglo biti istinito, već izvjesno pristajanje.

Izvjesnost je čvrsto pristajanje razuma uz spoznatu istinu radi motiva, koji izlučuje mogućnost zablude t. j. jamči da protuslovno mnijenje ne može zajedno biti istinito, a to tako, te se to očevidno spoznaje. Nu takav je motiv Božji auktoritet. Taj je auktoritet najčvršći jamac, da mnijenje protuslovno s objavljenom istinom ne može biti istinito. Ko predmnijeva, da bi moglo biti istinito, predmijeva, da je u Božjem umu moguće protuslovlje; a to je nesmisao. Čovjek pristaje uz istinu, jer je očevidna razumu njegovu ili razumu drugoga čovjeka. Nu kolikogod bio ljudski razum svijetao i dubok, koliko je god neprevarljiv izvor spoznaje, ostaje uvijek samo udio (participatio) Božjega Uma. Stoga se više mora čovjek pouzdavati u jamstvo

Božjega uma nego ljudskoga, pa bio to i njegov vlastiti. Zato njegovo pristajanje uz objavljene istine mora biti certitudo super omnia. Mora biti plenum obsequium, a ne *silentium obsequiosum* ili *religiosum*, kako su za neke istine tvrdili jansenisti, a za njima moderni pakatolici. Gdje je samo «šutnja», tu ne pristaje razum, tu nema izvjesnosti već dvoumlje. A gdje je još dvoumlje, nema vjere, kaže zgodno Hugo a s. Victore. Ako auktoritet Božji, taj čvrsti motiv vjere, izlučuje svaku dvoumicu i zahtijeva najveću čvrstoću, očito će izlučivati još više kolebanje i otpad od vjere i tražiti stalnost u vjeri. Otpad bi bio dopušten i logičan, kad bi sam Bog mogao sebe zatajati. Nu dok živi stari Bog, ostaje vazda istinitim i neprevarljivim. Otpad je od vjere nijek Božjeg auktoriteta, dosljedno i nijek Boga; a nijek je Boga nijek vječne Istine i Dobrote, dakle i nijek svake istine i dobrote, dosljedno umni i moralni nihilizam.

Istaknuto je, da se mora vjerovati čvrsto i stalno i sve potpunce, što je Bog objavio i da vjera mora proniknuti čitava čovjeka i njegov rad. Kako je predmet vjere — natprirodne tajne mysteria — nedohvatan ljudskome razumu, a prema tome neočevidan, očito je, da je apsolutno potrebna osobita Božja milost, da čovjek može vjerovati onako, kako treba. Očito je također, da se vjera ne protivi zdravu razumu ni s obzirom na predmet ni s obzirom na motiv, već je zapravo vjera prema razumu i nad razumom. I agnostici priznaju i nehotice, da ima istina, do kojih ne mogu doći svojim razumom. Samo oni očajno kliču: «Ignoramus et ignorabimus», dok vjerni katolik odgovara: «Credo ut intelligam». Agnostici hotimice dižu oko svoga razuma plot, a katolik kroz taj plot spoznaje Boga po Njegovim stvorovima. A kad ga spozna, mora mu priznati i apsolutni auktoritet. Dok agnostik luta u tami i sve više suzuje područje svoga razuma, katoliku otvara vjera nove vidike. vodi razum u beskrajno more vječnih istina, oslobađa ga od zabluda, nadopunjuje spoznaje prirodnoga reda; a volji pokazuje izvor svakoga dobra i slasti. Vjera je po sv. Tomi: »sličnost božanskoj spoznaji, u koliko ulivenom vjerom pristajemo uz samu prvu istinu radi nje same«. (In Boet de Trin. q. 3. a. 1. ad 4.) Vjera je početak ljudskoga spasa, osnovka i korijen svakoga opravdanja. Stoga posve razložno i opravdano kaže sv. Vinko lerinski: »Onaj je pravi i prisni katolik, koji ljubi riječ Božju i Crkvu, tijelo Krstovo, koji božanskoj religiji, koji katoličkoj vjeri ništa

ne pretpostavlja, ni ugled bilo koga čovjeka, ni ljubav, ni dar, ni govorništvo, ni filosofiju, već preziruć sve to i ostajuć čvrst i stalan u vjeri, štogod dozna, da je od davnine držala Crkva katolička, odluči, e će to samo držati i vjerovati«. (Commonitor. 20.) —

Crkveno poglavarstvo.

Bog se mogao objaviti i objavio se. Mogao je odrediti, da ljudi moraju vjerovati; i odredio je. Istina, nije oteo ljudima slobodne volje, ali im nije dao ni neovisna razuma; pa je objavio, da je vjera sredstvo, s pomoću kojega mogu ljudi postati njegovom djecom i postići svoju pravu svrhu. A da svaki čovjek bez velike poteškoće uzmogne spoznati i ogrliti pravu vjeru, Bog je po svojem Sinu osnovao vidljivu Crkvu, da bude čuvarica i učiteljica Njegove objave. Nu jer je znao, da će se pojaviti razne sljedbe, koje će oponašati Njegovu ustanovu, odredio je, i biljege, znakove, po kojima će se prava Crkva moći spoznati. Odredio je, da Njegova Crkva bude jedna i jedinstvena, katolička, apostolska.

Osnovao je Crkvu kao vidljivo, savršeno društvo. Na čelo je Crkve postavio poglavicu apostolskoga Petra i njegove nasljednike rimske pape. Petru je dao prvenstvo i puninu vlasti, puninu po opsegu i po sadržini. Po opsegu: Petar i njegovi nasljednici imaju vlast nad svim članovima Crkve svake dobe, roda i staleža. Po sadržini: nema u Crkvi vlasti, što je ne bi imao Petar i njegovi nasljednici. Kao što je Isus bio prorok, svećenik i kralj, dao je trostruku vlast Petru i nasljednicima njegovim: i oni su učitelji, vrhovni svećenici i vladari ukupnoga stada Isusova. Oni su kao pastiri i učitelji čitave Crkve neprevarljivi, t. j. ne mogu se prevariti, ne mogu krivo naučati, kad definuju, određuju nauku o vjeri i o moralu. Prema tome se njihove definicije ne mogu opozvati, poreći. Osim Petra je Isus dao i drugim apostolima trostruku vlast, dašto ovisnu o vlasti Petrovoj. Sve su apostole naslijedili svi biskupi Crkve katoličke. Prema tome i biskupi imadu u Crkvi vlast od Boga, neovisnu ni o kom drugom osim o Petrovu nasljedniku. Svi su biskupi zajedno s papom neprevarljivi u stvarima vjerskim i moralnim. — Isus je obećao svojim apostolima, da će biti s njima do konca vijeka (Mat. 28, 19.); da će im poslati Duha svetoga, koji će ostati s njima na vijeke (Iv. 14, 16.), pa će ih sve učiti (Iv. 14, 26.) Jasno je izrekao, e će biti osuđen, ko im ne bude vjerovao (Mat. 16, 15.) i t. d.

Prema tome je sam Bog dao Petru i ostalim apostolima, a tako i njihovim nasljednicima, papi i biskupima dvostruki auktoritet. Auktoritet je uopće sposobnost, pravo ili vlast nešto nalagati. A nalagati se može ili razumu ili volji. Pravo nalagati razumu, da pristane uz nešto, jest logični auktoritet ili ugled svjedoka. Pravo nalagati volji ili obvezati volju na djelovanje jest moralni auktoritet, auktoritet jurisdikcije ili sudski ugled. U konkretnom se smislu zove auktoritetom nosilac auktoriteta to logičkoga to moralnog. Kako papa i biskupi imaju od Boga dvostruki auktoritet, očevidno je, da se tome auktoritetu imaju pokoravati svi članovi Crkve; i to papinu auktoritetu svi kršćani bez iznimke, svjetovnjaci, svećenici i biskupi, a biskupskome podložni svećenici i svjetovnjaci. — Jer je papa vrhovni glavar i vrhovni sudac u Crkvi, a »prima sedes a nemine iudicatur«, očevidno je, da papi ne može suditi niko, ni pojedinci ni sva Crkva zajedno. Ne pojedinci, jer su papini podložnici: ne čitava Crkva, jer je i ona sva pod papinskom vlasti; a ta vlast nije potekla od Crkve već izravno od Boga. Događalo se istina, da su pojedini sabori prisvajali sebi pravo, da sude papi. No sud je i postupak bio nezakonit. Suditi može samo onaj, koji imade vlast, onome, nad kojim ima vlast. Nu ni pojedincu ni čitavoj Crkvi niko ne može dati vlasti, da sudi papi, koji ima od Boga puninu vlasti nad čitavom Crkvom. Stoga je jasno, što je držati do t. z. »javnoga mnijenja«, koje u prvom redu sačinjavaju novinari i njihovi drugari. Oni su ili katolici ili nekatolici. Ako su katolici, podložnici su papini, dakle ne mogu suditi papi. Ako su nekatolici, nemaju s papom nikakva dodira, a još manje sudsku vlast nad njim.

Nu možda imaju pravo novinari i slični vođi javnoga mnijenja u ime javnoga morala i prava suditi papi? Papa je vrhovni čuvar morala i prava, a vrhovni čuvar nema nad sobom nadzornika ni gospodara. K tome je papa otac katoličkoga svijeta, a djeca moraju ocu po prirodnome zakonu i po Božjoj odredbi iskazivati počitanje. Bio otac i najgori, djeca mogu žaliti njegove slabosti, mogu ga ljubezno upozoriti i opomenuti: ali mu suditi ne mogu. I papa može u životu zalutati, može se okaljati grijesima, može u stvarima, koje nisu u svezi s vjerom i s moralom,

i pogriješiti. Nu javno mnijenje nema pravo papi krojiti suda. Katoličko javno mnijenje ima iskazivati ocu kršćanstva dužnu počast; nekatoličko i onako stoji na krivoj moralnoj podlozi, pa nema pravo suditi čuvaru morala.

»Nu onda se uopće nikad, pa ni po smrti, ne bi mogao prosuditi rad ni život papin, a papa bi bio sacrosanctus. Njemu bi se trebalo slijepo pokoravati u svemu, pa i u domaćoj politici, a...« i t. d.

To je već sentimentalna jadikovka, koja se čuje često, a bez razloga. Ne razlikuje se područje papinskog auktoriteta. Bezuvjetno se treba pokoriti papi, kad definuje vjerske ili moralne istine, i o tim je istinama zabranjena i rasprava i pozitivna dvoumnica; jer je u tom papa neprevarljiv. Isto se tako treba bezuvjetno pokoriti papi u svim stvarima, koje su u svezi s vjerom i s moralom. A kako je papa namjesnik Isusov u upravi Crkve, razumije se, da se i u tom pogledu mora štovati i slijediti papinski auktoritet. Gdjegod dakle papa radi kao papa, radi s auktoritetom, što ga je dobio izravno od Boga, i u taj mu auktoritet ne smije niko dirati. Ako se i mogu prosuđivati njegovi čini, mora to prosuđivanje biti i objektivno, i to na osnovu katoličkih načela. Što je do politike, treba dobro razlikovati politiku uopće, u koliko spada u područje morala, i posebnu strančarsku politiku u pojedinim državama. Kao vrhovni čuvar morala ima pravo papa nadzirati politiku katoličkih naroda, da se ne bi kosila s moralnim načelima. Nu papa se ne miješa u strančarsku politiku pojedinih država, a jamačno ne će nikada pasti na um papi, da, recimo, Hrvate katolike sili na unionizam ili austrofilstvo ili srbofilstvo. I ako bi — per absurdum — tražio papa, da svi Hrvati postanu madžaroni, trebalo bi ga bolje uputiti, a njegov zahtjev s dužnim poštovanjem otkloniti i prikazat mu, da se takav zahtjev protivi prirodnome zakonu: jer po prirodnom zakonu svaki narod ima pravo na život dostojan naroda, dok madžarska politika ubija Hrvatsku. Ni sin se nije dužan pokoriti ocu, ako traži nešto protiv prirodnog zakona, koji je osnovka svih pozitivnih zakona. Poslije smrti prestaje papin auktoritet, pa se njegov život i djelatnost imade prosuđivati objektivno kao i život i djelanost svih drugih, dašto, imajuć na umu, da je bio glavom kršćanstva.

O biskupskom auktoritetu vrijedi to isto, uz neke promjene. Logičkomu se auktoritetu biskupovom mora pokoriti, dok se njegov nauk slaže s naukom neprevarljivog poglavice crkvenoga, i to u stvarima dogmatskim i moralnim i onima, koje su s vjerom i s moralom skopčane. U ostalim znanstvenim stvarima vrijedi biskupski auktoritet koliko i razlozi, što ih navađa. Isto tako i u političkim nazorima.

Moralnomu se auktoritetu biskupovu imaju pokoriti svi oni, nad kojima ima vlast. Biskupe postavlja Duh sveti, da ravnaju Crkvom Božjom. (Dj. Ap. 20, 28.) I biskupski je dakle auktoritet od Boga, a ne od naroda ni po narodu. Zato ni njemu nema pravo suditi niko do sv. Stolice. Istina, pod vlast pojedinih biskupa spadaju samo njihovi biskupljani. On je njihov glavar i otac, i zato nemaju pravo rešetati biskupskih odredaba. A nebiskupljani (ni katolici ni nekatolici) opet nemaju pravo, jer biskup dobiva vlast od Boga, a ne od njih, i jer je nad biskupom osim Boga jedini papa. Ako se kome čini, da biskup ne radi pravo, da zlorabi ili zanemaruje svoju vlast, mora se obratiti na redovitoga suca. Javno mnijenje u tome nema riječi.

Nu biskup nije samo biskup već i državljanin. Ima prava i dužnosti poput ostalih državljana. Na tome bi se poliu njegovi čini imali mjeriti istom mjerom, kojom i djelatnost drugih državljana. I mjeri se danas, i biskupski se život pretresa, biskupski se javni čini nemilice šibaju. A je li to u redu?

Javno mnijenje, osobito u nas, ima kudravu savjest. Šta je novinaru izbaciti klevetu, pa je ili ne poreći ili se izmotavati kasnije, kad je već kleveta uhvatila korijen! A za ogovor se i ne misli, da bi mogao biti grješan. U drugu opet zlatna pomast izbriše lako i najteže opačine.

U javnome mnijenju ne vrijedi puno 5. ni 8. zapovijed, a ipak se ne dadu ni one iz sklopa dekaloga. Zato treba ponajprije paziti, da se ne škodi prosuđivanjem ničijemu dobrome glasu ni časti; to više, što je taj glas vredniji i što pojedinac ima veće pravo na nj. A biskup radi svoga auktoriteta ima više pravo na dobar glas no iko drugi, nego i sami vladari. Auktoritet je biskupski od Boga, dakle mu je od Boga i pravo, da ga svijet štuje radi toga auktoriteta; a s tim je pravom skopčana dužnost svih ostalih, da izbjegavaju sve, što bi moglo škoditi biskupovu ugledu. Dašto, biskup je u prvom redu sam pozvan, da u svemu bude uzorom i da izbjegava sve, što bi moglo bilo koga smutiti. Nu ako bi se biskup zaboravio i okaljao svoju čast, treba imati na pameti, da grijehom biskup ne gubi vlasti, a još manje sv.

red, koji se ne da izbrisati. Stoga valja nastojati. da pozvani sudac — a to je samo sv. Stolica — sudi biskupu.

Možda se komu to čini odviše tvrdim, osobito u vijeku jednakosti i demokratizma. Ali recite, hoće li se usuditi prosti vojnik, pa recimo i satnik, javno napadati na svoga generala? Je li se usudio koji činovnik javno koriti bana Tomašića radi dvoženstva ili Cuvaja radi njegovih postupaka? Istina, mnogi su im pružali nešto ispod kabanice, ali u javnosti muk lijek. A niko ne će ustvrditi, da su svi časnici i naši činovnici samo puzavci i zbog toga da nisu javno ustajali. Mučali su, jer su znali, da su ono banovi i da se mora njihov auktoritet štititi. A ipak biskupe postavlja Duh sveti, dok banove stavlja madžarski ministar redovito protiv Duha svetoga. K tome je posve druga napremica biskupâ i njihovih vjernika nego banova i činovnika.

Najviše se danas ruši biskupski ugled radi politike. Strančarski novinari proglasuju odmetnikom i izdajicom svakoga, ko ne priseže na njihov program, pa se taj protivio i prirodnome zakonu. A to je nemoralno. Istina, biskup nema pravo nalagati svojim podanicima, da pristaju bilo uz koju stranku, jer to ne spada na njegovu vlast. Može samo zabraniti, da se ne pristaje uz onu stranku, koja radi protiv vjere ili morala. Ali biskup kao državljanin može pristajati uz stranku, koja mu se čini najpodesnijom, i dok pristaje iz uvjerenja, nema ga pravo niko osuditi. Ako bi se biskup zaboravio, pa se dao u niske kortešacije ili radio iz sebičnih i drugih nedoličnih motiva ili očito kršio moralna načela u politici, dao bi javnu sablazan. Tome bi se svakako moralo stati na put. Ali se ne bi postigla svrha, kad bi se čini biskupovi javno žigosali, već bi se izazvala još veća smutnja.

Uopće kad se radi o papi i o biskupima, pa i o svećenicima, mora katolik imati na pameti riječi Isusove: »Ko vas sluša, mene — sluša; ko vas prezire, mene prezire«. (Luk. 10, 16).

Zapovijedi.

Bog je ne samo apsolutna Istina, već i apsolutna Dobrota. Dobrota je Bog sam u sebi, a i s obzirom na stvorove, posebice s obzirom na čovjeka. Već zdravi razum spoznaje, da je Bog početo i svrha svega; a što ne dohvata razum, uči čovjeka vjera.

Prema apsolutnome dobru — Bogu mora čovjek mjeriti sva ostala dobra, mora udešavati sve svoje težnje i djela. Vjera uči čovjeka, da ga je Bog stvorio, i to da ga je stvorio za se. Bog je prema tome neomeđašeni gospodar čovječji. Očito je, da gospodar ima pravo rukovati sa svojim podložnikom, da mu ima pravo zapovijedati. A kako je Bog i posljednja svrha čovječja, ima pravo i stavljati uvjete, po kojima će čovjek doseći tu svoju svrhu. I postavio ih je: »Ako želiš ući u život, drži zapovijedi«. (Mat. 19, 17). Te su zapovijedi vječna načela, kojih se čovjek kao razumno i slobodno biće mora držati u svojem voljnom djelovanju. Neka je od tih načela usadio Bog već u samu ljudsku prirodu, pa ih čovjek može spoznati svojim zdravim razumom. Druga je pak objavio to u starom to u novom zavjetu, to neposredno to posredno po Crkvi, što ju je Isus osnovao. Crkvi je dao i pravo, da zapovijedi Božje tumači i traži, da se vrše.

Jer je Bog neomeđašeni gospodar svih ljudi, vežu i njegove zapovijedi sve ljude, i to u onom opsegu, u kojem je Bog htio. Zapovijedi su izraz Božje volje, izraz moralnoga auktoriteta Božjega. A kako se Božja volja ne mijenja, kako je auktoritet Božji vazda isti, vazda apsolutan, očevidno se niko ne može oteti tome auktoritetu niti Božje zapovijedi mogu zastarjeti ili se promijeniti. Istina, čovjek ima slobodnu volju, pa može i prekoračivati Božje zakone, može se protiviti Božjoj volji, može griješiti. Nu čovjek imade razum, kojim može spoznati, da je kao stvor, posve ovisan o Bogu, dužan vršiti Božju volju; a ne vrši li je, znade, da se od Boga udaljuje, da proigrava svoju sreću, a prema tome radi nerazložno, nerazumno. Dok čovjek priznaje Boga Bogom, mora priznati i Njegov auktoritet, mora Božju bit priznati objektivnim razlogom razlici između dobra i zla, a dosljedno Boga normom moralnosti. a prema tome se u svemu pokoravati Njegovim zapovijedima, koje su objektivno pravilo ljudskih čina. Inače čovjek uništuje podlogu morala, priznaje sam sebe i odriče se svega, što ga čini čovjekom. Odriče se razuma, koji je udio Božjega razuma, a predmet mu je biće, u koliko je istinito, dakle izjednačni predmet sam Bog. Odriče se slobode, jer prava sloboda stoji u skladu s Božjom voljom. Odriče se volje, kojoj je izjednačni predmet samo apsolutno dobro Bog.

Nego i moralni Božji auktoritet mora čovjek priznavati

vazda i svagdje. Ljudskih čina nema indiferentnih, već su svi ili moralno dobri ili moralno zločesti. Moralno su dobri, koji se slažu s normom moralnosti, s Bogom. Drugi su moralno zločesti. Zato se Božji auktoritet ni zakoni Božji kao objektivno pravilo djelovanja ne mogu omeđašiti na domaći život ili samo na jednu vrst djelatnosti, već moraju vrijediti vazda i svagdje. Inače se mora priznavati dvostruki moral ili u najboljem slučaju indiferentni čini in concreto. A nesmisao je i jedno i drugo, jer se u oba slučaja uklopno niječe Božji auktoritet.

Ne preostaje dakle drugo ili priznati Boga i Njegovu objavu, pa dosljedno vršiti sve Njegove zakone i zapovijedi i u sukromnom i u javnom životu, ili zanijekati Boga, a dosljedno se odreći moralnoga reda i ljudsko društvo držati hrpom živina, koje same sebe zavaravaju luckastim fantomima. Nema sredine.

Katolička Crkva na osnovu zdrava razuma, prosvijetljena vjerom, naučava i traži kao neporočna Isusova zaručnica, da se vrše savjesno sve zapovijedi, što ih je Bog dao. A sve lako svode na prvu i glavnu zapovijed: »Ljubi Boga i bližnjega«. (Mat. 22, 37. sl. Mark. 12, 30. sl.) Ko točno vrši tu zapovijed (ili zapravo dvije ujedno), vršit će i dekalog i sve ostale zapovijedi, što ih je dao Bog i Crkva. Tom se zapovijeđu lako uređuje i sukromni i javni život, napremica s Bogom i s ljudima, i to s poglavarima i s podložnicima i s jednakima. Dekalog je zapravo razlaganje i dopunjak te prve i najviše zapovijedi. Prve tri zapovijedi dekaloga razlažu dužnosti prema Bogu, ostalih sedam dužnosti prema bližnjemu, a uklopno i dužnosti prema sebi. Dekalog obuhvata čitava čovjeka i sav njegov život i rad, označujuć mu to očito to uklopno dužnosti u sukromnom i u javnom životu. Mnogi su pokušali nadomjestiti dekalog, nu zaman. Ni pojedinac ni društvo ne može postići svrhe mimo dekaloga. Pojedinac može živjeti živinski, ali ne ljudski; a društvo se donekle dade održati, ali samo životariti, i to većinom tako, da jači izjeda slabijega. Slika je današnjega svijeta najljepši dokaz. Bolesno naše društvo i jadni pojedinci trebaju lijeka, da se podignu iz svoje bijede. Crkva im ga katolička pruža u obilju. U prvom im redu propisuje divni recepat, što ga je sam Bog napisao na dvije ploče: deset zapovijedi. Ko hoće da bude katolikom svojim životom, a ne samo svojim imenom, mora do zadnje tačke izvršiti volju svoje svete majke.

Više askeze!

Slavni je crkveni pisac Klimenat Aleksandrijski u svojim spisima prikazao Isukrsta kao učitelja, uzgojitelja i prosvjetitelja. Ne bi škodilo, da se oni spisi i danas prebiru, da ih lista i promišlja osobito mladež, koja danas u školama čita, guta koješta, ali se ne uzgaja, pa izlazi iz škola s veće strane prazna srca, a nerijetko i prazne glave. Uostalom misli Klimentove nisu posve nove. Isus je sam za se tvrdio, da je svijetlo svijeta; da je put, istina i život. Tražio je, da Njegovi vjernici slijede Njega. Crkva ističe svagdje Spasitelja kao uzor, u koji se moraju ugledati kršćani, i želi, da sa sv. Pavlom svaki katolik kliče: »Živim ja, no ne ja, već živi u meni Krst«. (Gal. 2, 20).

Ali je naš uzor odviše uzvišen, a mi smo svi slabi ljudi. K tome nam stoje na putu velike zapreke, a napadaju sa svih strana napasti. Stoga je već strpljivi Job uskliknuo: »Borba je život ljudski na zemlji«. (7, 1). Za borbu treba spreme, treba vježbe; treba to više, što je teža borba. A duhovna je borba najteža i najtrajnija. I zato je neminovno potrebna *askeza*. Askezom su zvali Grci tjelesno vježbanje i utvrđivanje, koje bijaše potrebno za utakmicu u trčanju i u borbi. S vremenom se askezom prozvalo sve ono, što jači, utvrđuje fizički, intelektualno ili moralno.

Danas se na riječ *askeza, asket* podrugljivo smiju ne samo nekatolici već i katolici. Mnogi traže s amerikanizmom i s modernizmom »aktivne« kreposti, jer su se »pasivne« preživjele. Mnogi katolici, pa i svećenici, misle, da su svršili sve, ako se istaknu kao dobri pisci, vješti govornici, vrsni branitelji Crkve. Nu ti zaboravljaju, da svaki čovjek osjeća u svojim udovima drugi zakon, koji se protivi zakonu uma njegova. Zaboravljaju, da je posljedica grijeha pohota puti, pohota očiju i oholost života jadna baština, što je svi primismo od oca Adama; pa što čovjek više radi osobito na javnome polju, da se to više dižu one tri vajne sestre (ili dajbudi jedna), a neprijatelj ljudskoga roda znade šaptati ljudskoj duši kao i majci Evi i uljepšavati joj zabranjeno voće. Povijest je crkvena, a osobito povijest herezâ sjajno zasvjedočila tu činjenicu. Tatijan bijaše vrstan apologet, a ipak se odmetnuo od Crkve i osnovao gnostičku sljedbu. Tertulijan, veleum pristade uz montanovce. Arij, čovjek inače neporočna

života, zasnova bezumnu herezu, koja je uništavala bit kršćanstva. Husovom se životu nije moglo ništa prigovoriti, a ipak je zaglavio kao tvrdokoran heretik. Döllinger napisa vrsnih djela na obranu kršćanstva, a zbog povrijeđenog se ponosa ocijepi od Crkve. A znan je udes Fotija i tolikih drugih i svećenika i svjetovnjaka. S druge strane ko da se ne divi sv. Atanasiju, sv. Vasiliju, sv. Ambrosiju, sv. Augustinu, sv. Jerolimu, sv. T. Akvincu i tolikim drugima, koji sjaju i kao veliki umovi i veliki pobjednici samih sebe! Što ih je učinilo velikima? Askeza! A što je kršćanska askeza? Sve ono, što pomaže čovjeku, da se sjedini s Bogom u ljubavi i po ljubavi. Svrha je dakle askezi jedinstvo s Bogom, i to ne samo po vjeri ili po ufanju ni kako drukčije već u ljubavi i po ljubavi. Prema toj se svrsi moraju upotrebiti i sredstva, kojima se u prvom redu mora odstraniti sve, što se protivi jedinstvu s Bogom. Mora se prevladati ponajprije trostruka požuda. Mora se tijelo ukrotiti trapljenjem, ali se i neuredne težnje razuma i volje moraju obuzdati. Sam Spasitelj opominje svoje vjernike, da bdiju (Mat. 24, 49. 25. 13. 26, 40. Mark. 13, 33. 14, 38.), da se odriču (Mat. 10, 37. 16. 24. Mark. 8, 34. Luk. 14, 26. Iv. 12, 25.), da poste (Mat. 9. 14. Mark. 9, 28.); a ko hoće da slijedi Njega, neka se odreče svega zemaljskog blaga (Mat. 20, 21. Mark. 10, 28. i t. d.), neka ogrli djevičanski život (Mat. 19, 12.)

Tvrda je riječ dan današnji trpljenje, mrtvenje tijela. Današnji svijet misli, e se to protivi prirodi ljudskoj. K tome se objeđuje Crkva s manihejstva, jer da materiju drži zločestom. A to ne stoji. Niti je materija sama po sebi zločesta (dosljedno nije ni naše tijelo samo po sebi zločesto), jer je Bog stvorio i materiju, a dobro je sve, što je izašlo iz ruku Božjih (Postan. 1, 31.); niti se trapljenje protivi čovječjoj prirodi.

Da nisu sagriješili naši praroditelji, živjeli bismo tiho, bez borbe, u miru sa sobom i s drugima. Ne bi nas požuda napastovala, ne bi pojedina sjetila tražila više no mogu podnijeti. Ovako znademo, da se niži čovjek vazda diže, da nije nikad zadovoljan, da su težnje i porivi nižega čovjeka nezasitni. I s toga treba sve te porive obuzdavati. Bez toga obuzdavanja nema zdravlja, nema uzgoja, nema lijeka, nema reda, nema čovječanskog napretka. Pusti li čovjek tijelu uzde, iskustvo uči, da duša postaje robinjom, pa razum i volja rade samo ono, što traže niske strasti. Promatrajte samo škrticu (— Krasno ga je opisao veleum Hel-

lo), razbludnika, slavičnjaka! Što je u njih još ljudsko? Reliquiae reliquiarum. A u čovjeka je ipak glavna sastavina duša. Tijelo ga spaja s ostalim živinama, a razum ga i slobodna volja dijeli od njih. Duša mora gospodovati tijelu. A zato mora tijelo ukrotiti, mora požude obuzdati, mora se trapiti. Ali trapnja nije ni mržnja na tijelo ni ubojstvo tijela. Dapače, tijelo moramo ljubiti i njegovati kao najtjesnijega prijatelja duše: ali moramo ubijati požude i sklonosti, koje tijelo čine njegovim neprijateljem duše. Duša je po prirodi vezana uz tijelo, s njime živi i uživa i trpi, s njime je čeka isti udes u vječnosti: ili vječna sreća u ljubavi i užitku Boga ili vječno prokletstvo i nesreća. I zato čovjek mora nastojati, da bude vazda u njemu ravnotežje, da se svim moćima, što ih je dobio od Boga, diže k Bogu i s Njime sjedinjuje.

A ravnotežje se ne može doseći, ako je čovjek vazda razbijen, ako se nikad ne svrati sam u se. Zato je potreba, da često ispituje sam svoje težnje i porive, svoja čuvstva i želje i djela, eda vidi slaže li se sve s njegovom pravom svrhom. Ko ispituje dnevno svoju savjest, lako će opaziti nedostatke. Opazit će, što mu najviše smeta, da se cvijeće kreposti ne može razviti u njegovu srcu, pa će znati isplijevsti i trnje i draču, što mu guši cvijeće. Nu ne će misliti na svoju svrhu samo jednom dnevice. Svrhu tu mora imati vazda pred očima. A jer je svrha užitak Boga, mora vazda misliti na Boga i s Bogom se razgovarati. Mora se moliti, a pogotovo razmatrati vječne istine, da prema njima uzmogne udesiti svoj život; a opet mora nastojati, da mu sav život i rad bude molitva. Nego se zna, da je svrha ljudska natprirodna, stoga mu treba i natprirodne pomoći, milosti. Zato mora čovjek češće primati sredstva milosti, napose sv. ispovijed i pričest, kojom se sjedinjuje s djeliteljem svih milosti. A u svemu se treba podlagati volji iskusna duhovnoga oca.

Askeza je cvala u Crkvi katoličkoj od iskona, cvate i sada, ako i ne onako bujno ko prije. A zato se i širi liberalizam i njegovo čedo bezvjerje. Više askeze, pa će biti više vjere, više ljubavi, više zanosa i ustrajnosti. Više askeze, i to u svim staležima! Istina, nije svaki opanak za svaku nogu, ali su opanci za sve noge. Nije ni svaka vrst askeze za sve, pa se i ne može preporučiti, da se svi bičuju, da se trape odviše postom, da spavaju na dasci, i to samo po par sati. Nu neminovno je potrebno ,da ne samo redovnici i svećenici, već i svi svjetovnjaci

redovito ispituju savjest, mole, razmatraju i od iskusna duhovnog vođa primaju sv. sakramente. Potrebno je to osobito mladeži, kojoj se istom bude požude i strasti, a volja je još nejaka. Ako mladić prevlada sam sebe, lako će mu biti savladati sve druge. Volja će mu se očeličiti, vjera će mu rasvjetliti duboke zrenike razumu, a milost će ga sjediniti s Bogom, pak će stupiti u životnu borbu spreman i borit će se ko ustrajan Krstov vojnik za čistoću Isusove nauke, za pobjedu Isusove sv. zaručnice. Samo će takav moći reći sa sv. Pavlom: »Živim ja, no ne ja; živi pak u meni Krst«. Samo se takav može zvati katoličkim radikalcem.

Dr. J. Cenkić i „Hrvatska Straža".

Piše Matija Manjarić.

»Istina, ne smiju se bez potrebe javno iznositi grijesi i nedjela makar koga čovjeka, jer to bi bilo prosto ogovaranje. No tko se usuđuje stupiti pred javnost,... neka bude pripravan i na javnu kritiku, makar se ova protegla i na njegov privatni život. Jer dobro zajednice — bonum comunitatis — dostatan je razlog, da se tko javno »ogovara«, da se raskrinka vuk u odijelu ovčjem. Ne će li vuk, da mu se što takva dogodi, onda neka ostane u svom brlogu. Ovo se pravilo dandanas od katolika premalo uvažuje. Krivo se tu shvaća i primjenjuje zakon o kršćanskoj ljubavi! Odatle u nas toliko vukova na polju javnog života« .. (»Sveć. Zajednica« 1913. 152.)

Μῆνιν ἄειδε....

Ovako počinje Homer svoju velebnu Ilijadu, posvećenu srdžbi božanskoga junaka Ahileja. Slično bih nekako mogao i ja da počnem ove svoje skromne retke, posvećene velikoj i dugotrajnoj srdžbi jednoga junaka hrv. javnosti, koji je već drugu godinu na jednoj strani veseli i zabavlja, a na drugoj smućuje i žalosti, a sve zbog — »Hrv. Straže«.

Stvar je ta ovako započela. Na omotu 1. broja X. godišta donosi uredništvo »Hrv. Straže« ovo pitanje nekog I. u Z.: »Uz koju će stranku katolički svećenik danas?« — pa na njega odgovara: »Jamačno ne u društvo pokretaša i drugih dindušmana Crkve. Hoće li uz stranku prava? Ovakva, kakva je, ne zaslu-

žuje povjerenja. Katoličko svećenstvo i ostali svijesni katolici moraju prisiliti stranku prava, da radi po kat. načelima, dosljedno da i u program uvrsti ta načela, ili moraju obračunati i s njome. Doista su svećenici i dobri katolici svjetovnjaci bili štafaža raznih vikača, žrtvujuć i svoj ponos i načela. Tome mora biti kraj. Načelo sve, osoba ništa!«

Ovakva osuda stranke prava nije se svidjela dru Cenkiću i on je ustao na njezinu obranu u nepreglednom nizu članaka u zagrebačkom dnevniku »Hrvatskoj«. Na te članke su se i po više puta osvrnuli skoro svi kat. listovi u Hrvatskoj. i to svi bez iznimke nepovoljno. U svojoj raspravi: »Obračun s liberalnim pravaštvom« u X. godištu »Straže« izrazio sam i ja svoje mišljenje o prvom dijelu tih «crkveno-političkih razmatranja» dra C. Na tu moju kritiku odgovorio je dr. C. u 224. br. »Hrvatske« ovo: »Hrv. Straža« posvetila mi je punih 20 stranica. Njoj ću odgovoriti, kad opozove, da je moje razmatranje »pisanje i zahtjev *jadnoga* Cenkića!!...«

Jadno pisanje dra C. i slično držanje »svepravaša« spram kat. vjere navelo je mene, da im koješta u tim člancima reknem. Tako im ja n. pr. dokazujem, da su se u svojim načelnim izjavama spram kat. Crkve ponijeli gore od S. Radića, pa i samih madžarona. A sličnih laskavih priznanja ima tamo više. I čudno! dru je C .sve to bilo pravo, ili bar na sve to nije se ni obazreo, nego se u njemu povređeni ponos probudio tek, kada sam ja nakon riječi S. Radića, kojima ovaj ustaje protiv toga, da se u Hrvatskoj daje inovjercima ne samo sloboda nego i potpuna ravnopravnost s katolicima, dodao: »Prispodobite sad s ovim riječima pisanje i zahtjev jadnoga dra C. i njegovih »kat. pravaša«!...«

Iz tih mojih riječi vidi se dosta jasno, da su za mene ne samo dr. C. nego i njegovi «katol. pravaši» — jadni, i to ne radi njihovih poštovanih osoba, nego »pisanja« i »zahtjeva«. Dr. C. je naprotiv svoju izjavu tako stilizovao, da će si štioci morati zamisliti njega kao nekakvog »gentlemana«, koji sa mnom ne će da govori, jer sam se upustio u — osobnosti. Pogotovo će tako morati misliti štioci dra C., kad je on tu svoju poruku »Hrv. Straži« završio: »Kat. List« je finiji«...

Dr. C. se dakle sakrio za »finoću« i »osobnosti«, da ne mora stvarno odgovoriti. Da je ta poruka dra C. zbilja bila obična »finta«, kojom se znade poslužiti koji iskusniji novinar, ako dospije u kakvu zdvojnu situaciju, priznat će svatko živ u Hrvatskoj, tko je samo jednu polemiku dra C. čitao. Izrazi, kojima se on znade poslužiti protiv svoga protivnika ne samo da su nepoznati kod ostalih naših kat. književnika, nego mu je u tome i među naprednjacima malo doraslih. Dosta je da spomenem samo njegovu polemiku s gosp. Korenićem ili onu još noviju s »Danom«. I »Sveć Zajednica« i sva naša kat. javnost zgražala se nad tim tonom. Pa gle, takav pisac se uvrijedio i smutio nad riječcom — »jadan«!...

Da je to zgražanje dra C. bilo bez velike dubljine i prave ozbiljnosti, dokazao je to napokon on sam, kad se kasnije u tim svojim »razmatranjima« i ne dočekavši kakvog »opoziva« i ne primivši nikakve viteške zadovoljštine ipak odlučio, da se obazre i odgovori mi na neke moje izjave. Time me je i sam riješio obveze da ma što opozovem, želim li čuti njegov odgovor. Po nikakvom viteškom kodeksu nema on više prava tražiti od mene kakvu zadovoljštinu za tu strašnu »uvredu« i ja bih mogao mirno preći na stvarni odgovor, koji sam štovanim štiocima a i dru C. u lanjskoj »Straži« na str. 108. obećao. Međutim kad je već dr. C. svoju uvređenu osobu postavio između svojega pisanja i »Hrv. Straže«, ja primam taj izazov, pa ću se najprije pozabaviti s njegovom veleštovanom ličnošću, a onda na mahove — kako i kada preči poslovi privatni i javni dopuste — s njegovim nazorima. Meni se doduše čini, da bi bilo zgodnije, kad bih se na osobu dra C. tek na koncu mojih članaka osvrnuo, ali i on i njegovi prijatelji i sumišljenici upotrebiše svaku zgodu, da se u svakoj polemici s njime baš njegova osoba u prvom redu istakne, pa sam zato odlučio i ja slijediti tu njihovu taktiku i strategiju, kada to već mora jedamput svakako da bude, a onda nesmetano pretresti načelne stvari.

* * *

U Hrvatskoj valjda još nije bilo tako taštog i umišljenog kjiževnika, kakvim se bar u javnosti pokazao dr. C. Njegovo izazivanje biskupa Mahnića na učenjački mejdan, hvalisanje sa znanjem francuskoga jezika i pisanje o »Danovim« suradnicima klasični su prilozi u toj stvari. Spomenut ću samo par riječi iz poruke »Danu«, što ih je i »Sveć. Zajednica« bez dodatka donijela: »Kao što vješt glazbenik... tako sam i ja... u svojim

polemikama... Meni se je u opće teško boriti s »Danom«, jer tamo surađuju sami nestručnjaci i diletanti... Ti ljudi... zapravo ne znadu ništa. To je razlog, što se kriju u mišjim rupama... Prava djeca... ne usuđujući se isplaziti iz svojeg skrovišta od straha, da ih moja toljaga ne bi zdrobila...«

Spomenuo sam baš izričito njegovo pisanje o »Danu«, jer mu se ovaj još ponajviše zamjerio i omrazio. A nije to ni čudo, kad ga je baš »Dan« počastio nekoliko puta »toljagom« tako junački, da je dr. C. na najteže i najbolnije udarce ostao — bez riječi. Ipak mu se osvetio, ali na zbilja originalan način. Kad ga je naime »Dan« najtemeljitije pobio i raskrinkao, onda se dr. C. znao, štono naš narod veli, učiniti lud, pa napisati tako preziran i sažalan člančić — kao što je gore citovani — ili i niz članaka o »Danu«, kao da su oko njega okupljeni sami duševni pigmeji naprama dru C., koji nijesu kadri ni jedne pametne odvratiti na njegovo umno pisanje, nego se samo svijaju pod težinom njegove »toljage« i sve, što su kadri reći, to je nekoliko psovaka. Ovo je zbilja zahvalna i praktična metoda za dra C. bar kod onih, koji nijesu čitali »Dana« nego samo »Hrvatsku« u kojoj je dr. C. objelodanjivao svoje radnje, dok je njome pašovao vlč. gosp. Šegvić. To je valjda opazilo uredništvo »Hrvatske«, pa se i ono dalo na tako nejunačko oružje i u 276. broju najavilo svemu svijetu, da je »učeni kanonista« dr. C. sve klerikalne nezadovoljnike sa sadašnjom nepravaškom strankom bez milosrđa i pardona — »stjerao u kozji rog«. I kako je na tom mjestu uredništvo »Hrvatske« prikazalo »gospodu oko »Dana« umno zaostalom, tako je u 284. broju još gore napalo sve one, koji se »nameću« kat. mladeži za vođe neovisne od poglavica stranke prava. I njih kao i vođe mladohrvata prikazuje jednakim normalnim propalicama, kojih su »ispadi naručeni preko desete ruke i hranjeni od sumnjivih individua i prljavih izroda«.

Na takvo pisanje dra C. i uredništva »Hrvatske«. reagirao je jedan od polemika »Danovih« iz Banovine (S.) u 43. br. »Dana« 1912. u članku »Šegvićev učeni kanonista«. Kad je naveo sve laskave pohvale »Hrvatske« o dru C., osvrće se na njih, pa veli, da u Banovini »nitko ne shvaća dra C. drugačije«, nego što ga je već prije opisao »Dan« na temelju njegova pisanja. Nato sâm taj dopisnik opisuje dra C. ovako: »Rado trči pred rudo, ističe i htjeo bi voditi glavnu riječ svuda, a da nema za to uvjeta. Najbolje bi učinio, da se ne upušta u pozivanje »na mezevo« ni s kime, jer je pun Akilovih peta, i to takovih, koje su konstatirane i iz daleka se vide, pa se može na njih s uspjehom gađati i proti samom njemu s uspjehom operirati. Te su Akilove već vrlo dobro poslužile raznim njegovim potrebitim i nepotrebitim protivnicima, da je morao uzmaći sa svakoga mezeva, gdje se pojavio. Pa kad se to znade, upravo se mora čovjek snebivati, da se baš on poduzima izazivati na »mezevo« biskupa dra Mahnića! Snebivaju se ne samo pristaše kat. pokreta, nego i svećenici protivnici, jer i ti štuju biskupa Mahnića, makar su mu stvarni protivnici. Pitaju se svi bez razlike: zar bi se on upuštao u koštac sa dr. Mahnićem, on,koga su i obični pokretaši natjerali u bijeg... Sve se čini da negdašnji izazivač pokretaša, izaziva sada biskupa dra Mahnića, te tako ugodi svojim pobjediteljima i svim onima, koji za njima bliže i dalje stoje... Ipak to sve ne smeta vlč. Šegvića, a da pristalice kat. pokreta.... ne naziva »sumnjivim individuima« i »prljavim ljudima...« To će već zapamtiti mnogi svećenici, kako ih objektivno prosuđuje vlč. Šegvić i valjda ne potraje dugo, da se pokaže, ko je »sumnjiv individuum« i »prljav čovjek«, a ko nije. Neka se onda niko ne bude tužio na ičiju nebratsku ljubav, nego tek se sjeti one: tko šta traži, to i dobije«.

Ovaj je dopis u »Danu« dao povoda vlč. g. Franu Novaku,[1]) »bivšem zastupniku i župniku«, da u 300. broju »Hrvatske« ustane na obranu svoga »vrloga susjeda«, »učenog i nada sve čestitog susjeda« dra C. i da očita oštru lekciju »Danu« (naslov je članku: »Katoličtvo katoličkog Dana«). Svoga »učenog i nada sve čestitog susjeda« opisuje vlč. g. N. ovako: »Ako itko, a to dr. Cenkić nije protivnik katoličkog pokreta, jer ga je u svojoj župi osobito na ekonomskom polju proveo, načinivši iz Kalnika emporij vinske trgovine. Što on hoće, jest, da katolički pokret svede u prave granice... Dr. Cenkić izašao je svjetao iz svih njemu obješenih po njegovim potrebitim i nepotrebitim protivnicima affaira. Do danas nisu mogli njegovi protivnici izhoditi protiv njega nikakove osude kaznene ili gra-

[1]) Mnogi s razlogom ne vjeruju, da je veleč. g. Novak onome članku u »Hrvatskoj« i kumovao, a kamo li ga sam napisao. Trebalo bi, da sam g. Novak nedvoumno i bezobzirno izjavi, je li onaj članak njegov ili mu je podmetnut. Nas veže »secretum commissum«, pa zasada ne možemo više. Riječ ima g. Novak. *Uredništvo.*

đanske ili crkvenokanonske prirode, koja bi njega osramotila, premda su to pokušali i na duhovnom i na svjetovnom sudištu. Dr. Cenkić bio je svagdje riješen ili se je proti njemu zavrgnuti postupak morao obustaviti«.

Kad je g. N. ovako obranio dra C. i od same sjenke kakvih »Akilovih peta«, sumnjivosti« i »prljavosti«, obraća svoju pažnju »Danu«. Evo što mu tamo u glavnom poručuje: »Ja sam uvijek držao, da jedno katoličko glasilo mora imati na svojoj zastavi zlatnim slovima napisan ovaj program: Istina, pravičnost i ljubav... Ali čini mi se da »Dan« nije dorasao u stvarnom pogledu dru Cenkiću, to je bar naše mišljenje, da je »Dan« ne samo uzmakao, već i kapitulirao, pa zato sada grdi kao vlah s kolca... Protivnik ne smije protivnika diskreditirati: ne smije ga izvrći smijehu, preziru ili možda obezčastiti. Takav način borbe vodi bezbožno glasilo protiv katoličkih popova... Kad bi dr. Cenkić i bio takav, kakovim su ga pokretaši prikazivali iz nama poznatih razloga, ni onda se ne bi smjelo to njemu od katoličke jedne novine predbacivati... Istrčavao vam još dugo dr. Cenkić pred rudo! Mi to od njega tražimo, jer znamo, da on ima za to uvjeta. Nas drugih starijih pravaša-popova bude zadaća, da dra Cenkića susprezujemo u prebrzom lijetu, jer je on ko i Crnogorac hrabar i nebojša«.

Na ovu poruku odgovorio je »Dan« u 46. i 47. broju. U br. 46. kao da se uskolebao u svojem dotadašnjem držanju spram osobe dra C. Nu u slijedećem već broju uvrštuje članak sa šifrom »g.«, a u njemu već nešto smjelije i samosvijesnije kritizuje članak g. N. Tu čitamo izmed ostaloga: »Čast g. N., kad pjeva hvalu o g. C. kao vinogradaru i trgovcu vina. O toj mu vrlini niko nije ni sumnjao, a kamo li da je napadao. Ali kad se nekoga hvali kao vrsnoga kanonistu, što je znao stvoriti prođu kalnič. vinu, mora da je i branjenik i branitelj smiješan. No priznajemo to svojstvo g. C., pak za to neka ostane kod toga posla i »svađa u prave granice« obrađivanje vinograda i t. d. To može svaki čovjek i ne treba za to velike krjeposti, ali neka se mani »svađanja kat. pokreta u prave granice«, jer za taj posao treba je potpuna čovjeka. Malum omen za g. N. i sumišljenike njegove, kad oni traže od g. C., da se i u buduće istrčava pred rudo, kako je do sada istrčavao... Pak za to od srca želimo i mi »popovi-pravaši« pravašima, u tom nastojanju g. Cenkića vratiti na njegov vinski emporium, kad naglo uzleti, da svađa kat.

akciju u pravu kolotečinu« i to jednostavno iz gore pomenutih razloga. To ćemo činiti ne zato, što bi nam imponirao taj »hrabri nebojša« g. Novaka, nego za to, da bude jedna smutnja manje! Nije se nadalje g. F. N. trebao mučiti da piše meditaciju o istini, pravičnosti i ljubavi,... Ono ascetično razmatranje dobro bi pristajalo kao nacrt propovjedi u »Dušobrižnik«. ali gdje se tako smjelo pozivlje na mezevo, pričinja se kao bijeli barjak u rukama pobijeđenoga, ili molba za intervenciju. Napokon svršavamo sa porukom, neka se g. C. i g. N. strpe još koje vrijeme. Bit će stvarne kritike o Cenkićevom »svađanju kat. pokreta u prave granice«. Ta naime stvar treba da je jednom na čistu«.

I tim je ta afera završena. Nije se na nju više povratio ni g. N. ni »Dan«. Dr. C. nije se obazreo ni na jednog ni na drugog, nego je nastavio dalje svoje pisanje, kojim — kako veli N. — hoće »da kat. pokret svede u prave granice«.

— E pa dobro — pomislit će koji čitač — ušutio o tome »Dan«, ušutio vlč. Novak, ne obazire se ni dr. C., pa što onda ti opet u to diraš? Zar nije to stvar tako nemila za sve hrv. katolike, da možemo Bogu hvaliti, ako protivnici šute o tome, a kamo li da je sami iznosimo na javu...

Nemila je to borme afera, tako nemila, da nemilije i štetnije za hrv. katolike valjda uopće nije ni bilo, otkako je započeo kat. pokret. Svašta su naprednjaci bili iz svoga »pretinca« iznijeli pred hrv. javnost, ali ovako poraznih »data« za stalno više nijesu.

— No dakle, pa onda ćeš valjda i ti uvidjeti, da je najbolje ako to pustiš na miru!

To ipak ne. Presv. biskup Mahnić poručuje nam glasno i jasno u »Sveć. Zajednici« da je dobro zajednice — bonum communitatis — dostatan razlog, da se netko »ogovara«. da se nečiji i skroviti život podvrgne javnoj kritici. Ali to meni nije ovdje ni kraj pameti. Ni najmanje skrovite i nepoznate stvarce dra C. ne mislim ja ovdje na javu iznijeti. Ja samo mislim na temelju javno poznatih činjenica o dru Cenkiću nešto opširnije progovoriti o problemu, koji je iznio pred javnost vlč. g. Novak u savezu s osobom dra C. Problem je to za naše javne prilike od nedogledne važnosti a opsiže više delikatnih pitanja kao što su n. pr.: Je li slobodno pisati o čijim »Akilovim petama«, »prljavštinama« i uopće javno dokazanim moralnim porocima? Smije li se čovjeku glasa dra C. u kat. novinama javno poručiti

»neka se mane svađanja kat. pokreta u prave granice«, jer da za to treba »potpuna čovjeka«, a da to dr. C. nije i zato da je njegovo pisanje »smutnja«, protiv koje bi smio i morao ustati svaki katolik? Zašto dr. C. ne smije pisati o kat. pokretu i davati mu savjete ili opomene, korigirati ga ili kritizovati? Vrijedi li to samo za dra C. ili za druge njegove moralne kvalifikacije? Mora li se njima zabraniti samo nepovoljno pisanje ili uopće svaka kritika kat. pokreta, ili možda i svako pisanje u javnosti? S kojih razloga? Kako se može takav zahtiev složiti s »istinom, pravičnošću i ljubavlju«, kako to pita i g. N? Kako će se takva strogost u sklad dovesti s onim riječima sv. Pisma: Qui stat, caveat ne cadat«, kojih nas sjeća isti g. N.?

Eto koliko se, a i mnogo još drugih pitanja nameće svakom misaonom čovjeku, a osobito kat. novinaru, pa i svakom javnom kat. radniku u povodu ove polemike između »Dana« i g. N. A sva su ta pitanja tako važna i delikatna, da se teško u njima snaći i spremnijim i iskusnijim ljudima. Šuti li kat. kritik na neke teške smutnje, ne će li biti i on krivac onom velikom zlu, što se iz toga redovito rađa? Ne pogodi li u tome pravi put, može lako i na se i na list i na svoje sumišljenike navući teških i trajnijih neprilika; može svojom netaktičnošću i nerazboritošću postati krivcem možda još i veće smutnje i većega zla. Tu dakle ne koristi glavu u pijesak, nego izvesti stvar, koliko je moguće na čistac, pa clara pacta boni amici. Svakako nije nemoguće, da dru C. ne bude najugodnije, što se ti problemi riješavaju u svezi s njegovim imenom, ali te račune neka on uredi sa svojim poštovanim susjedom, koji je glavni uzrok, da je riešavanje tih problema postalo uopće aktuelnim i da se mora dovesti u svezu baš s njegovim imenom. Napokon ja ne znam, zašto bi i dru C. bilo neugodno, da se o tim njegovim »Akilovim petama« javno govori, ako je istina, što u tom pogledu o njemu javno govori njegov vlč. susjed. Ja ću uostalom o svemu, što bi moglo za dra C. biti nepoćudno, govoriti, što samo opreznije moguće i čisto hipotetički, a dru C. onda preostaje, da dokaže i javnosti, kako je već svom susjedu dokazao svoju potpunu neovisnost. U tom slučaju nijedan od mojih konačnih zaključaka ne može se njega ticati, pa će sve ovo moje pisanje kao i dosadašnji napadaji njegovih protivnika samo povećati njegovu čast i javni ugled.

A sada da čujemo, o čemu se zapravo radi: o kakvim se

to »Akilovim petama«, »smutnjama«, »aferama« i t. d. natuca? G. N. spominje i neke »osude« kaznene prirode, pa duhovna i svjetovna »sudišta«, na kojima da je dr. C. bio »svagdje riješen« i t. d. Radi se dakle o nekim javno poznatim događajima, na koje se poziva »Dan« i g. N., pa o kojima mogu i ja progovoriti. Mogu to učiniti pogotovo, kad je i sam dr. C. u svoje vrijeme učinio sve, što je mogao, da ta afera postane još javnijom, nego što bi bila, da je on nije htio razglasiti. Evo o čemu se radi!

Dr. C. je odmah u početku kat. pokreta odlučno pristao uza nj. Dopisivao je u »Hrvatstvo« i »Kat. List«, napadao — i to kadšto baš prostački — pojedine naprednjake, g. Korenića i t. d. Izazvao je time dosta polemike, a u »Pokretu« i raznih natucanja i prijetnja s »pretincem« i »sličicama« iz njegova privatnog života i sl. On se međutim nije ni najmanje obazirao, nego se pokazao onako »hrabrim i nebojšom«, kako ga g. N. opisuje, pa još i ljepše uzvraćao svojim protivnicima. Međutim naprednjaci kao da su čekali zgodu za odmazdu i ta im se nadala, kad je dr. C. na čelu deputacije svećenstva iz njegova okoliša tadašnjega bana Raucha pozdravio, podastro mu svoje želje i nade, a ispune li se te — kako on sam izvješćuje u »Hrvatstvu« o tom svom govoru — obećao, da će »kuratni kler ne samo križevačke okoline, već i čitave domovine radosno u susret doći Njegovoj Preuzvišenosti, jer će znati razumjeti, što znače riječi: Ruka ruku pere, a obadvije obraz«. — Ovo je bilo za naprednjake kao naručeno. Par dana iza te deputacije osvane u »Pokretu« (Godine i brojeva ne navodim s lako shvatljivih razloga, ali sam ih na zahtjev dra C. spreman privatno mu ili javno reći) dopis, u kojem izvršuju svoje opetovane prijašnje prijetnje i iznose o dru C. na javu takve škandalozne poroke, da se — ako je to sve istina — ni ne čini pretjeranim konačni sud i zaključak Pokretova dopisnika o dru C., za koga tvrdi »da u cijeloj nadbiskupiji nema veće moralne rugobe i nakaze, nema nećudorednijeg i razvratnijeg čovjeka od njega. I najveća bećarina i razvratnik prava je šeprtlja prema tome čovjeku. I takova ličnost ima još obraza, da naprednjacima dijeli lekcije i brani moral, koji mu je u životu njegovu skroz nepoznat! A duhovna oblast i furtimaši, koji naprednjake lažno ocrnjuju, u svojoj sredini trpe čovjeka ovakovog morala!«

Na taj dopis odgovorio je dr. C. u »Hrvatstvu«, a odgovor počinje: «Smrdljivi Pokret je u broju od ponedjeljka opet na

mene isplazio jezičinu... Jadni zizibambula!... Prigovara mi pijevac s »Pokretova« đubrišta... Primite se svi pokretaški derani za nos, pa će vam biti puna šaka mesa!...« Zatim sâm citira doslovce »najmasnije« i najodurnije čine, na temelju kojih je »Pokret« stvorio onaj zaključak o njemu, pa i iz samog toga zaključka ono, što je najteže i najodvratnije. Nakon svega toga okrsti još jedamput dopisnika »Pokretova« »bezimenim fakinom« i za uzvrat natukne mu neku »affairu s gazdaricom očevom« i neke gnjusne prizore iz neke »javne kuće«. — Na ovaj »crnogorski« upravo kuražan odgovor uzvratio je za par dana u »Pokretu« onaj, koji se valjda ćutio najviše pogođen navodima dra C. — dr. Milan Heimrl. Pred svoju izjavu stavio je kao motto jednu zapovijed Božju, a onda nabraja za one prijašnje generalne tvrdnje »Pokretove« i konkretne dokaze; tako, da je dr. C. »izjavio pred više svjedoka, koje možemo svaki čas navesti, da je njegova svećenička služba kšeft kao i svaki drugi kšeft«. Zatim navodi jedan kazneni spis — pod službenim brojem — iz kojega slijedi, da je dr. C. počinio nešto, što naš kazneni zakon kvalificira kao zločin, a za svećenika valjda najodurniji. Iza toga opisuje drugi još ružniji, a za njega nudi svjedoke i dokaze »pisane Cenkićevom rukom, svaki čas« čim dr. C. »navedena facta ospori«. Nakon toga zove dra C. »moralnom strvinom« i sličnim epitetima, pa mu nudi i »dalnje usluge«.

Na ova otkrića odgovorio je dr. C. kratkom izjavom u »Hrvatstvu«, da će dra Heimrla tužiti sudu. O tome, kako se taj sud svršio, nijesu štioci »Hrvatstva« ništa više doznali, jer je »Hrvatstvo« uto prestalo izlaziti. Međutim izvijestio je o tome hrv. javnost »Pokret« u opširnom izvještaju o sudbenoj raspravi, koja se o toj stvari gotovo podrugu godinu iza objelodanjenja tih članaka povela. U tome svom izvještaju sjeća »Pokret« štioce ponajprije, kako je dr. M. Heimrl pred poldrug godine »iznesao čitavo more raznih prljavština kalničkog župnika dra Cenkića. Radi toga članka podigao je dr. C. tužbu protiv dra H. radi uvrede poštenja, nu najteže osvade nije inkriminirao nego je istrgnuo dvije stavke, za koje je držao, da po našem zakonu ne će biti dopušten dokaz istine«. Na to donosi »Pokret« govor dra M. Heimrla, koji je zapravo nova i još teža optužba dra C. Izmed ostalog doslovce veli dr. H.: »Svaka riječ je istinita, a privatni tužitelj sam to dobro zna, pa je zato prisiljen od du-

hovne svoje oblasti, pred kojom je sve tajio, podigao tužbu da se rehabilitira. Rehabilitirati bi se mogao samo onda, ako dokaže, da su inkriminirane stavke laž, a to ne može, pa je zato istrgao par izreka, za koje je mislio, da se istinitost u njima sadržavanih činjenica ne će smjeti dokazivati...«

Nakon dra H. uzeo je riječ njegov branitelj dr. Hinković, koji je u glavnom dokazivao, da »o isključenju dokaza istine u nazočnom slučaju ne može biti ni govora«, a kao glavni razlog naveo je, što su obe inkriminirane stavke bile već »predmetom sudskog uredovanja«, a napokon su »sve u dopisu iznesene stvari te cijeli život priv. tužitelja u čitavom onom kraju notorna stvar, dakle stvar javna, opće poznata širokim slojevima ljudi, a napose i tužiteljevim kolegama od istog kšefta«.

Radi svega toga predlaže on, da se dozvoli dokaz istine, a u tu svrhu da se pribave spisi od kr. kot. suda u Brodu, sudbenog stola u Zagrebu i t. d., napokon »da se u dokaz notornosti razvratnoga života dra J. C. preslušaju tri župnika iz kotara križevačkog, zatim njegove »žrtve« i napokon da se presluša kao svjedok sam — dr. C. — Kad se na to zastupnik dra C. usprotivio najodlučnije dokazu istine, ustao je opet dr. Hinković i izmed ostaloga izjavio ovo: »Čudim se protimbi provađanja dokaza sa strane priv. tužitelja, ta mi predlažemo svećenike, koji imadu da iskazuju o svom kolegi, a ne pokretaše, mi pače hoćemo, da sam tužitelj bude preslušan kao svjedok, pa on će valjda govoriti o sebi istinu«. Ustaje napokon i dr. Heimrl, pa izjavljuje »da ga priv. tužitelj obijedi, da je o njemu lažne stvari iznosio. Time ga je upravo sam prisilio, da nastupi dokaz istine, pa mu se ne smije toga braniti. On ne će, da ostane na njemu ljaga lašca«.

Time je bila rasprava dovršena. Sud se povukao na vijećanje i stvorio zaključak, kojim se dopušta dokaz istine i uvažuje se predlog obrane, da se nabave spomenuti sudbeni spisi, a kao svjedoci preslušaju samo žrtve dra C. i — on sam. — Iza toga je rasprava odgođena i više se o njoj nije ništa čulo u našoj javnosti skoro po godine, dok ne izađe u »Pokretu« vijest pod naslovom »Slom franko-furtimaša«. U toj se vijesti još jednom rekapitulira, što je »Pokret« o dru C. već donio, a nakon toga slijedi: »Ovih dana dobio je dr. Heimrl zaključak kr. sudb. stola, kojim mu je stavljeno do znanja, da je dr. Juraj Cenkić od optužbe proti dr. M. Heimrlu odustao. Taj strašan

uzmak znači, da sam dr. J. Cenkić priznaje istinitost svih navoda, što ih je o njegovom škandaloznom životu iznio Heimrl. Sad je nadalje pitanje: a što će predpostavljena duhovna oblast s tim šugavim pastirom učiniti? Hoće li dalje mirno puštati, da narodu o moralu i vjeri govore oni, koji se u nemoralu upravo guše? Tako je dovršio individuum... Što više, taj individuum, ili netko od njegove okoline širio je glasine, kao da je dr. Heimrl njega molio za oproštenje, pa da je tako došlo do ove odustaje. Razumijemo vrlo dobro, da je tome frankofurtimaškom apostolu vruće pod nogama, pa se zato ne bi žacao ni ovakovih laži. Nu to mu ne će pomoći; on je morao odustati, jer se bojao sebe. Dr. J. Cenkić bi najjače morao optuživati sebe i zato je rađe uzmakao prije, nego li su došle pred sudište njegove žrtve, da mu posvema skinu krinku s obraza. Neka počiva u onome, u čemu je i dosele ležao«.

To je ukratko eto ta afera dra C., o kojoj nam je sada dati odgovor na pitanje: Smije li se čovjeku, kakav nakon te afere izlazi dr. C., u kat. novinama poručiti, što mu je poručio »Dan«? Smije li se reći nekome, da on nije za ravnanje i upravljanje kat. pokreta, ako tomu čovjeku protivnici javno vele, da je »najveća bećarina i razvratnik prava šeprtlja« prama njemu, da je njemu »moral u životu njegovu skroz nepoznat«, da je »moralna strvina« i t. d.? Smije li se nadalje ustvrditi, da nije za »svađanje kat. pokreta u prave granice« čovjek, kojemu liberalci u novinama toliko puta ustvrde, da je okaljao ime svoje i svećeničku čast činima, koje kazneni zakon kvalificira kao zločine? Smije li se dru C. reći to, što mu je »Dan« rekao, nakon što su mu naprednjaci sve one teške optužbe i pred sudom ponovili i ponudili dokaz istine, a on — uzmaknuo i svoju tužbu opozvao? Njegov susjed vlč. g. N. doduše tvrdi, da je dr. C. »bio svagdje riješen ili se je proti njemu zavrgnuti postupak morao obustaviti«. Ne znam, na kakve parnice i postupke misli g. N., ali ova parnica, koju je svojom tužbom izazvao sam dr. C., ovakva, kakva je hrv. javnosti dosele poznata, dosta je da dru C. učini pristup u išto pristojniju javnost nemogućim. I ne samo da nakon ovoga dr. C. mora u javnosti zašutjeti, nego i javni faktori, koji još štogod znadu o pristojnosti, dužni su ga ušutkati i onemogućiti mu svaku riječ u našoj javnosti, osim da se obrani i objelodani dokaze svoje nevinosti, ako ih ima.

Mi moramo naime svi računati ne samo s time, da se radi

o groznim moralnim prestupcima, nego i o javnima, i to tako javnima, kako je kod nas jedva drugi škandal bio javan i poznat. Ne znamo da su sve te grdobe iznijele i popratile protukatoličke novine, nego je sve to išao i sam dr. C. upravo arnautskom hrabrošću objelodanjivati u kat. novinstvu. On je to učinio još *puno točnije i potpunije nego što sam ja ovdje učinio.* Time je ta afera postala ne samo javnom, nego upravo opće poznatom. Napokon sve se to dogodilo tako nedavno, te se može reći, da je svima još svježe u pameti. Nakon svega toga, kako može djelovati i na hrv. katolike i liberalce, ako čovjek ovakova glasa hoće na svu silu da bude »šefom generalnog stožera« u kat. vojsci i pred svom javnošću kat. pokretu određuje načela, ciljeve i taktiku?

U svojoj divnoj «Ekshortaciji kat. kleru» od 4. VIII. 1908. govori Pijo X. i o onim svećenicima, koji «nijesu navikli razgovoru s Bogom» pa zato «nemaju Božjeg nadahnuća, kad ljudima o Bogu govore ili im daju savjete o kršćanskom životu, tako te riječ evanđeoska u njima izgleda kao obamrla. Glas njihov, slovio ne znam kako s mudrosti i riječitosti, nipošto ne odaje glasa dobrog pastira, kojega ovce spasonosno slušaju: prazan zvuči i razliježe se, a ako je kadgod popraćen rđavim primjerom, bit će vjeri na sramotu, a dobrim na sablazan. Nije drugačije ni u drugim granama djelatnog života, jer od njega ili nema nikakve hasne ili samo za čas, kad nema rose s neba...» (Vrhbosna 1908. 291.) — Tvrdi dakle Kristov namjesnik za ljude, koji inače «slove ne znam koliko s mudrosti i riječitosti» ako im je dakle i pisanje ne znam kako učeno i kićeno, ali ako je «popraćeno rđavim primjerom», da od toga pisanja onda ne samo «nema nikakve hasne», nego je još i pozitivno «vjeri na sramotu, a dobrim na sablazan». A sv. Otac tu govori samo o onim nesretnim svećenicima, koji «ljudima govore o Bogu ili im daju savjete o kršćanskom životu» na takav način, da se samomu nauku ništa prigovoriti ne može, nego da se može još i pohvaliti kao učen i rječit, što više i kao «evanđeoska riječ». Ali ako je ta «evanđeoska riječ» popraćena «rđavim primjerom», radi same te jedne okolnosti zbiva se u njezinu značenju i utjecaju tako strašna i bitna promjena, da od evanđeoske i apoštolske riječi postaje — sramota za vjeru a sablazan za vjernike!

Praktični zaključak se iz toga nauka Kristova namjesnika sam od sebe nameće. Ono, što je «vjeri na sramotu, a dobrima

na sablazan», dužan je svaki savjestan katolik koliko samo može ukloniti i zapriječiti. Radi toga je i «Dan» činio samo svoju kršćansku dužnost, kad je pozvao dra C., da se kani «svađanja kat. pokreta u prave granice». I svatko, tko se za «Danom» povede, učinit će samo veliku uslugu i vjeri i dobrim katolicima. Najveću pak uslugu kat. stvari može učiniti u tom pravcu sam dr. C. i svaki onaj nesretni svećenik, koji je pred javnošću došao na zločest glas, ako se povuče iz javnog života i hrv. katolike poštedi svojim savjetima i sličnim plemenitim uslugama. Hrv. katolici će morati uvijek sa zahvalnošću otkloniti takve usluge, doklegod im bude na srcu interes najvećeg dobra za svaku kat. dušu — čast i ugled sv. vjere. Zato će svaki hrv. katolik, kojemu zbilja budu na srcu pravi interesi kat. vjere u hrv. narodu smatrati ovakvo pisanje u javnosti, kakvim se već preko godinu dana bavi dr. C., sramotom za kat. vjeru i sablazan za dobre katolike, kao što to smatra i najviši forum u kat. Crkvi. I tako će morati suditi o istupu dra C. u javnost ne samo oni katolici, koji se zgražaju i nad sadržajem članaka dra C., nego će tako morati misliti i oni, koji nijesu u stanju da pronađu štogod zlo u njegovim izjavama. I svi katolici cijeloga svjeta moraju biti zahvalni namjesniku Kristovu, što je poput svoga božanskog Učitelja u pravi čas i na veliku korist Crkve opet jednom ponovio — i ako u drugoj formi — onu riječ Kristovu: Prijatelju, kako si došao amo ne imajući svadbenog ruha?...

Ima li sv. Otac pravo, kad ovako strogo i upravo strašno sudi o posljedicama javnoga učenja ozloglašenog svećenika? Zar zbilja mora biti javni rad svećenika «rđava primjera» samo na sramotu vjere i javnu sablazan? Tako je i drugačije nije moguće. Takav će svećenik naime ili učiti, kako i živi, a onda eto od jednog zla dva, ili će pak jedno drugima preporučivati, a drugo sam izvršavati. U tome slučaju ne će propustiti protivnici vjere, da prvom zgodom predbace takovu svećeniku, a što je gore svim kat. svećenicima uopće, da su farizeji, za koje je Spasitelj rekao, da na druge velike terete tovare, ali sami ni da bi prstom maknuli. Drugima da nastoje i milom i silom naprtiti breme mišljenja i života po kat. načelima, a sami po njima nogama gaze. Čuli smo već, kako je «Pokret» pozvao na red sve «furtimaše», zašto «u svojoj sredini trpe čovjeka ovakvog morala». Eto dakle sramote za sve katolike i za samu kat. vjeru radi lakoumnosti jednog slabog i nepromišljenog svećenika!

Ali veća je još šteta kod samih naših pristaša i dobrih vjernika. Znamo svi bez razlike, kakvo je zanimanje kod sviju nas za one, koji se med nama čime istaknu u javnosti. Odmah se na sve strane pita: tko je to, što je, kakav je inače u privatnom životu i t. d. A tko od nas nije već iskusio, kako i bolji katolici rado i spremno pričaju i manje laskave zgode o takvim «javnim radnicima», ako im je samo štogod, pa i iz najskromnijih izvora poznato. O takvim istaknutim ličnostima kao da svi smatramo baš dužnošću reći štogod znamo, a napose ako se iz toga može zaključiti, da taj književnik, govornik, politik i što već bio, nije baš tako «velik», «impozantan», «nedosežan» i t. d., kako bi možda htio u javnosti da se prikaže. A kad se jedamput općenito dozna, da je taj čovjek u privatnom životu ne samo, štono narod veli, «krvav ispod kože», već i skroz drugačiji no što bi to čovjek na temelju njegova javnoga učenja smio o njemu pomisliti, onda se počnu njegovi štovatelji pa i uopće svi katolici pomalo priučavati i sprijateljivati s onim velikim zlom, kojemu je kat. pokret kod nas od svoga početka navijestio najžešću borbu — *s dvostrukim moralom.* Samo ako ti znaš dobro pisati ili govoriti o kat. načelima, bit ćeš od sve kat. javnosti priznat i poštovan kao «ugledan», «odličan» i što ja sve znam kakav pristaša kat. pokreta, ma živio inače kao «najveća bećarina i razvratnik».

Eto dakle čiste sablazni ili smutnje, eto zavađanja dobrih katolika na veliko zlo! I to zavađanje, ta sablazan možda je nastala nakon najboljeg nauka! Za to mogu i jedan konkretan primjer spomenuti. Imam naime pismenih dokaza, da su se mnogi katolici smutili, što je naša «Bogoslovska Smotra» već u prvi broj uvrstila jednu radnju dra C. Ta je smutnja bila velika i med bogoslovskim krugovima, a to samo radi neobzirnosti na načelo, što ga je propisao sv. Otac za učene radnje popraćene — «rđavim primjerom».

Sveti Augustin je izrekao jednu veliku etičnu istinu onom poznatom svojom izrekom: «Nobis necessaria est vita nostra, aliis fama nostra» (De bono viduitatis cap 22. n. 27). Bez dobra glasa ne smijemo ni misliti na uspješan rad u javnosti. To je tako očita i naravna istina, da to i naši naprednjaci za sebe i za svoje svakom zgodom naglasuju i traže. Tako su već u prvi svoj «duhovski» program uvrstili kao deseto «temeljno načelo» svoje stranke: «Poštenje u javnom životu ne može se dijeliti od

poštenja u privatnom životu». A i nedavno je «Pokret» (1913. 89.) uoči zadnjih gradskih izbora zagrebačkih otvoreno i odlučno istakao načelo, da samo «čisti ljudi u javnom i privatnom životu» smiju u javnosti neku ulogu igrati. Mi znamo doduše svi, kako jadno izgleda ta «čistoća» pa i «poštenje» po naprednjačkom shvaćanju. No ako se ne možemo s njima složiti u shvaćanju javne i privatne moralne čistoće, to svakako možemo i moramo u načelu, da bez te čistoće nema uspješnog rada ni za kakvo veliko i plemenito načelo ili pothvat. U tome se slaže s nama i najnoviji «Leibjournal» dra C. «Hrvat», u kojemu (br. 13.) čitamo: «Poštenje je jedno, ne smijè se dijeliti od privatnog čovjeka ili u profesijonalnim stvarima... taj ne može biti ni pošten otačbenik». — To je razlog, s kojega su smjesta i javno ustali svi irski biskupi protiv «neokrunjenog kralja» Irske Parnella, kad se u javnosti doznalo za njegov preljub, i zahtijevali, da se iz javnosti povuče. I ma da je sav irski narod u njega najveće nade stavljao, njime se ponosio, a i toliko mu zahvalnosti dugovao kao rijetko još koji narod ma kojem svom zaslužnom sinu, ipak je smjesta dvije trećine stranke od njega otpalo, a ni godinu dana iza toga umro je on kao čovjek bez časti, bez ugleda i bez značenja u svom narodu.

Možda će mi na ovo razlaganje vlč. Novak ogorčeno upasti u riječ kao što je «Danu», da se «protivnik ne smije diskreditirati... Takav način borbe vodi bezbožno glasilo protiv katoličkih popova».

Da načelo «protivnik se ne smije diskreditirati» ne vrijedi uvijek, to smo već čuli od «Sveć. Zajednice», a o tome govori i svaka nešto temeljitija moralka. Uostalom ovdje o kakvom «diskreditiranju» ili «načinu borbe» u stilu bezbožnoga «Pokreta» sa strane «Danove» ne može biti govora. «Pokret» je uistinu «diskreditirao» dra C., ako je njegove privatne i možda dotle potajne grijehe iznio pred svu javnost. Ali kad je stvar postala javnom — zaslugom dra C. i kod kat. publike — ne može više biti govora o «diskreditiranju» i t. d., ako ma tko javno ili privatno s tim javnim i opće poznatim faktom vodi računa, pa ga na mjestu i gdje je to od potrebe spomene te spram njega dolično stajalište zauzme, ili iz njega opravdane zaključke izvede. Načelo je kat. morala: Si res palam est, repetitio iniuria non est. I ne samo da ne može biti govora o kakvom grijehu i bezboštvu «Danovu», kad je apelirao na dra C., da se s obzirom na razne

«konstatirane Akilove pete» kani «svađanja kat. pokreta u prave granice», nego se mora reći, da je time «Dan» baš dokazao svoje «katolištvo», jer je po riječima Pija X. samo ustao protiv jedne «sramote za vjeru» i «sablazni za dobre».

Ali — nastavlja vlč. g. N. — sve «kad bi dr. C. i bio takav... ni onda se ne bi smjelo to njemu od kat. jedne novine predbacivati: — Qui stat, caveat ne cadat!» Ovim riječima poručuje g. N. i «Danu» i meni i svakome tko bi se ovdje razloženih načela držao ni više ni manje nego ovo: Lako se tebi sada još razmetati i koriti ovakvog nesretnog brata; a što će biti ako i tebe što slično zadesi? Ili držiš, da je to nemoguće, da bi se i ti mogao jedamput naći u njegovoj koži?... Ovo su svakako delikatne stvar i pitanja, ali mislim, da bar u ime svoje mogu ovo odgovoriti: Za sv. Filipa Nerija kažu, da je svako jutro ponizno vapio: Gospodine, ne uskrati mi danas obilja milosti svoje, jer ako me prepustiš mojoj slabosti i mnogom milošću ne obuzdaš toliku moju sklonost na zlo, još do večeri — poturčit ću se. — Ona riječ Sv. Augustina: Cedros Libani corruisse vidi, dokazuje, da je ne samo moguće, nego da se i često i prečesto dogodilo ono, čega se sv. Filip Neri bojao. A kad se to znalo dogoditi kraljevskim cedrima u duhovnom životu, što će da kaže ovakva sitna, suha i krhka travka?!... Ne pomogne li mi Svemogući svojom božanskom snagom i milošću, ne samo da ću počiniti ono, što se spočitava dru C., ne samo da ću se poturčiti, nego i ponaprednjačiti, poliberaliti i potpunim modernistom postati, pa onda pljuvati na sve ovo, što sada branim i poštivam; počinit ću takve opačine i zločine, da će o tom pisati ne samo hrvatske nego i afričke i australske novine... Tko bi izrekao, što smo sve kadri počiniti, ako jedamput odbacimo i izgubimo milost Božju! A tko se može zakleti, da se to njemu ne će dogoditi? Zato i poručuje sv. Pismo svima nama: Sa strahom i trepetom nastojte oko spasenja vašega. (Filip. 2, 12). Zato i posve umjesno i lijepo dodaje g. N. citiranim riječima: «Molimo se jedan za drugoga». — Da, da; to nam je svima tako potrebno, a možda baš najviše javnim radnicima, koji bi imali puno i razloga i prava češće zavapiti svojim štiocima: Molite se za nas, da dok se oko Vašeg spasa trudimo, svoj ne proigramo!...

— No dobro, dobro — odgovaraju mi možda hrlo gdjekoji čitatelji — molit ćemo mi već, koliko budemo mogli i znali za naše književnike, samo neka ti književnici ne budu ujedno i fa-

rizeji, pa da se zadovolje samo s propovijedanjem. Njihova je misija zbilja apostolska, a sv. Petar kaže, da je apostolima zvanje propovjed i molitva — Nos autem orationi et ministerio verbi instantes erimus. (Act. 6, 4.). Ali sada nemoj da se izgubiš u kojekakvim sentimentalnostima i intimnostima, pa bile te i asketske naravi, već ded odgovori vlč. g. Novaku na ono njegovo pitanje, što ćeš onda, ako ti se dogodi, što i sam priznaješ, da je tako lako moguće?

Nato pitanje mi je lakše odgovoriti nego na ikoje dojakošnje. Ne dao Bog, da i ja dadem jedamput «rđav primjer», te da izgubim svoju svećeničku čast i dobar glas, učinit ću ono, što svjetujem dru C. i svim drugima, koji su poput njega «publice diffamati», učinit ću ono, što su irski biskupi tražili od Parnella, što Papa Pijo X. traži od sadašnjih svećenika. Descende inferius — rekao bih sam sebi u tom času — i zahvali dobrom Bogu, koji ti daje tolike prilike i izvan javnoga rada, da okaješ i ispokoriš svoje opačine i kakvu takvu naknadu dadeš Svemogućem za sve ono zlo, što si počinio. Slavi do smrti premilosrdno Srce Isusovo, koje ne će smrti grješnika, nego hoće, želi i upravo žudi, da spasi i vječno usreći i tako nevrijednog grješnika kao što si ti...

Tako bih eto uz milost Božiju ja postupao u takvom času, da ga ne dao Bog kada u životu dočekam. A ne bih li tako postupao i ne bi li me mogli ni drugi kompetentni faktori na to skloniti, onda bi bezuvjetno imala potpuno pravo sva kat. javnost, da splete bič u doslovnom ili prenesenom značenju pa moju drzovitost ma i najosjetljivije izliječi od preuzetnosti «svađati kat. pokret u prave granice» i onda, kad za to više nemam nužnih uvjeta. Ja takav postupak držim kategoričkim imperativom javnoga morala i općeg interesa. Jer zašto se dobri katolici daju na javni rad? Da općem dobru koriste. Ali ako stoji, da bi takvim radom samo škodili i bili na sramotu i sablazan? Onda je nemoguć drugi normalan zaključak, nego da se takvog rada imadu okaniti. Ne će li, znak je, da im nije na srcu opća korist, nego oholost, sebičnost, ili slično štogod, radi čega su već zaslužili, da budu bez milosrđa protjerani s javnoga poprišta.

Protiv takvog postupka i tih načela nije mi poznata nikoja i ničija pametna izjava, a najmanje se tome protivi ona riječ sv. Pavla: Qui stat, caveat ne cadat, ili još tačnije: Itaque qui se existimat stare, caveat ne cadat. — Zato tko drži da stoji, neka

pazi, da ne padne. (II. Kor. 10, 12). — Tä tu ne kaže sv. Pavao: caveat ne reos corripiat (neka pazi, da ne bi ukorio krivca!). Rekao je doduše Spasitelj neke druge riječi, iz kojih bi se mogao izvesti sličan zaključak, a to su one poznate: Medice cura teipsum. Ali iz tih bi se riječi moglo izvesti samo to, da oni, koji su sami u grijehu, ne bi smjeli druge koriti. No sada, ako bismo još dozvolili, da i one riječi «Qui se existimat stare...» imadu značenje, koje bi im g. N. htio podmetnuti, da i oni dakle, koji još nijesu u grijeh upali, ne smiju druge koriti, jer nije isključeno, da bi se to ipak jedamput moglo dogoditi, onda tko će uopće koriti i svjetovati? I što onda znače «tuđi grijesi» napose sedmi: «tuđi grijeh ne pokarati»? Što znače nadalje riječi Spasiteljeve: «Ako sagriješi brat tvoj idi i ukori ga»...? Kad bi se one riječi: «Qui se existimat stare...» smjele tumačiti kako ih tumači g. N., dosljedno i logički ne bi smjeli ni roditelji, ni starješine ni župnici niti itko koga ukoriti, jer nitko nije stalan, da ne će i sam kadgod počinti ono, radi česa drugoga kori. Napokon po tom tumačenju sagriješio je protiv spomenute opomene sv. Pisma i sam vlč. g. N., jer ni on ne zna, ne će li jedamput učiniti ono, što sada «Danu» spočitava....

Eto do kakvih apsurda vodi tumačenje vlč. g. Novaka! «Dan» je razlaganje g. N. okrstio «ascetičnim razmatranjem», koje bi «dobro pristajalo kao nacrt propovjedi u Dušobrižnik», ali meni se čini, da bi revni i učeni sadašnji urednik «Dušobrižnika» lijepo zahvalio na takvom nacrtu. Taj je «nacrt» mene sjetio još nečega. Nitko naime od hrv. svećenstva nije toliko po novinama — i to političkim i «nefurtimaških» — koplje lomio, da se po našim sjemeništima koješta od bogoslovskog studija «škartira», pa uvedu predavanja o gospodarstvu, kao vlč. g. Novak. Kad sam pročitao u «Hrvatskoj» ovo njegovo «ascetično razmatranje», pomislio sam ,da bi puno prije i puno više trebalo našem svećenstvu sistematskog studija o askezi. nego o gospodarstvu. Meni je poznato, da n. pr. u Galiciji ima t. zv. «unijatskih» sjemeništa, u kojima bogoslovci četiri godine slušaju predavanja o askezi, a poznato mi je toliko hrvatskih kat. sjemeništa, u kojima se još ni ne sanja o kakvom studiju askeze. Pa ipak bi svako valjda iščekivao, da će važnost askeze nad ekonomijom prije uvidjeti svećenici, koji polažu zavjet celibata nego oni, koji smiju imati obitelj, pa moraju najviše i živjeti od ekonomije. A gle ipak se dogodilo protivno!...

— Čekaj, čekaj malo! Pusti ti askezu u sjemeništima i izvan njih na miru, pa ded se drži predmeta, a ne i o Galiciji i unijatima i «de omnibus et quibusdam aliis»!... Reci ti nama, što ti misliš onda s onom nesretnom braćom, koju bi htio «bičem» otjerati od surađivanja u kat. pokretu? Pa kud bi ti onda s njima? Zar u pokretaše ili svepravaše ili kuda, kamo? Onamo jadikuješ, kako nam svećenstvo nema smisla za kat. svetinje u javnom životu, a onamo tjeraš «bičem» one, koji su radi štogod učiniti za svetinje. Zar med furtimaše da budu pripušteni samo sveci, a svatko tko sagriješi, da bude dočekan onim farizejskim, pozdravom: Odstupi od mene, jer si grješnik?...

Bože sačuvaj takove i pomisli! Ja bih i Wildera i Toniku Schlegela pustio, da rade za kat. pokret, samo kad bi htjeli, ali ih ne bih pustio, da rade što bi, kako bi i gdje bi to oni možda htjeli. I to im ne bih branio možda zato, što bi ih držao gorima od drugih. To nipošto! Mi znamo, koliko je veselje u nebu nad iskreno obraćenim grješnikom i kako se visoko može uspeti u kreposti takav obraćenik. Jamačno je u nebu mnogo i mnogo duša, koje su u svetosti daleko ispod bl. Marije Magdalene, sv. Augustina, sv. Jeronima i drugih velikih obraćenika, ma da ni izdaleka nijesu toliko i tako teških grijeha počinili kao ti sveci. Isto tako može se lako dogoditi, da i danas netko padne u kakav oduran grijeh, pa i mnogo takvih grijeha, i da sve to izađe na javu te on postane potpuno «difamiran» čovjek. A nakon svega toga milost Božja otvori mu oči i gane srce na iskrenu i veliku pokoru, tako veliku, te on ne samo da zadovolji za sve počinjeno zlo, nego po svojim zaslugama i krepostima ostavi daleko, daleko iza sebe stotine i tisuće onih, koji se međutim još uvijek zgražaju nad tim «škandaloznim čovjekom». Sve je to moguće i mi treba da tako i mislimo o svima, kojih nevinost više ne možemo razložno obraniti. Ali sve to nije kadro promijeniti našega načela o odstranjenju ljudi zločestoga glasa iz javnoga života. A nije kadro jednostavno s razloga, što mi ne tražimo i ne možemo tražiti za javni život neko unutrašnje duševno stanje nevinosti ili kreposti, jer za prosuđivanje toga stanja nedostaju nam prije smrti stalni kriteriji (praetor de internis non judicat), nego mi tražimo i možemo tražiti samo neke vanjske kvalifikacije, a unutrašnje tek koliko se vani mogu očitovati i kontrolirati. Jedna od tih kvalifikacija, bez kojih nema uspješna i blagoslovna rada za kat. stvar u javnom životu, jest dobar glas t. j. da o nekom u

javnosti nijesu poznati i dokazani nedostojni čini i veliki grijesi bar odonda, otkako je sv. kat. vjeru pravo upoznao i za nju počeo i javno djelovati. Ta kvalifikacija dakle ili to svojstvo dobra glasa posve je nešto drugo nego faktična moralna vrijednost pojedinca. Nešto analogno imamo i kod svetaca. Sveci, koji su jedamput nevinost i čistoću duše izgubili mogu — kako već rekosmo — kasnije natkriliti i mnoge djevičanske duše u svetosti, ali nikada i ničim više ne mogu zaslužiti aureolu-djevičanstva. Isto tako i oni katolici, koji kao svijesni katolici (nomine et omine) izgube dobar glas, dadu drugima «rđav primjer», mogu kasnije više to nadoknaditi i opet postati zbilja dobri katolici ili svećenici, ali nemaju više potrebne kvalifikacije za javni rad i moraju se od njega u interesu kat. stvari i svom vlastitom sustegnuti, pa ma koliko inače imali drugih uvjeta za taj rad.

No ako mi tražimo od takvih katolika, pogotovo pak svećenika i redovnika, koji su proigrali svoj dobar glas, da se odreknu javnoga rada za kat. stvar, time još ni iz daleka nije rečeno, da takvi treba da odu među pokretaše ili u ma koju nekatoličku stranku. Tä ti i takvi dužni su za kat. stvar još više da se trude i žrtvuju nego oni, koji joj nijesu nanijeli nikakve sramote niti veće štete. Ti dakle katolici treba da budu još veći od drugih «furtimaša», «klerikalci», «ultramontanci» ili kako hoćete okrstiti ljude čistih i potpunih kat. načela te revnog i odlučnog rada za njihovu pobjedu u hrv. narodu. Njih na takav rad treba da potiču osim razloga, koji vrijede za sve ostale katolike, još i svijest, da su ta načela u jednoj ili više zgoda izdali, oskvrnili, veliku im štetu i sramotu nanijeli, pa da to sada valja u što većoj mjeri popraviti i nadoknaditi. — A kako će za ta načela raditi više nego drugi, kad ne smiju ni izviriti tamo, gdje se još bije glavni boj za ta načela? Po mojem skromnom mišljenju glavni boj za pobjedu kat. načela nipošto se ne bije na javnom polju. Bojna poljana, na kojoj će se riješiti, koja će načela u našem narodu pobijediti: katolička ili liberalna, jest područje sitnog prosvjetnog, ekonomskog i još najviše vjerskog i moralnog rada i preporoda. Kapelani, župnici i katehete riješit će konačno pitanje, hoće li Hrvatska za kratko vrijeme postati drugom Slovenijom i Belgijom ili drugim Portugalom i Francuskom. Ako oni svojim radom naš narod preporode u Kristu, ako ga organizuju u svijesnu nepokolebivu, prosvjetljenu, Kristovim duhom prožetu falangu, Hrvatska će

biti i dalje antemurale Christianitatis. Ne bude li se pak to svećenstvo dalo na takav preporodni rad, osobito oko naše mladeži, eto nam brzo i vrlo brzo onoga, št su već opetovano prorekli i poželjeli naši naprednjaci, eto nam od Hrvatske — antemurale Christianitatis.

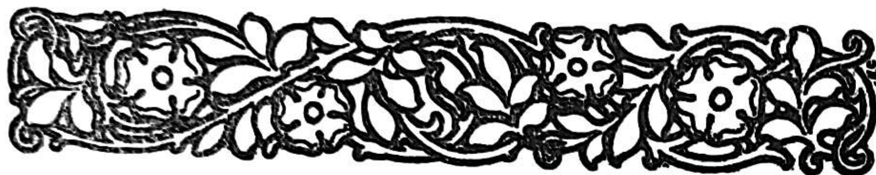
A kat. novine i druge javne institucije dakle ništa ne znače? — Znače, u koliko su moćno poticalo našega svećenstva i drugih inteligentnih katolika na onakav preporodni rad. Bez novinskih poticaja i poduka ne će tog »sitnog« ali teškog, zaslužnog, spasonosnog rada nikada biti. No ipak usprkos svoj potrebi, važnosti i koristi novinskih poticaja nikada nam od njih spasa, ne budu li našli odziva kod našeg kuratnog klera, ne bude li naš kler zasukao rukave, pa radio još i više i bolje nego što ga novine uče i potiču. A tim sitnim radom, tim temeljem našega preporoda i glavnim uvjetom pobjede kat. načela u hrv. narodu, mogu se zabaviti i svećenici i katolici, koji nijesu više za onaj javni rad u najvišem značenju (za novinare, zastupnike, pisce i sl.). Na taj se rad mogu uvijek dati do nemoći, do iscrpljenja. Tu im ne će škoditi prijašnji grijesi, jer će narod ubrzo razabrati, da su se iskreno obratili, da su sada bolji i revniji i od mnogih, koji nijesu zgriješili, pa će im to tako kvitirati, da će veliku utjehu za svoj trud naći već u iskrenom i srdačnom priznanju i poštovanju svoga puka. Takvi svećenici dakle neka se svom dušom late svojih zvaničnih dužnosti i onih, koje su osobito danas upravo u nerazdruživoj svezi s tim zvaničnim dužnostima. U tome radu mogu se bogato ukamatiti i najljepši duševni talenti; u njemu može i najimpetuozniji duh pustiti maha svoj eneržiji i plemenitoj ambiciji, a bez i najmanjeg straha, da će od toga rada biti sramote za vjeru, a sablazni za dobre.

To je eto moje mišljenje o tom delikatnom pitanju, koje je potakao vlč. g. N., a skrivio najviše sam dr. C. Ne znam, da li sam ga potpuno i s dosta opreznosti promotrio, ali držim, da je rješavanje ovoga pitanja već odavno kod nas postalo aktuelnim i potrebnim. Koliko i koliko je kod nas osobito zadnjih godina bilo smutnje i sramote, jer neki ter neki ili nijesu znali ili nijesu htjeli znati, da im nije više mjesta u javnosti, pa da tu svojim radom — usprkos možebitnim najboljim intencijama — mogu biti samo na sramotu i sablazan. Redovito su takvi još i svoj javni rad, svoju teoriju dovodili u sklad s privatnim

životom, sa svojom praksom, pa eto smutnje i dvostruke sramote. Ja mislim, da bi njihovi prijatelji, a i njihove duhovne oblasti učinile ne samo kat. stvari nego i njima samima veliku uslugu, kad bi njihovu ambiciju i agilnost svrnuli na drugo polje rada. Ali ne budu li prijateljski savjeti ni očinske opomene poglavara našle kod njih odziva, onda mislim, da kat. štampa ima potpuno pravo reagirati protiv takvih pogubnih pojava kao što je to učinio »Dan« protiv toga mišljenja. Već u lanjskoj »Vrhbosni« napisao je urednik »Hrv. Straže« Msgr. F. Binički o tome ovo: »Dosele je kat. štampa i odviše oprezno postupala sa svećenicima, koji na svojim leđima dižu liberalce sviju dlaka. Ta je taktika bila pogrešna. Recimo popu pop, bobu bob. Nemojmo dlanom sakrivati sunce! Ako pojedinci ne mare za svoju čast ni za svoj stalež ni za svoju vjeru... otvorimo im oči ponajprije bratski. Ustraju li u opačini, upozorimo na njihovu pakleno pletivo«. (Str. 79.).

S ovim se mišljenjem posve slažem, a sumnjam, da li će ono u kat. krugovima imati protivnika. Možda se s njime ne će složiti samo dr. C., pa će ga pokušati i pobiti. Meni će to biti upravo milo, jer se istina u stvarnoj raspravi još bolje upozna, samo bih za taj slučaj lijepo umolio g. dra C., da bar dva puta pročita one moje izjave, s kojima se eventualno ne bude slagao. Inače mu se opet može dogoditi kakav »galikanski« malheur, kao što je nedavno. Ja sam naime napisao na 226. str. lanjske »Vrhbosne«, da je dr. C. »ekstremnost i ultramonizam Hrvat. Straže« okrstio »zabludom«, kojoj on kao pendant suprotstavlja ništa manje nego zloglasni i osuđeni od crkve »galikanizam«. Na tu se moju izjavu osvrnuo dr. C. u 442. broju »Hrvatske«, pa je o njoj izvijestio svoje štioce doslovce: »Mene g. Matija Majnarić u Vrhbosni zove galikanistom«. Nakon ovakve izjave mislim, da mi ne će nitko, pa ni sam dr. C. smjeti zamjeriti onu moju molbu.

Teorija evolucije kao svjetovni nazor.

Piše: med. Kažimir Iv. Bošković.

Naše je doba prožeto mislima »svemožne« evolucije, kojom moderni svijet nastoji riješiti sve najveće i principijelne svjetske i čovječje probleme. Zanimljivo će biti, ako kratkim pogledom zavirimo u konačne posljedice evolucionizma u širem značenju, posljedice one evolucije, koju danas propovijedaju mnogi moderni učenjaci, s pomoću koje dođoše do čitavog svjetovnog nazora. Evoluciju u užem smislu t. j. evoluciju kao čisto znanstvenu hipotezu, kojom se hoće protumačiti postanak životinjskih vrsta, može priznati svaki istraživalac prirodnih tajna, a da se ni malo ne ogriješi o vjerska načela. To nam dokazuju mnogi moderni učenjaci, to nam u nekoj mjeri pokazuje i sam Charles Darwin, a osobito njegov djed Erazmus, koji je također došao do čvrstog uvjerenja o istinitosti descendentalne teorije. Svoju knjigu »Zoonomia« završuje ovim emfantičnim usklikom Svemogućem Biću: »Welch eine erhabene Idee von der unendlichen Macht der grossen Arhitekten! der Ursache. aller Ursachen, des Vaters aller Väter, des Ens entium!« (Weissmann: »Vorträge über Deszendenstheorie«). Ne ćemo dakle govoriti o uskim granicama teorije evolucije, koja tek može sačinjavati sporedni dio svjetovnog nazora, nego o onoj raširenoj struji modernog vijeka, u kojoj teorija evolucije sačinjava potpuni nazor na svijet. Evolucionizam u tome smislu možemo nazvati *monističnim* i *imanentnim*, jer se temelji na pretpostavci, da se je svijet sam po sebi ili bolje po svojim nutarnjim silama i zakonima razvio do današnjeg stanja. Nešto izvan vidljivog svijeta

teorija evolucije u tome najmodernijem obliku — zvati ćemo je od sada jednostavno modernom teorijom evolucije — nikako ne priznaje. Čovjek je sa svim svojim tjelesnim, duševnim, moralnim i vjerskim sposobnostima također samo prosti predmet evolucije kao i svako drugo organsko biće, odnosno kao i svaka druga sitna čestica materije.

U pojedinostima se ipak razilaze pristaše evolucijonističkog, monističnog naziranja, kao n. pr. u pojavama organske naravi. Darvinisti sa glasovitim Haeckelom na čelu tumače postanak viših životinjskih vrsta polaganim i postepenim razvitkom *(allmähliche Evolution)* na temelju poznate borbe za opstanak (Kampf um Dasein) i teorija naravnog izbora (selekcija). Drugima se to čini nemogućim, pa tvrde poput *de Vriesa,* da su nove vrste nastale najednom, iznenada (plötzlich), a nije za to trebalo nikakovih vremenskih prelaznih oblika *(sprungw. Evolution,* koja je po svoj prilici vjerojatnija).To ipak ne smeta ni jedne ni druge, da se potpuno ne slože u principijelnim i za svjetovni nazor temeljnim pitanjima. Svijet se po jednim i drugim razvio, kako smo već spomenuli, po svojim vlastitim silama i zakonima, potpuno neodvisno o bilo čem drugom, do današnjeg stadija, a te sile i zakoni — moderni bogovi — neprestance još uvijek djeluju: svemoćna je evolucija neprestano u tijeku. Sve se giblje i promjenjuje, πάντα ῥεῖ. »In ewiger, unablässiger Umwälzung ist das ganze Weltall begriffen. Alles fliesst in unaufhaltsamen Strom dahin und nichts hat eine dauernde Stätte. Es gibt kein Ding von dem man sagen kann: »es ist«. Die Erscheinungen und Gegenstände dieser Welt *werden* nur und vergehen wieder in dem ewig wechselnden Spiele der Weltbewegung. So lehrte Heraklit, ein griechischer Philosoph, vor mehr denn 2400 Jahren. *So glauben wir noch heute«.* (Dr. Guenther: »Vom Urtier zum Menschen«). Ništa nema stalnoga: ni istina nije stalna, sve samo biva u vječnom gibanju... Usudi li se tko pa makar bio pristaša descendence u užem značenju, i samo natuknuti o Višem Biću, bez kojeg ne možemo protumačiti moderne «sile i zakone», i samo zapitati: *pa koji je uzrok svemu tomu?* — moderni će ga učenjaci nazvati — neznanstvenim fantastom.

Haacke, jedan od modernih evolucijonista veli u djelu «Die Schöpfung des Menschen und seiner Ideale» (323.): «Schon heute können wir nicht daran zweifeln, das sich die stammes-

geschichtliche Entwicklung der Pflanzen und der Tiere und des an der Spitze der letzteren stehenden Menschen *auf durchaus natürlichemWege vollzogen hat,* wenn auch auf Grund von Gesetzen und einer ursprünglichen Anordnung der Materie in Raum, di notwendigerweise zur Enstehung des Menschen und aller andern Geschöpfe füren müssten». Dovoljan je ovaj citat, eda vidimo, kako moderni učenjaci naučavaju zajedničko porijeklo svega, što opstoji, u prvom redu zajednički izvor čovjeka i svih ostalih životinja. Koliko tjelesni sustav, toliko duševna čovječja svojstva samo su razvijeniji stupanj jednakih u bitnosti životinjskih svojstava. Duša je čovječja samo fizikalno-kemični fenomen: «Die neuere Anatomie und Physiologie hat uns überzeugt, dass die Seelenfunktionen oder Geistestätigkeiten unmitelbar von der feineren Struktur und Zusammensetzung des Zentralnervensystems, von der inneren Bauverhältnissen des Gehirns und des Rückenmarks abhängig sind. Hier befindet sich Funktion das menschiche *Seelenben* ist. Sie ist so verdickelt, die höchst verwickelte Zellenmaschinerie, deren physiologische Funktion das menschliche *Seelenleben* ist. Sie ist so verwickelt, dass diese Leistung den *meisten* Menschen noch heute als über-natürlich, als nicht *mechanisch* erklärbar erscheint». (Haeckel: «Anthropogenie II. 21.) To je dosljedan zaključak mišljenja, da je čovjek *samo* dio organske naravi.

Postanak je života tvrda kost za moderne evolucioniste, ali je oni ipak kušaju slomiti. Moderna je znanost jasno pokazala *(Pasteur-Pouchet),* da je nemoguć prelaz iz nežive materije u živu, ali to svejedno ne smeta moderne misljoce na putu njihovog «znanstvenog» kovanja novog svjetovnog nazora. Samorodstvo nije moguće dokazati, ali smo za to u nj dužni vjerovati, jer nas dotle dovodi logično mišljenje! Koje je to logično mišljenje? *R. Hertwig* («Lehrbuch der Zoologie») odgovara: «Will er ferner nicht einer übernatürlichen Schöpfungsakt, zur Erklärung heranziehen, so *bleibt ihm nur die Hypotese übrig,* dass nach den Gesetzen der Affinität oder chemischen Wahlverwandschaft Verbindungen von Kohlenstoff, Sauerstoff, Wasserstoff, Schfewel und Stickstoff sich zusammengefügt haben, um lebende Substanz zu erzeugen. Diesen Prozess nennt man *Urzeugung*». Poput Hertwiga priznaju *svi* moderni evolucijoniste, da je za generatio spontanea *jedini dokaz* slijedeće razlaganje: Ili Bog ili samorodstvo! Kad ne ćemo da vjerujemo u Boga, ostaje

nam samo hipoteza samorodstva, da protumačimo nastavak života! Samorodstvo je dakle samo logični postulat razuma, a: «wer für den ersteren Ursprung des Leben auf unserer Erde keine Urzeugung von Moneren in unserem Sinne annimmt, dem bleibt nichts anderes übrig, als an ein übernatürliches Wunder zu glauben». (Haeckel, ibidem). Dalje umuju moderni učenjaci: samorodstvo je po tome moralo nekada eksistirati, život je natrag milijuna i milijuna godina morao nastati iz nežive materije, pa se je iz sitnog oblika monere (Heckel: *Plasson)* razvio u današnje neizmjerne životne oblike. Neka nam bude dopušteno postaviti na koncu samo dva upita: Zar se u tome sastoji sloboda moderne znanosti, koja se mora riješiti vjerskih dogma, da njezini predstavnici polaze *s pretpostavke, s dogmatskog stanovišta: Jer nema Boga...?* Zar je gornje umovanje modernih učenjaka logično i razumno, nije li, ako se dublje zamislimo, i proti logici i proti razumu?

Herbert Spencer, jedan od glavnih preteča modernog evolucionizma, također logično izvađa, da je i duševni čovječji život samo rezultat evolucije:

«Ako se je cijeli vidljivi universum razvio, ako je naš sunčani sistem kao cjelina, i zemlja kao njegov dio, ako je život uopće, koji vidimo na zemlji, kao i življenje svakog pojedinog individuuma, ako se sve životinje pojave od najnižeg do najvišeg stvorenja, a ne manje i one, koje nam daju agregatne spojeve ovih viših organizama, ako je sve to podvrženo zakonima evolucije, to nužno slijedi, da su i takove pojave u životu ovih viših stvorenja, s kojima se etika bavi, također podvržene istim zakonima». (Principi etike»).

Budući, da proces evolucije nije supstanca, a još manje osoba, nego samo zbroj silnih promjena, to se samo po sebi nameće pitanje: *Tko je prauzrok i uzdržatelj procesa evolucije?* U odgovoru se razilaze moderni evolucionisti u tri smjera.

Jedni su pristaše hladnog *agnosticizma,* pa naprosto stoički vele: nije nam moguće ništa doznati, da li osim svemira osim materije ima još koji svijet, ili možda osobno Više Biće. Jednako ne možemo ništa znati o besmrtnosti duše. Čitavi ćemo agnosticizam modernih evolucionista najbolje označiti glasovitim svjetskim zagonetkama *Du Bois Reymonda* («Uber die Grenzen der Naturerkennes, die *siben* Welträtsel»), koje svršaju nemoćnim i glasovitim: Ignoramus et ignorabimus. Nikada ne

ćemo znati riješenje ovih problema: 1.) bitnosti materije i sile; 2.) uzroka gibanja; 3.) postanka jednostavnih osjeta i 4.) slobode volje. Odakle život, odakle materija i svijest čovječja, odakle gibanje — glavne su nikad nerazriješive zagonetke svijeta. *Weismann* u djelu «Vorlesungen über Deszendenztheorie» također zaključuje: «Alles wass in der Welt deschieht, beruht auf den Kräften, welche in ihr walten und erfolgt gesetzmässig; *voher aber diese Kräfte und ihr Substrat, die Materie, kommen, dass wissen nicht,* **u n d h i e r s t e h e t e s f r e i z u g l a u b e n.** (str. 15). Osobito su značajne ove riječi modernog evolucionista Weismanna: 1.) jer pokazuju kao i Reymondov «Ignoramus et ignorabimus», da je moderna znanost nemoćna na čisto naravni način protumačiti najveće svjetske probleme; 2.) jer time indirektno pokazuju nužnost drugog nadnaravnog svijeta i Vječnog Tvorca i 3.) *jer najstrožije osuđuju tiransko, intolerantno i neznanstveno ponašanje modernog evolucionističkog «znanstvenog» bloka «Haeckel-Ostwald et comp.» prema ljudima vjerskog uvjerenja, koji imaju pravo, da slobodno misle o onom, što moderna znanost ne može nikako da riješi.* No vratimo se na stanovište agnosticizma. Komodno je doduše, ali mu siromašnosti duha i polovičnosti očevidno ne fali. Ako opstoji Bog, koji nas je stvorio, možemo li to i pomisliti, da nam je oduzeo svaku mogućnost išta o njemu znati? Je li moguće, da nas je kao nemilosrdni otac ostavio kao sirote u pustinji, da lutamo bez cilja i smisla a on otišao netragom za sve vijeke vijekovâ? Ne, nije moguće. Ovakovi zaključci protive se a priornom shvaćanju razuma, pa se ozbiljni mislilac ne će nikako moći zadovoljiti i ako komodnim načelima nemoćnog agnosticizma.

Drugi se potpuno oslanjaju na kruti *materijalizam*, da je čitavi današnji svijet nastao iz gibanja i materije, koja je vječna. Od vječnosti eksistiraju u neizmjernom broju atomi, sitni dijelovi svega. Odbijaju se i privlače neprestano. Uslijed toga je postao i cijeli današnji komplicirani svijet tijekom neizmjerno dugog vremena, a bez ikakova mišljenja, htijenja, namjere ili cilja. Svemu su uzrok samo mehanični uzroci, causae efficientes, a besmisleno je govoriti o kakovoj svrhovitosti u svemiru i na zemlji (causae finales). Heckel se nada, da će nesvijesni mehanizam na koncu potpuno pobijedio teleološko naziranje, koje su zastupali najveći umovi čovječanstva kao Aristotel i Kant. Nesvijesni mehanizam nadoknadit će svrhovitost: «Ueberall wer-

den wir dadurch in stau gesetz, *unbewusste notwendig wirckende* Ursachen an die Stelle *der bewussten, zwecktätigen Ursachen* zu setzen». («Anthropogenie»).

Treću grupu sačinjavaju *panteisti,* kojima je universum vječno i jedino Svebiće. Sve pojave vidljivog svijeta samo su pojave ovog prabića, kojeg nikako ne možemo zamisliti kao nešto osobna i samosvijesna. Moderni panteiste ne će da o tome što ni čuju. Novohegelijanac Josip *Kohler* ne smatra mišljenje Svebića analognim čovječjem mišljenju, nego je to naprotiv neka vrst — «nesvijesnog mišljenja», u koliko opažamo u svijetu «neki duhovni sadržaj i razumni napredak» («Moderne Rechtsprobleme»). Pitajmo se dalje: što je to nesvijesno mišljenje? nije li slično mišljenju spavajućeg bića? kako je onda moguće, da iz takovog mišljenja proistječe razumni napredak? Svrhoviti učinak mora imati za uzrok svijesno mišljenje, koje je u stanju dobro razlikovati cilj i sredstvo. (U tome, da usput spomenem, i opažamo veliku razliku u duševnom životu čovjeka i životinje). Na koncu zapamtimo, da je po panteistima Svebiće tek u čovjeku došlo do svijesnog mišljenja i htijenja.

Svejedno bilo to sa strane agnostika, materijalista ili panteista moderni proces evolucije dobiva neke božanske atribute.

Pogledajmo prema visokom nebu u neizmjerni broj ogromnih svemirskih tjelesa, koje se u takovom pravilnom redu okreću, da je nemoguć sraz i sukob, pa se upitajmo, tko nam je sve to dao, tko je postavio gore mjesec i zvijezde, tko sunce, da bude izvor životu na zemlji? Tko je po razumnom planu uredio dan i noć, tko svrhovite godišnje dobe? Evolucijonisti će na to složno i skladno: *proces evolucije!*

Zađimo u proljeću na cvjetne livade i guste šume, divimo se čudnoj bilinskoj flori, divimo se nepreglednoj množini životinjskih vrsta, malenih i velikih, kompliciranih i jednostavnih, pa se pitajmo: tko je stvorio to čudo nad čudesima?

Evolucionistički će kor opet jednoglasno odgovoriti: *proces evolucije!*

Idimo opet u moderni velegrad, pun luksusa i svih mogućih conforta, pun veličanstvenih palača, škola, muzeja, biblioteka i kazališta i ostalih ustanova, pa se moramo i opet diviti *prauzroku* svega toga. Što nije čovjek sve izumio za svoj ugodni boravak na svijetu? Željeznice, brzojave, telefone, parobrode,

aeroplane i hiljadu drugih stvari. Pitajmo se: Tko je sve to stvorio? Moderni će mislioci sigurno reći, da spase časovito situaciju »svojeg potpunog« znanja: čovječji um, koji neprestano traži i ispituje. No pitajmo ih dalje: tko je stvorio čovjeka, tko ga je tako visoko podigao nad svim svorenjima svijeta? Poznati kor modernih evolucionista opet će složno: *proces evolucije!*

To je veliki *bog* modernog svijeta. On je podigao brda, stvorio more; on nam je darovao ugodnu proljetnu zoru, kišu i sunčane zrake, on hrani sitne životinje, on je ispunio zrak pticama, a more ribama; on je dao velikim genijama posebni živčani sistem, da stvaraju svoje umotvore; on je dao Homeru sposobnost, da stvori Ilijadu, Danteu, da napiše Božanstvenu Glumu, Koperniku, da otkrije velike astronomske tajne. Njemu moramo zahvaliti na svim velikim uspjesima znanosti, umjetnosti i religije. On neprestano diže i usavršuje čovjeka i pretvorit će ga jednoga dana u željenog — nadčovjeka. Nietzscheov Ubermensch očiti je posljedak moderne teorije evolucije.

To je eto svjetovni nazor modernog evolucionizma, koji mora da nadoknadi «zastarjelo» kršćansko vjerovanje. Ako povučemo konačne posljedice novih nazora na krunu evolucijonističkog stvaranja, na najrazvijeniju životinju čovjeka *(Homo sapiens,* nekad po Haeckelu *stupidus),* to ćemo na prvi pogled opaziti ovu činjenicu: *što više moderna nauka diže i uzveličava proces evolucije, što ga više obožava, to više ponizuje i degradira samog čovjeka.*

Po teističko-kršćanskom naziranju stvorio je Bog čovjeka na svoju sliku i priliku, udahnuo mu neumrlu dušu i postavio ga krunom, središtem i ciljem svih stvorenja. — Po evolucionizmu čovjek nije stvor posebne vrsti, *ens sui generis,* nego je potomak sitne prasluzi, monere, crva, ribe, ptice i majmuna. I ako je najrazvijenija životinja, i ako su mu moždanske funkcije na najvišem stupnju, ipak će uvijek biti jedino prosti sisavac i ništa više. Kao što su biljke nastale uslijed slijepog spoja anorganskih tvari i sila, tako je i život životinja potekao od jednako slijepog spoja istih tvari i sila. Dapače životinjama i biljkama isti je korjen *(Protisten* po Haeckelu).

Čovjek je dakle što se tijela i duše tiče samo životinjski potomak. Na današnje mjesto došao je postepenim razvitkom, ali još i danas posjeduje samo one sile, koje i ostala priroda. Čovjek je samo, da se slikovito izrazimo, oranguntan u fraku i cilindru.

Analizirajmo sada u kratkim potezima daljne izvode moderne evolucije.

I. Moderna evolucija i duša.

Ako se čovjek bitno ne razlikuje od životinja, ako je samo njihov neposredni potomak, ako ne posjeduje nikakovih viših sposobnosti, to nema ni *duhovne* duše. Po kršćanskoj je nauci duša čovječja duhovna, od materije po svojoj biti neovisna supstanca. O tome dakako ne može biti govora po teoriji evolucije. Nitko ne može prenijeti na potomke ono, što sam ne posjeduje. Životinja je samo osjetno biće, u njoj nema ništa duhovna i amaterijalna, pa nije mogla nešto takova ni prenijeti na potomke, među koje pripada i čovjek. Sve je svoje sile čovjek u glavnome baštinio od životinjskih pređa, pa će radi toga uvijek pripadati životinjskom carstvu kao prava i čista životinja.

Budući nadalje, da je životinjsko i bilinsko carstvo proizašlo iz nežive materije i jer ne posjeduje nikakovih drugih sila, nego mrtva materija, to slijedi, da se život bilina, životinja i ljudi sastoji samo u tvarnim promjenama, u kemičnim i fizikalnim procesima kao što to opažamo kod elektricitete, magnetizma, oksidacije, redukcije i t. d. Koliko materijalisti toliko panteisti drže se čovječjeg životinjskog porijekla i dosliedno dolaze do istih zaključaka.

Dvonožni sisavac! To je danas prava definicija čovjeka. Skinut je s ponosnog prijestolja, do kojeg su ga popeli teistički nazori, njegova kruna zgažena leži u prahu, a moderni mu mislilac dovikuje: Odluči se i priznaj jednom, da u tvojim žilama struji majmunska krv. I rep bi majmunski još danas imao, da ga nijesu tvoji djedovi zanemarili, da je zbog neupotrebe zakržljavio.

Nauka o duhovitosti duše dovodi i do njezine besmrtnosti. Životinje se iza smrti pretvaraju u sitne atome, u nevidljive mrtve sastavne dijelove. Ne ostaje za njom ništa do li tvari, koja se sad spaja s drugim spojevima u druge sastavine, pa možda i u živa bića. Ista sudbina stiže i životinju — čovjeka. Smrt tijela smrt je i duše. I on se rastvara u sitne molekile i tim je zauvijek pot-

puno svršio. Misao na drugi nadnaravni, posmrtni, vječni život samo je djetinja bajka. «Wenn man die ontogenetischen Beobachtungen richtig phylogenetisch deutet, so muss man sich überzeugen, dass die alterwüdigen Vorstellungen von der persönlichen Unsterblichkeit der menschlichen Seele wissenschaftlich unhaltbar sind». (Haeckel).

No ipak i kod evolucionista moguća je — besmrtnost. Evolucionist ima o njoj svoje posebne nazore. Možda je moguće, da se po smrti čovječji atomi slučajno sastanu opet u istoj kombinaciji, da opet dakle sastave — čovjeka. Nije li ovo jednako djetinjoj umišljenoj sreći? Valjda će se ponovni sretni spoj atoma i sjećati, da su oni isti još jednom sačinjavali istu životinju. Zar ovo nije fantaziranje, zar je ovo možda znanstveni izvod? Koliko su vjerojatnije i ozbiljnije i logičnije prezrene «kršćanske bajke i priče»!

Drugi evolucionisti gledaju čovječju besmrtnost u njegovim — potomcima. Čovjek će živjeti u svojoj djeci, unučadi ili ako boga nema u potomcima svoje braće, sestara, rođaka. Što ne i ovaj nazor ima «veliku» znanstvenu vrijednost? Što treba, da prosti seljak i pometač berlinskih ulica misli na nezgode života ili na eventualnu nasilnu smrt, kad će i onako njegova «slavna i velika» djela preko potomaka besmrtno živjeti u svjetskoj historiji!?

Ako nema osobne besmrtnosti, pada logično i nazor o kazni zla i nagradi dobra na drugom svijetu. Koga nema, taj ne može ni biti nagrađen ili kažnjen. Pristaše moderne evolucije rugaju se samo stoljetnoj poznatoj sentenci: što budeš sijao na ovom, to ćeš i požeti na drugom svijetu... U ostalom naprosto nema toga, tko bi nagradio dobro a kaznio zlo, nema — Vječnog Suca. Većina modernih evolucionista uopće ne priznaju osobnog, svemogućeg Boga, a neki samo spominju *Nepoznatog,* o kom se ne može ništa doznati. I Spencer u neku ruku naginje tome shvaćanju ovako umujući: Svemir je relativan i sve što je u njemu relativno je. Mora dakle da opstoji nešto apsolutna, o čemu relativno ovisi. To je Nepoznati, o kom ne možemo ništa znati.

II. Teorija evolucije i slobodna volja.

Jedna od najvećih čovječjih odlika bez sumnje je *slobodna volja.* Moderni evolucionisti trude se, da i nju unište. Zašto danas mnogi i mnogi niječu slobodnu volju? Slobodna se volja nužno nameće svakom nepristranom misliocu, *u praksi* je svatko priznaje i pretpostavlja, pa i sami teoretski protivnici. Kad bi protivnika slobodne volje pokušali samo iglom ubosti, sigurno bi nas zamolio, da to ne činimo. Pretpostavlja se dakle time, da to nije potreba izvršiti, nego da se može drukčije raditi. Kad netko čini nešto, što je mogao ili morao učiniti, slobodan je. Općenito pred sudom ne vrijedi isprika lupežova, da nije mogao drugo nego ukrasti, ili razbojnika, da nije mogao, nego ubiti. Sve da je sudac najveći determinist, ipak će ga bez sumnje zdravi razum prisiliti i savijest nagoniti, da sudi proti svom determinističkom mišljenju. Time je dakle očevidno, da deterministi živu u čestom sukobu sa zasadama vlastitog razuma. Zašto dakle mnogi niječu slobodnu volju? Razlog je jednostavan. U nesvijesnoj prirodi, u životinjskom i bilinskom carstvu, nema nikakove samovolje, nego je sve skopčano uz nepomičnu *nužnost.* Upravo bi s toga mogao koji veleum, koji je duboko prodro u sadanje stanje besvijesne prirode, ustanoviti matematičku formulu, po kojoj bi se mogla odrediti s potpunom matematičnom sigurnošću sva buduća gibanja cjeline i pojedinih dijelova baš onako, kao što astronomi čine tačno izračunavši buduće pomrčine sunca i mjeseca.

Po evolucionistima čovjek, kako je poznato, nije bitno različan od životinje; u njem djeluju one iste sile, koje vidimo i u ostaloj prirodi. Duh i socijalno stanje ljudskog roda, koje njemu odgovara, samo su odlomak iz čitave prirode i moraju radi biti podvrženi istim zakonima kao i ostala priroda«. (L. Stein: »Die soziale Frage 43).

Po tome nema govora o čovječjoj slobodnoj volji. Tko dobro promotri čovjeka i njegovu okolinu, može s velikom sigurnošću i opet stvoriti formulu, po kojoj će se stalnom nuždom razviti budući socijalni odnošaji. On će pronaći, kako to i sami Stein misli, sve povjesne struje, socijalne organizacije i filosofske sisteme budućnosti. Spojit će ih u jednu cjelinu po principu kauzaliteta, koji svime i u svemu vlada. Čovjek je dakle sa-

mo jedan kotač u ogromnom svjetskom stroju, koji se uvijek u svemu okreće istom nužnošću kao mjesec i zemlja oko sunca. S ovakovim je shvaćanjem nespojiva ideja slobode, pa je stoga moderni mislioci napadaju svom žestinom.

III. Moderna evolucija i nadosjetnost.

Moderni evolucionizam dakako poriče i svaku pomisao na nadzemaljski svijet, jer ne dopušta uopće nadosjetne spoznaje. Po njegovoj je pretpostavci čovjek samo osjetno biće kao i svaka životinja. Što pak njega nazivljemo duhom i razumom, to je samo organsko usavršenje osjetnih svojstava s pomoću raznih promjena i baštinjenja, a nije k tome nadošla nikakova viša, bitno različita sposobnost.

Osjetno biće može samo opažati stvari: tjelesne stvari, koje mogu radi privlačenja, tlaka, udarca i t. d. prouzrokovati kakav fizikalni ili kemični učinak; drugim riječima: Čovjek može opažati samo one stvari, koje može vidjeti, čuti, pipati, mirisati i kušati. Sve čovječje neosnovane pomisli o kakovom nadosjetnom i nadnaravnom svijetu temelje se na zabludama i samoubražavanjima. S našim osjetima nikada ne možemo preko granica osjetnog svijeta. Tako zvani »općeniti apstraktni pojmovi«, na kojima gradimo svoje sudove, nijesu u bitnosti različni od naših osjetnih predodžaba, koje susrećemo i kod pasa, konja i ostalih životinja. Nemoguća je ikakova spoznaja o kakovom nadosjetnom svijetu.

Većina modernih evolucijonista jasno priznaje ovaj konačni izvod. Tvrdokorno ostaje pri tome, da je čovječanstvo za vječnost ograničeno samo ovaj svijet pojavâ i nikada ne će moći preći tu granicu. Naravno — ipak dopuštaju — misli je čovječjoj dopušten ulaz u nadosjetno carstvo. Ali kakova je ta misao? Ona se sastoji od istina, o kojima mi ne možemo nikada ništa znati; od subjektivnog uvjerenja, koje se temelji na zahtjevima srca, o kojima opet ne možemo znati, da li im odgovaraju objektivne realnosti. Malo se bolje zamislimo u ovu malu evolucionističku »popustljivost«, pa ćemo vidjeti, da ona logično mora pasti. Ako hoćemo misliti na nadosjetne stvari, moramo o tom imati najmanje neke pojmove. Kako bi pak mogao čovjek kao

čisto osjetno biće doći do toga, da stvara pojmove o nadosjetnim stvarima?

Bez sumnje svaki dosljedni moderni evolucionist mora ne samo nijekati svaku mogućnost znanja o nadosjetnom, nego i svaku pomisao na nadosjetni svijet: na Boga, dušu, njezinu besmrtnost i tome slično.

IV. Moderna evolucija i religija.

Iz svega se ovoga samo po sebi razumije, što se sa evolucionističkog stanovišta mora držati o religiji.

Pod pojmom religije razumije se i razumijevalo se je od prastarih vremena obožavanje nadosjetnih bića. Religio est cultus deorum, veli Cicero. Ako govorimo o religijama starih Egipćana, Persijanaca, Kineza, Indijanaca i t. d. ili o religijama takozvanih primitivnih naravnih ljudi (Naturvölker), to razumijemo pod tim njihovo mišljenje o božanstvima i način, kojim su ta božanstva častili molitvama, žrtvama, hramovima. Religija, u kojoj nema molitve, žrtve, Božjeg pouzdanja, ne zaslužuje ime religije.

O takovim nadosjetnim bićima, po kojima se ravna naše življenje, ne možemo po naučavanju moderne evolucije uopće ništa znati i ne možemo niti razumom na njih misliti, jer prekoračuju naš spoznajni svijet. Ne možemo ih dakle ni moliti, ni u njih se pouzdavati: o religiji ne može dakle biti govora. Ona je u najboljem slučaju naivno samoubražavanje.

Evolucionisti idu dalje i nastoje nadomjestiti religiju. Religija je općenito u ljudskoj naravi usađena pojava, pa ipak zdravi čovječji razum ne može je tako lako nazvati nepotrebnom zabludom. Mora se dakle stoga psihološkim načinom stvoriti čisto subjektivna religija, koja ne treba bogova. Religija, kaže se, sastoji se u glavnome u *osjećaju:* ili u osjećaju svestrane odvisnosti o svemiru ili u osjećaju vlastite manjkavosti i potrebe usavršenja. Time stvaramo neki idealni svijet, koji odgovara zahtjevima srca, koji ono jedino i uzdržaje. Takvi osjećaji imaju za posljedicu predodžbe, koje im odgovaraju, i na koncu — to je religija. Osjećaji su bitni i nepromjenljivi dio religije, dok su s njima skopčane predožbe podvrgnute raznim promjenama.

Pošto su osjećaji prema individualnom shvaćaniu različni, to moraju i njihove religijozne predodžbe ili dogme također biti različite. Kakovog su one karaktera nije bitno, ako odgovaraju osjećajima pojedinog individuuma. Po ovome bi već ateistička zanešenost za prirodom ili socijalistička misao o »raju na zemlji« imala religijozni značaj.

Ne bi li mogao i kod evolucionista opstojati takav subjektivni religijozni osjećaj? Ne može li se i kod njih religijozni subjektivni karakter očitovati u osjećaju strahopočitanja prema velikom i uzvišenom, u osjećaju veselja prema svemu lijepom, dobrom i istinitom, što u kulturnom životu susrećemo?

Već smo napomenuli, da je očita zloupotreba riječi, kad se ovakovi subjektivni osjećaji i predožbe nazivaju religijom. No svejedno moderni evolucionizam mora nijekati i tako shvaćenu religiju, *jer on ne poznaje ideala.*

V. Moderna evolucija i ideali.

O idealima može samo onaj govoriti, koji priznaje dušu i time dosljedno, da čovječja volja i spoznaja nije vezana samo na konkretne osjetne pojave kao što opažamo kod životinja, nego joj je moguće dići se nad njih u viši duševni svijet, u kojem opstoje *apsolutne i nepromljenjive istine.* To je pak po teoriji moderne evolucije posve nemoguće.

Sjetimo se, da je po njoj čovjek samo osjetno biće i da se samo po stupnju savremenosti, a ne po bitnosti, razlikuje od životinje. Kako bi moglo to osjetno biće doći do općenito vrijednih i nepromjenjivih istina? Čovjek spoznaje samo pojave stvari, ali su i one podvrgnute stalnim promjenama. Sve se u svijetu mijenja. Kao u kakovoj struji sudaraju se valovi promjenljivosti. Kako može dakle čovjek, jedino uz osjetnost vezan, doći do vječnih, potrebnih i apsolutnih istina?

Nije to tek slučajno, da evolucionisti napuštaju sve apsolutne istine. Po materijalističkom povjesnom shvaćanju, koje danas broji tisuće pristaša, religiozne, pravne, filozofske, političke i ostale ideje samo su refleks u ljudskim moždanima gospodarstvenih razmjerâ, a pošto se gospodarstveni razmjeri redovito mijenjaju, mijenja se uza nje i čitav ideologijski sustav. Nepromjenjivih ideja nema!

Slična su naziranja danas silno raširena. Po *Paulsenu* naše se doba odreklo apsolutnih istina. »*Nema istine!*« nadljudski kliče glasoviti Nietzsche, a poznati evolucionistički kor gromovito odgovara i nadalje: *za vijeke je nema...!* Naš se vijek priznaje pristašom relativističko-genetičkog načina mišljenja. Sve su pojave u neprestanom tijeku. Za njima ide naše mišljenje, koje i nije nego refleks tih pojava.

To je nedvojbeni rezultat moderne evolucije. Ali ako je tako, što će onda biti s velikim idealima, koji se danas slavi u uzvišenim odama i himnama? Ništa, posve ništa. Djetinja fantazija!

Dotle je eto došao moderni evolucijonizam nijekajuć nadnaravno biće. Nepromjenljivi svijet spoznaja, s kojim se bavi naše mišljenje, mora se na koncu temeljiti na nepromjenljivom Bitku, a nije samo slijepa ljudska zabluda. Taj Bitak ne opstoji po nazorima evolucijonista, pa se moraju odreći nepromjenljivih i općenito valjanih istina, a sve strpati u promjenivi tijek povijesti.

H. Spitta (Mein Recht auf Leben 61—62) kaže čisto dosljedno: »Wenn man mit einer gewissen Emphase behauptet hat, das $2 \times 2 = 4$ sei überall, auf allen Planeten, und erweitern wir dies dahin, es sei überall, und stets, in Vergangenheit Gegenwart und Zukunft, von Ewigkeit zu Ewigkeit, so ist das nichts mehr als eine völlig unerwiesene und unbeweisbare Behauptung; man behauptet da etwas, was kein Mensch wissen kann«. Sa zadnjim će čovjekom dakle nestati i naše matematike. To ne znači, da će time čovječjeg mišljenja nestati iz polja matematičkih istina, a one da će ipak ostati, nego da će se one same, matematičke istine, kao nešto relativna i prolazna pretvoriti u ništa. Što vrijedi za matematiku, vrijedi naravno i za sve ostale znanosti.

Time je zanijekana objektivnost, pozitivnost i općenita valjanost svih znanosti. Znanost ne će samo da istražuje stvari, kako ih mi zamišljamo, nego nastoji, da im prodre u dušu, da tako rečem, i u bitak. (Ding an sich — Kant). To je po modernom evolucionizmu uzaludan posao. Ali ne možemo nikada reći: to je tako i bit će uvijek tako, — nego samo: danas mislimo tako, a kako će buduća pokoljenja misliti, to mi ne znamo.

Što nam ostaje na posljetku od *veličanstvenih i uzvišenih ideala,* kojima nova vjera u obliku evolucionizma spravlja religiozno štovanje? Češće se čuje govoriti i pisati zanosnim izrazima o *Velikom i Uzvišenom.* Kao dražesne nebeske luči morale bi nad nama svjetliti velike ideje Istine, Dobrote i Ljepote. One bi nam bile utjehe na trnovitom putu života. Što je pak to Dobrota, Ljepota i Istina. Ništa objektivno, ništa stalno! Samo su učinci svjetskih pojava, koji se reflektiraju preko naših moždana i koji se s nama redovito mijenjaju. Kakovu vrijednost mogu imati takovi ideali? Mogu li nas oduševiti za viša djela? Mogu li nam umanjiti boli ovog života?

VI. Moderna evolucija i teleologija.

Proces je evolucije stvorio čitavi današnji svijet sa svom ljepotom i raskošjem, a u njemu također čovjeka sa svim sposobnostima tijela i duše. Pitamo se, a razum nas sam na to nagoni: *Čemu? Radi kojeg cilja? koja je namjera* tog vječnog bivanja i prolaženja?

To je najškakljivije i najteže pitanje za evolucioniste. Mnogi se drže najkomodnijeg, u početku već spomenutog stanovišta: agnosticizma. Kažu: o cilju svijeta i čovjeka ne možemo uopće ništa znati. *Th. Ziegler u djelu* »Sittliches Sein und sittliches Werden« (141) veli: »Was das letzte Ende, das Ziel der Geschichte selbst sei, ich weis es nicht und keiner von uns weiss es!«

To je svejedno kao reći, da za nas ljude uopće nema nikakova cilja. Kako bismo mogli nešto držati ciljem svog djelovanja, kad ne bismo o tome ništa znali?

U ostalom, ovakav je odgovor samo komodni izgovor. Konsenkventni evolucijonist mora nijekati svijetu svaki cilj. Proces evolucije, po njemu nije djelo razumnog Bića, koje je njime htjelo postići neku svrhu. Većina evolucionista kao Haeckel i Ostwald, stoje na čistom materijalističkom stanovištu i tvrde, da je svijet nastao *samo* iz tvari i gibanja, koja su vječna. Oni moraju nijekati, da je volja, cilj, namjera i mišljenje pri tome igralo kakovu ulogu. *Gumplovicz* (»Allgemeines Staatsrecht«) očito veli: »Die nüchterne Wissenschaft kann von einem Zweck des Staates ebensowenig etwas wissen als von dem Zweck der ganzen Welt«.

Upravo stoga je pokvareni i krivim filosofskim idejama zadojeni moderni svijet oduševljen dočekao Darvinovu nauku, jer je mislio, da je darvinizam zadao smrtni udarac svim teleologijskim nazorima, a dokazao mogućnost čisto mehaničnog tumačenja svijeta. Darvinizam naprotiv nema uopće zadaće, da o tome raspravlja, a ono što možemo po njemu zaključiti sve je prije, nego li da bi se ispunila nada modernog svijeta. Darvinizam više nam dokazuje i upućuje nas na neku svrhovitost svega, nego li od toga odvraća.

U ostalom govore i neki materijalisti o nekoj imanentnoj teleologiji, ali se to mišljenje temelji samo na netačnoj i krivoj primjesi pojma teleologije. Po već citiranom *L. Steinu* (»Die soziale Frage 50«) objektivna i apsolutna teologija, koja pridodaje svim naravnim pojavama svrhovitost, posve je neodrživa. Imanentna pak teleologija ima opravdanog temelja.Po njoj se mjerilo teleološkog posmatranja ne temelji na ukupnom naravnom djelovanju, nego samo na očitovanjima pojedinačke, u prvom redu čovječje volje i prema tomu je to mjerilo samo *subjektivne vrijednosti.* Imanentna teleologija »nije ništa objektivnog, nego nešto čisto subjektivnog«, nije nikakav zakon, nego jedino regulativni princip obzirom na djelovanje volje. To znači, da ima posebna vrst teleologije, koja ne priznaje nikakovog objektivnog cilja, nego samo njegov pojam uzimlje za pomoćno sredstvo, da u objektivni kaos donese neki red. Drugim riječima: »es gibt eine Teleologie, die keine ist« kako veli *V. Cathrein.*

No zar se ne čuje s panteističke strane govoriti o nekoj svrhovitosti evolucije? To je nemoguće. Po panteizmu nema ništa izvan Svebića; ne može ništa biti i ne može mu se ništa pridodati. Po tome Svebiće ne može za ničim težiti, što već ne posjeduje. Nitko ne može sebi dati ono, što već gdjemudrago ne opstoji, što on nema u svom posjedu. Svebiće je napokon *nesvijesna* masa bila sve dotle, dok nije prviput u čovjeku došla do svog svijesnog izražaja. Sam po sebi ne može nitko kakav cilj upoznati, ako je nesvijestan, i za njim težiti. Na koncu, koji bi cilj imalo Svebiće, da sad u obliku kometa luta po beskrajnim prostorima, sad u obliku mjeseca obigrava zemlju?

Nema nikakova izlaza, nego nedvoumno slijedi. da po teoriji moderne evolucije čitavi svjetski proces nema nikakova

cilja. Ne mijenja se svemir, da postigne kakav cilj, nego radi svojih unutarnjih nesvijesnih i potrebitih sila. Kao što struja ne ide za nikakovim ciljem, nego slijedeći zakone težine pravi svoje lukove na morskoj površini, tako se od vajkada i universum giblje bez cilja i svrhe.

Čovjek je također u tom besmislenom i bescilinom procesu samo jedan val, koji se čas podigne na površinu, da opet utone u silne dubine. On nema nikakova cilja, dosljedno nikakova smisla, jer besciljno je gibanje logično i besmisleno. Kao što se jesenji vjetar poigrava s otpalim, suhim lišćem, pa ga čas nosi u visinu, a čas opet na zemlju pušta: sad u hrpu skuplja, a sad raštrkava, tako se i proces evolucije poigrava sa stvarima ovoga svijeta u nestašnoj, besmislenoj i viečitoj igri. Vjetar svjetske evolucije raznosi i igra se i s čoviekom, koji u svemu sliči suhom listu.

To je dakle antropologija u smislu konsekventne moderne teorije evolucije. S titanskim ponosom drži se oholi čovjek, da sruši Jehovu s visokog trona. Što ga čeka? Poniženje prvoga reda. Čovjek hoće, da podigne sebi prijestolje na klimavim temeljima relativnih zasada; hoće, da svojim ograničenim umom protumači nebrojene, neizmjerne i neopsežne svemirske tajne čisto na naravni način. I niječe Boga, duh i nadnaravni svijet. Diže se i ruši Ime Gospodnje, ali mu gromovit glas s visina veli: Nebesa slove djela ruku Njegovih! Ne samo, to mu veli glas duše, srca, u prvom redu *čistoga razuma.* Koliko će dakle vrijediti ona Ovidova: Video meliora proboque deteriora sequor? Valjda dok bude ljudskoga roda.

Gospodar Svijeta.

Roman. Engleski napisao Robert Hugh Benson.

Preveo: M. A. M.

KNJIGA III. — POBJEDA.

«Da vas nitko ničim ne zavede, jer (ne će doći dan Gospodnji) dok ne dođe prije otpad i ne objavi se čovjek grijeha, sin propasti, koji se protivi i diže se nad sve, što se zove Bog ili što se štuje, tako da sjedne u hramu pokazujući se kao da je Bog.» (II. Poslanica Sv. Pavla Solunjanima, 2., 3, 4. i 7-10).

Sobica, u kojoj je sjedio novi papa, držeći knjigu u ruci, bijaše model jednostavnosti. Zidovi su joj bili okrećeni, strop izgrađen od neizrađenih greda, dok je nabita zemlja sačinjavala pod. Usred sobe stajaše četverouglasti stol, a uza nj drveni stolac; hladna pećica stajaše na širokom ognjištu; na polici je na zidu bilo nekoliko knjiga. Bila su troja vrata: jedna su vodila u privatni oratorij, druga u predsoblje, treća u malo, popločano dvorište. Na prozorima što su gledali na jug, bijahu spušteni zastori, no kroz razklimane je baglame strujilo poput vatrenih noževa žarko svjetlo vrućega proljetnog dana.

Bilo je to doba podnevnoga odmora, pa je sve osim oštroga cvrčanja cvrčkova, što se razlijegalo s brežuljka iza kuće, bilo u dubokoj tišini.

Papa, koji je pred jedan sat objedovao, jedva se sve to vrijeme maknuo — tako se bio zadubao u čitanje. Sve je na čas pustio s vida: svoje uspomene od posljednja tri mjeseca, svoje sadašnje gorko uzbuđenje, strašivi teret svoje odgovornosti. Knjiga, što ju je čitao, bila je jeftino izdanje famoznoga životo-

pisa Julijana Felsenburgha, što je izišla pred mjesec dana, i on je već bio blizu svršetka.

Bila je to zbita, vrlo okretno napisana knjiga, djelo nepoznatoga pisca, pa su je neki isprva pripisivali samome Felsenburghu. No više ih je bilo, koji su držali, da ju je s Felsenburghovim dopuštanjem napisala ona četica prijatelja, što ih je on puštao u svoje društvo — četica, koja je pod njegovim vodstvom rukovodila sada poslove Istoka i Zapada.

Glavni je dio knjige sadržavao život Felsenburghov ili bolje dvije ili tri godine toga života, što ga je svijet mogao upoznati od njegova naglog nastupa u američkoj politici i posredovanja na Istoku, pa do najnovijega niza događaja, u kojima je Felsenburgh bio proglašen Mesijom u Damasku, obožavan poput boga u Londonu i napokon izabran predsjednikom obadviju Amerika.

Papa je letimice čitao te historičke događaje, jer ih je dobro poznavao; no tim je većom pažnjom proučavao analizu karaktera tajanstvenoga čovjeka, ono, što je autor nekako sentenciozno nazivao njegovim «otkrivenjem svijetu». Čitao je opis njegovih dviju glavnih oznaka — vladanja riječima i djelima. «U njem su se riječi, kćeri zemlje, vjenčale s djelima, sinovima neba, a Nadčovjek im je bio porod.» Manje su mu značajke bile silna ljubav k literaturi, vanredno pamćenje, lingvističke sposobnosti. On je posjedovao i teleskopsko i mikroskopsko oko: lučio je s jedne strane velike svjetske tendencije i gibanja, dok je s druge upravo strasno volio i najveće sitnice u pojedinim stvarima. Razne su anegdote osvjetljivale ta opažanja, pa je autor donio nekoliko kratkih aforizama, kakvima se Felsenburgh najradije izražavao. «Nijedan čovjek ne prašta», govorio je on na primjer — «on tek razumije». «Potrebna je vrhovna vjera, da se možeš odreći vjere u Boga». «Čovjek, koji vjeruje u sebe, gotovo da je sposoban da vjeruje i u svoga bližnjega». I papa mišljaše o tom, kako ova posljednja fraza točno izražava transcendentni egoizam, koji se može jače od ikoga drugog duševnog stanja opirati kršćanskome duhu. Pa onda: «Oprostiti zlo znači sudjelovati u zločinu» i napokon :«Jak čovjek nije nikome pristupačan, no zato su svi pristupačni njemu».

U nekima je od tih fraza bilo i neke zvučne nadutosti, no ta pogrješka nije bila u govorniku nego u njegovu životopiscu. Tko je ikada vidio Felsenburgha, znao je, kako je on te riječi izgovarao: nije tu bilo nikakve pedantne svečanosti, nego su

riječi letjele u žarkoj struji elokvencije ili su bile izgovarane onom čudnom i snažnom jednostavnošću, kojom je on prvi put napao London. Bilo je moguće mrziti Felsenburgha i bojati ga se; no nijesi se mogao narugati nijednoj njegovoj manifestaciji.

Jedan je od omiljelih tema autorovih bio da ističe analogiju, što ju je otkrivao između svoga junaka i prirode. U njemu se kao i u njoj nalazilo istih prividnih kontradikcija, mješavina krajnje nježnosti s krajnjom nesmiljenošću. «Sila, što liječi rane, također ih i zadaje; moć koja pokriva zemlju cvijećem i travom razara tu istu zemlju vatrom i potresom».

Takav je bio i Felsenburgh: on, koji je plakao nad razorenjem Rima, govorio je mjesec dana iza toga o istrijebljenju kao sredstvu, koje se mora katkada upotrijebiti u službi čovječanstva. Samo se to sredstvo ima upotrebljavati promišljeno, a ne strastveno.

Te su riječi izazvale vanredan interes, pa ih je cijeli svijet smatrao osobito paradoksnima u ustima čovjeka, koji je propovijedao mir i snošljivost. No osim pooštrenih mjera za progon irskih katolika kao i činjenice, da je tek ovdje ondje bio tkogod pogubljen — nijesu te riječi imale nikakva efekta, pa se je svijet iz dana u dan priučio da ih prihvati i da očekuje njihovo ispunjenje.

Jer kako je to životopisac napomenuo, svijet, koji proizlazi iz fizičke prirode, mora pozdraviti čovjeka, koji upotpunjuje tu prirodu, koji evo prvi uvodi promišljeno i otvoreno u ljudsko društvo zakone kao što je onaj, da najsposobniji ima da živi i da je praštanje nemoralno. Ako je tajanstvenosti u prirodi, onda je ima i u tom čovjeku, pa treba oboje prihvatiti ako čovjek hoće da napreduje.

A tajna te moći ležaše u Felsenburghovoj ličnosti. Vidjeti Njega značilo je vjerovati u Njega, to jest prihvatiti ga kao neizbježivu istinu. «Mi ne možemo objasniti prirode niti joj izbjeći sentimentalnim žaljenjem: zec na umoru plače poput djeteta, ranjeni jelen proliva guste suze, crvendać ubija svoje roditelje. Život postoji samo uz uvjet, uz koji postoji i smrt, pa se te stvari događaju, razvili mi kakve mu drago teorije, koje ne kazuju ništa. Život se mora tako prihvatiti, pa ne možemo griješiti, ako slijedimo prirodu; što više — prihvatiti te uvjete znači naći mir jer naša zajednička majka otkriva svoje tajne samo onima, koji je uzimaju, kakva jest». Tako je i s Felsenburghom. «Njego-

va ličnost ne podnosi raspravljanja. On je potpun i dovoljan onima, koji se pouzdaju u Njega i koji hoće da trpe, dok je omražena zagonetka za one, koji nijesu s njime. Zato se moramo pripraviti za logičnu posljedicu te nauke. Sentimentalnost ne smije prevladati razumom».

Napokon je pisac pokazao kako tome Čovjeku pripadaju sva ona imena, što su ih ljudi davali umišljenim vrhovnim bićima. On je *Stvoritelj,* jer je napokon uveo onaj savršeni život mira i sloge, za kojim su prije njega nebrojene generacije uzalud čeznule. On *Otkupitelj,* jer je izveo čovjeka iz mraka i sjene smrti vodeći mu korake po putu mira; On je *Sin Čovječji,* jer je jedini bio savršeno ljudski. On je *Alfa* i *Omega,* početak i svršetak preporođenoga čovječanstva. On je *Dominus Deus noster* (kao što je nekada bio Domicijan — pomisli papa). On je tako jednostavan i zapleten kao što je jednostavan i zapleten i sam život — jednostavan u svojoj bitnosti, zamršen u svojoj radnji. Njegov je duh već ispunjavao svijet. Pojedinac nije više bio rastavljen od svoje braće, a smrt se pričinjala tek poput jednoga nabora, što proleti ovdje ondje nepovredljivim morem. Čovjek je napokon shvatio, da je rasa sve, pojedinac ništa; stanica je napokon otkrila jedinstvo cijeloga tijela, pa je po priznanju najvećih savremenih mislilaca i savjest pojedinca imala ustupiti ime ličnosti zajedničkoj masi ljudi. U ostalom ne će li ta fuzija individua u cijelo čovječanstvo prouzročiti prestanak partijških borba i sukoba među narodima? A sve je to djelo Julijana Felsenburgha!

«Gle, ja sam s vama za uvijek» — *navađaše pisac* — *«sve do svršetka svijeta! Ja sam vrata, put, istina i život — kruh i voda života. Ja sam želja svih naroda i mome kraljevstvu ne će biti kraja».*

Papa odloži knjigu i nasloni se na stolac zaklopivši oči.

II.

A što je imao papa reći na sve to? Bog se skrivao, božanski je Spasitelj oklijevao da dođe, Utješitelj se nije čuo da govori u vjetrovima niti se dao vidjeti u vatri!

U susjednoj je sobi stajao mali drveni oltar, a na njem željezna kutija; u toj je kutiji bila srebrna kupa, a u toj kupi —

Nešto. Oko te kuće, kojih stotinu koraka unaokolo, dizahu se ravni krovovi seoca, što se zvalo Nazaret, kakva dva kilometra podalje na desno bijaše Karmel, na lijevo Tabor. sprijeda ravnica Esdraelon, straga Kana i Galileja i mirno jezero i Hermon. A daleko na jugu ležaše Jerusalem...

U taj uski komadić svete zemlje došao je papa da potraži utočišta — zemlje, u kojoj je pred dvije tisuće godina niknula jedna vjera i u kojoj će, ako Bog ne progovori u vatri s neba, ta vjera doskora usahnuti. Po toj je zemlji hodao Onaj, koga su svi smatrali, da je došao otkupiti Izrael; u tom je seocetu grabio On nekada vodu na vrelu i obavljao poslove svoga zanata; po dugom je jezeru hodala Njegova noga, na visokom se brežuljku preobrazio dok je na niskom, glatkom brdu objavio, da su blaženi krotka srca jer će baštiniti zemlju, da su miroljubivi djeca Božja, da će se gladni i žedni nasititi i napojiti.

A sad je ovo došlo. Kršćanstvo je ugasnulo u Evropi kao kad se sunce sakrije za tamnim vrhuncima; vječni je Rim bio rpa ruševina; na Istoku je i na Zapadu sjedio na Božjem prijestolju jedan čovjek. Svijet je kročio divskim korakom; društveni je osjećaj vladao u svom savršenstvu. Ljudi su naučili socijalnu nauku kršćanstva, ali su je odijelili od njezina božan. Učitelja; oni su je pače okrenuli protiv njega. Ostalo je još samo tri, pet, možda i deset milijuna duša na cijeloj zemlji, koje su obožavale Isusa Hrista kao Boga. A vikar je Hristov sjedio u okrećenoj sobici u Nazaretu, odjeven prosto poput Učitelja, i čekao svršetak.

Učinio je sve, što je mogao. Prošle se godine nekoliko dana pitao, da li se još može štogod učiniti. Samo su tri kardinala ostala na životu: Steinmann, jerusalemski patrijarha i Percy Franklin — svi su ostali ležali pod ruševinama Rima. Nije bilo precedenta da ga slijede i tako se dva Evropljanina otputiše na Istok, u grad, u kom još uvijek vladaše mir. Jer otkad je nestalo grčkoga kršćanstva, nestalo je u Palestini i žestoke borbe među kršćanima, pa su nekim tihim pristajanjem svijeta kršćani uživali ondje čednu slobodu. Rusija, kojoj je sada zemlja pripadala, puštala ih na miru; sveta su mjesta bila doduše obeščašćena i smatrala se tek kao točke od historičkog interesa, oltara je nestalo, no mjesta, na kojima su stajali, bijahu još vidljiva, pa premda se na njima nije smjela čitati misa, nijesu privatni oratoriji bili ipak zabranjeni.

U tom su stanju evropski kardinali našli Sveti Grad. Oni su držali, da ne bi bilo pametno nositi kakva bilo insignia javno, pa je bilo sigurno, da civilizovani svijet nije uopće ni znao, da su živi. Par dana iza njihova dolaska umrije stari patrijarha — no ne prije, nego što je Percy Franklin — u najčudnijim prilikama od početka kršćanstva — bio izabran vrhovnim svećenikom. Izbor je bio obavljen u nekoliko časova pri smrtnoj postelji bolesnikovoj. Starci su to uporno zahtijevali — Nijemac je pače ponovno sjećao na čudnu sličnost između Percy-a i Julijana Felsenburgha mrmljajući pri tom kroz zube o antitezi i o prstu Božjem. Percy je čudeći se njegovu praznovjerju prihvatio ponudu i izbor je bio gotov. On uze ime Silvestra, posljednjega sveca u godini i bijaše treći papa toga imena. A onda se povuče u Nazaret sa svojim kapelanom. Steinmann se vrati u Njemačku, gdje ga objesiše u jednoj buni kojih desetak dana iza dolaska.

Sad je bio prvi posao novoga pape da imenuje kardinale. Uz najveću opreznost razaslaše breve dvadesetorici ljudi. Od ovih devetorica odbi, a od trojice, kojima je iza toga bilo ponuđeno, prihvati samo jedan. I tako je u taj čas bilo na zemlji dvanaest ljudi, koji su sačinjavali Sveti Zbor: dva Engleza, među njima negdašnji kapelan Corkran, dva Amerikanca, jedan Francuz, jedan Nijemac, jedan Talijan, jedan Španjolac, jedan Poljak, jedan Kinez, jedan Grk i jedan Rus. Toj su dvanaestorici bili povjereni ogromni prostori, na kojima je njihova vlast bila apsolutna, podvrgnuta jedino vlasti Svetoga Oca.

Što se tiče života samoga pape, nekoliko će riječi biti dosta, da nam ga prikažu. Taj je u vanjskim svojim prilikama donekle naličio životu Lava Velikoga, no bez njegova svjetskog značenja i sjaja. Teoretski je kršćanski svijet bio pod njegovim žezlom, u praksi su kršćanske poslove obavljale mjesne vlasti. Bilo je stotinu razloga, koji su priječili papi da bude u svezi sa svojim vjernicima po svim kutovima svijeta. Silvestar je treći uredio tek na krovu svoje kuće brzojavnu postaju, odakle je općio sa sličnom postajom u Damasku, gdje je bila stolica kardinala Corkrana; na taj su se način s pomoću šifri razašiljale vijesti crkvenim vlastima širom svijeta. Papa se na veliku svoju radost uvjeri doskora, da je uza sve nebrojene poteškoće uspjelo nešto učiniti za reorganizaciju hijerarhije. Biskupi su se u velike posvećivali; bilo ih je već gotovo dvije tisuće, a svećenika bez

broja. Red Hrista Raspetoga nastavljaše svoj sjajni posao, i u dva je posljednja mjeseca dopr'o u Nazaret glas o neko četiri stotine mučenika, što ih je većinom ubila ruka svjetine.

Novi se red nije međutim ograničio tek na to, da daje svome božanskom Učitelju dokaze svoje vjere. Mnogo pogibeljnija zadaća — općenje između biskupa i drugih misija, sva ona poduzeća, koja su bila skopčana s najvećim pogiblima — sve je to bilo povjereno članovima reda. Iz Nazareta su došle stroge odredbe, da se ni jedan biskup ne smije bez potrebe izlagati; svaki je imao sebe smatrati srcem svoje biskupije, koje se imalo štititi pod svaku cijenu osim kršćanske časti. Zato se svaki od njih okružio četom novih vitezova Hristovih — muževa i žena — koji su vanrednom i plemenitom poslušnošću poduzimali sve zadaće, što su ih mogli da obave. Bilo je sada već jasno, da bi Crkva, kad bi bilo toga reda, bila u novim prilikama gotovo paralizirana.

S druge su se strane izdale vanredne polakšice, da ljudi mogu provoditi takav život. Stare su se osobine obreda znatno skratile. Svaki je svećenik imao pravo da služi kod prenosnoga oltara, koji je sada bio od drva; misa se mogla čitati s bilo kakvom posudom ,pače staklenom i porculanskom; mogla se upotrebljavati makar koja vrst pšeničnoga kruha, pa ni odijelo nije bilo propisano, osim tankoga konca, koji je sada predstavljao štolu. Svjetlo je spadalo u nebitne stvari, a umjesto oficija je bila dozvoljena krunica ,pa i ta bez kuglica.

Na taj su način svećenici mogli dijeliti sakramente i obavljati svetu službu uz najmanju pogibao. Ta su se olakšanja pokazala vanredno korisnima u evropskim tamnicama, gdje je u to doba bilo tisuće i tisuće katolika, koji su odsluživali kazan, što nijesu htjeli sudjelovati u novom kultu.

Privatni je papin život bio isto tako jednostavan kao i njegova soba. Imao je jednoga sirskog svećenika za kapelana i dva sirska sluge. Čitao je misu svako jutro, odjeven u ruho i bijeli habit ispod njega ,a iza toga pribivao drugoj misi. Zatim uzeo je kavu, pošto se preobukao u tuniku i narodni sirski burnus i proveo cijelo jutro u poslu. U podne je objedovao, malo podrijemao, a onda odjašio na svagdanju šetnju — jer je taj kraj sačuvao svu jednostavnost prošlih stoljeća. Kad je sunce zalazilo, on se vraćao, večerao i radio do kasno doba noći.

Njegov je kapelan slao u Damasak potrebite vijesti; sluge, koji ni sami nijesu znali, tko je i što je on, općili su s vanjskim svijetom u koliko je to bilo potrebno, i najviše, što su mogli znati neki od najbližih susjeda, bilo je, da u nekadašnjoj šeikovoj kući na brežuljku živi nekakav ekscentrični Evropejac, koji ima brzojavni ured. Sluge, odani katolici, smatrahu ga biskupom i ništa više. Njima je bilo rečeno samo to, da je papa živ i oni su se tim i sakramentima zadovoljili.

Da saberemo: katolički je svijet znao, da njegov papa živi pod imenom Silvestra, dok je u cijelom čovječanstvu bilo tek trinaest ljudi, koji su znali da se zove Franklin i da je prijestolje Petrovo sada u Nazaretu.

Bilo je upravo onako, kako je jedan Francuz rekao pred ravno stotinu godina: kršćanstvo je preživjelo — no to je bilo sve.

III.

Papa je sjedio na stocu razmišljajući o nesnosnim blasfemijama, što ih je pročitao. Sijeda mu je kosa padala u finim uvojcima po smeđim sljepočnicama; ruke su mu bile kao u kakve prikaze, dok mu je mlado lice bilo sve nabrano i navorano od patnje. Bosa mu je noga virila ispod zamrljane tunike, a stari je smeđi burnus ležao uza nj na podu.

Prošao je dobar sat, dok se ganuo i sunce je već izgubilo polovicu svoga žara, kad se na kaldrmisanom dvorištu čuo konjski topot. Silvestar se uspravi, turi noge u cipele, podigne s poda burnus, kad li se vrata otvore, a na njima se pojavi mršavi, od sunca zagorjeli svećenik.

— Konji su spremni, Vaša Svetosti! reče čovjek.

Papa ne progovori ni jedne riječi do poslije podne sve do časa, kad su oba konjanika stigla na stazu, što dijeli Nazaret od Tabora. Projahali su ko obično Kanom, popevši se na uzvisinu, s koje su mogli gledati dugo zrcalo genezaretsko, a onda su se otputili na desno, pod sjenu Tabora, dok im se nije pružio pod nogama Esdraelon poput svijetlo zelena saga — ogromni krug od kakvih trideset kilometara diametra, urešen oskudno malim grupicama kolibica, bijelih zidova i krovova. S druge se stane vidio Naim, dok je Karmel na daleko pružao drugi svoj oblik, a Nazaret se smjestio koji kilometar od njih na visokoj

ravnini, što su je upravo prošli. Bio je to prizor izvanrednoga mira, prizor, što bi ga prije smatrao kao da je izvađen iz kakvoga starog albuma, koji je bio naslikan prije stoljeća? Nije tu bilo ni traga silnoj žurbi ljudskoj, nijednoga znaka onoga neprestanog i neplodnog ljudskog naprezanja, koje se zove civilizacija. Nekoliko umornih Židova, samih, došlo je da se pridruži žiteljima ove tihe zemlje kao što često vidite, kako starci ne znajući ni sami zašto, dolaze da svrše svoje dneve u rodnom selu i njihov je dolazak dodao tek nekoliko bijelih kolibica tamnim selima, što su se sterala pred njima. A drukčije je bilo gotovo isto tako kao i pred stotine godina.

Dolinu je na pô zasjenjivao Karmel, dok je druga polovica bila u žarkom zlatnom svjetlu. Nad glavom je jasno istočnjačko nebo bilo osuto rumenilom, kako ga je gledao Abraham, Jakov i Sin Davidov. Valjada nigdje na svijetu poslije razorenja Rima nijesi mogao naći tako staroga neba i tako stare zemlje i jedno i drugo netaknuto i nepromjenljivo. Strpljivo je proljeće već osulo oskudnu zemlju cvijećem betlehemskim i onim slavnim liljanima, s kojima se ni Salamon u svem svome sjaju ne može isporediti. No s prijestolja nebeskoga nije dolazio nikakav glas kao onda, kad je Gabrijel sišao, da u toj istoj atmosferi pozdravi Onu, koja je blažena među ženama; nije bilo ni obećanjâ ni nadâ osim onih, što ih Bog šalje svaki dan čovječanstvu u svakom kretu svoga stvorenja.

Dok su se oni tako zaustavili i konji se zagledali nepomičnim radoznalim očima u to obilje svijetla i uzduha pod njima, začuje se ispod njih neki tihi poklik i jedno pastirče prođe stranom brežuljaka vukući za sobom dugu svoju sjenu. Odmah se za njim začuje veselo zveckanje zvonca, a onda se pojavi njegovo stado, rpa pokornih ovaca i hitrovitih koza brsteći i skakajući za njim pa opet brsteći, dok ih je tugaljivim i tihim glasom dozvao svaku po imenu onaj, koji ih je sve poznavao i vodio. Doskora se nježno zveckanje izgubi, sjena se pastirova protegne sve do gunogu obaju svećenika i izčezne iznova; glas, koji dozivaše, gubio se sve više, dok napokon i on ne utihnu.

Papa podigne ruku na čas k očima i prođe njome po licu.

On mahne glavom na maglenu mrlju bijelih zidova, što se ljeskala u ljubičastom sjaju sumraka, koji se počeo spuštati.

— Ono mjesto tamo, oče, reče on — kako se zove?

Sirski se svećenik zagleda, okrene se k papi i zagleda se opet.

— Ono tamo među palmama, Vaša Svetosti?

— Da.

— To je Megiddo, reče on. — Neki ga zovu Armageđdon.[1])

POGLAVLJE II.

I.

Oko dvadeset i trećega sata te noći iziđe sirski svećenik da čeka glasnika iz Tiberiade. Dva sata prije toga čuo je on klik ruskoga zračnika, koji je obavljao službu među Damaskom, Tiberiadom i Jerusalemom. Glasnik je već bio zakasnio.

Način, kako je papa dobivao vijesti iz svijeta, bio je doista prilično primitivan: no Palestina je bila izvan svijeta — parče beskorisne zemlje, pa je glasnik trebao da jaše svake noći iz Tiberiade u Nazaret s papirima od kardinala Corkrana papi i da se vrati s pismima natrag. Bio je to mučan posao, pa su ga članovi novoga reda, koji su okruživali kardinala, obavljali izmjenično s najvećom opreznošću. Na taj je način papa mogao obaviti sve stvari, koje su zahtijevale njegovu naročitu pažnju ili koje nijesu bile prešne, komotno i na tenane i odgovoriti na njih za vremena.

Bila je prekrasna mjesečina. Velika je zlatna ploča plovila upravo nad Taborom bacajući svoje čudno kovno svjetlo niz duge obronke i kolibice, što su se rasule na njihovu podnožju. Naslonivši se na dovratak, zagasiti se svećenik, kome su se samo oči sjale u tamnoj puti, s pravom istočnjačkom čustvenošću podao toj mjesečini da ga kupa i pružao prema njoj suhe svoje i tamne ruke.

Bio je to čovjek jednostavan u svojoj vjeri, jednostavan i u životu. Nije on poznavao ni ekstaza ni potištenosti, u koje je upadala duša njegova gospodara. Za njega je bila neizmjerna radost, što je mogao živjeti ovdje, na mjestu Božjega Utjelovljenja, što je mogao tu služiti vikaru Božjemu. A što se tiče pokreta u svijetu, svećenik ih je promatrao poput mornara, koji

[1]) Armageddon je po Apokalipsi mjesto, gdje će se svršiti pobjeda Hristova nad zvijeri. (Opaska prevodioca).

sa svoga broda promatra valove, što su duboko pod njim. On je bez sumnje znao, da se svijet sve više komeša, jer — kao što je govorio latinski otac — sva se srca komešaju i bune, dok ne nađu svoga pokoja u Boga. *Quare fremuerunt gentes?.... Adversus Dominum et adversus Christum ejus*[2])!... Što se pak tiče toga, kako će se sve to svršiti, nije dobri svećenik sebi tr'o glave. Mislio je, kako je lako moguće da brod potone, no u tom je slučaju čas katastrofe ujedno i svršetak svih zemaljskih stvari. Jer vrata paklena ne će nadvladati Crkve Hristove: Kad padne Rim, past će i svijet, a kad padne svijet, pokazat će se Hrist u slavi svojoj. On je pače zamišljao sebi da taj svršetak nije daleko. Mislio je na nj i danas poslije podne, kad je svome gospodaru rekao pravo ime Megidda. Držao je sasvim prirodnim, da u času propasti svega, Hristov vikar bude u Nazaretu, gdje je Bog nekada postao čovjekom — i da Armageddon božanskoga Ivana bude na vidiku mjesta, gdje je Hrist najprije uzeo zemaljsko žezlo i gdje će ga opet uzeti. U ostalom ne će to biti jedina bitka, što se bila kod Megidda! Tu se sastao Izrael s Amalekom, pa Izrael i Asirija; Sesostus i Senacherib; kršćanin i Turčin, kao što i Mihael i Satan što se sukobiše nad mjestom, gdje je ležalo Tijelo Gospodnje. No kad bi ga tko zapitao, kako će nastati zapravo taj svršetak, ne bi on znao jasno odgovoriti: bit će svakako bitka, a gdje ćeš naći zgodnijega polja od ove ogromne okrugle doline Esdraelonske, na kojoj bi se mogle smjestiti sve vojske ovoga svijeta. Ne poznavajući savremenih političkih prilika, on je sebi zamišljao, da je svijet sastavljen od dvije pojednake stranke, od kršćana i doneznabožaca. Među tima će se dvjema ogromnim vojskama dogoditi po njegovu mišljenju taj golemi sraz; vrijeme tome nije sigurno daleko, jer se evo vikar Hristov već smjestio na svom položaju, pa kao što je Hrist sam rekao u svom evanđelju o dolasku: *Ubicumque fuerit corpus, illic congregabuntur et aquilae.*[3])

O kakvom boljem tumačenju toga proroštva nije on imao ni pojma. Za njega su riječi bile stvari, a ne tek puke etikete na idejama: ono, što je rekao Hrist, sv. Pavao i sv. Ivan, bilo je onako, kako su oni rekli. Za toga čovjeka, koji je sjedio u

[2]) „Što se uzbuniše narodi? Protiv Gospoda i protiv Hrista njegova! Iz ps. 2., 1., 2.

[3]) „Gdje bude tijelo, tamo će se skupiti orlovi“.

toj mjesečini i prisluškivao dalekom topotu konja, što je nosio glasnika, bila je vjera tako jednostavna kao kakva egzaktna znanost. Ovdje se Gabrijel spustio na ogromnim svojim pernatim krilima od prijestolja Božjega iznad zvijezda: tu je Duh Sveti dahnuo u zraci neiskazanog svjetla, tu je Riječ postala tijelom onim časom, kad je Marija sklopila ruke i sagnula glavu pred odlukom Vječnoga. Napokon će se ovdje — on je barem tako mislio — dogoditi sukob božanskih vojskâ: on je već čuo štropot kolije i topot božjih vojnika, što se sabiru oko tabora svetaca; mislio je, da će se iza ograda tame približiti Gabrijel s trubljom na ustima, koja navješćuje sud i uzbunjuje nebesa. On se možda i vara kao što su se varali toliki drugi u drugo doba, no ni on ni oni ne mogu se varati za uvijek. Jednoga dana mora biti kraj strpljivosti Božjoj, makar da je ta strpljivost izlazila od iskona iz Njegove prirode.

Svećenik se trgne i digne, kad je na mjesecom obasjanoj stazi opazio bijeli lik konjanika, koji je nosio kožnatu torbu, pričvršćenu o pojas.

II.

Moglo je biti oko tri sata u jutro, kad se svećenik probudio u svojoj sobici, u kojoj su bili zidovi od tlaka tik uz sobu Svetoga Oca, i čuo nečije korake uza stube. Sinoć je kao obično ostavio papu, gdje otvara čitavi snop pisama, što su došla od kardinala Corkrana i otišao spavati. Čas ili dva ležao je još pospan prisluškujući zvuku koraka, no odmah se zatim naglo uspravio, jer je netko dosta oštro pokucao na vratima. Ruka pokuca ponovno i on skoči iz kreveta u svojoj dugoj noćnoj haljini, pritegne je brže bolje oko pasa i pođe prema vratima da ih otvori.

Pred njim je stajao papa držeći u jednoj ruci malu lampicu, jer je tek počelo svitati, a u drugoj komad papira.

— Oprostite mi, oče, ali imam jednu vijest, koju moram smjesta priopćiti Njegovoj uzoritosti!

Oni pođoše zajedno kroz papinu sobu, pođoše uza stube i iziđoše na jasni hladni uzduh gornjega krova. Papa ugasi lampu i postavi je na parapet.

— Ta vi ćete se prehladiti, oče! Uzmite kabanicu!

— A vaša Svetost?

Papa načini rukom niječni znak i pođe prema krovu, pod kojim je bio smješten brzojav bez žica.

— Donesite sebi kabanicu, oče! ponovi on preko ramena. — Ja ću međutim zvoniti.

Kad se je za par časaka povratio svećenik u papučama i kabanici, donesavši i kabanicu za svoga gospodara, sjedio je papa još uvijek za stolom. On se nije ni maknuo, kad se svećenik vratio, nego ponovno pritisne polugu, koja je, spojena s drugom motkom, što se dizala nad njihovim glavama, prenosila drhtavu energiju kroz onih stotinu i po kilometara, što je ležalo među Nazaretom i Damaskom.

Dobri se i prosti svećenik nije još ni sada priučio na tu vanrednu mašinu, što su je izumili još pred stotinu godina i usavršili do ovoga stepena — mašinu, koja je s pomoću jedne pritke, jednoga snopića žica i jedne kutije kotačića govorila širom svijeta drobnome kovnom primalu .

Uzduh je bio vanredno hladan, kad se isporedi s toplinom, što je vladala preko dana i koja će opet doći, kad se razdani, pa je svećenik po malo drhturio stojeći tu na krovu i pogledavajući čas na papu čas opet na ogromni svod nebeski, na kome je počelo svitati. Iz susjednog sela zapjeva pjetao tanko i zvonko poput trublje, negdje zalaja pas i zašuti opet, a onda se nenadano oglasi kratki zvuk zvona, što je visjelo na krovu dozvavši ga k sebi i pozvavši ga na posao.

Papa pritisne na taj zvuk ponovno polugu dva puta, a onda iza male stanke još jednom — počeka časak na odgovor, pa kad je taj došao, digne se i dade svećeniku znak, da zauzme svoje mjesto.

Sirac sjedne zaogrnuvši prije kabanicom gospodara, a onda pričeka dok ovaj nije sio smjestivši se tako, da su se gledali licem o lice. Položivši krupne svoje smeđe prste na tipkala zagleda se on u papu, pa mu se pričini da je to lijepo lice blijeđe nego obično. To se je još više odražavalo prema crnim svećenim obrvama, dok su ukočene usnice, spremne na razgovor, bile bijele i bez krvi. Papa je još uvijek držao u ruci papir i ukočeno gledao u nj.

— Uvjerite se, da je tamo kardinal, reče on odsiečeno.

Svećenik zatipka pitanje i mičući usnama pročita štampani odgovor, koji s poput kakve čarolije otiskavao na velikom bijelom komadu papira.

— Da, Njegova je Uzoritost, Svetosti, reče on blago. — Sam je kod stroja.

— Dobro je — onda počnite!

— Primili smo pismo vaše Uzoritosti i uzeli na znanje vijesti, što ih je sadržavalo... Trebali smo prije biti obaviješteni brzojavno: zašto se to nije učinilo?

Glas stade i svećenik, koji je otipkao vijest brže nego što bi je čovjek mogao napisati, pročita glasno odgovor:

— Nijesam mislio, da je tako prešno. Držao sam, da je to tek jedna nova navala naših progonitelja, slična drugima. U ostalom htio sam tražiti daljna razjašnjenja i poslati ih smjesta u Nazaret.

— Bilo je svakako prešno, nastavi papa onim mirnim i jednakim glasom kojim je diktirao vijesti. — Znajte, da su sve takve vijesti vrlo prešne.

— Žao mi je, što sam pogriješio, čitaše svećenik.

— Kažete nam, nastavi papa gledajući još uvijek u papir, da je ta mjera sada odlučena i navodite tek tri autoriteta. Zar nemate drugih?

Časak je vladala stanka. A onda svećenik počne čitati imena.

— Osim trojice kardinala, kojih sam imena poslao, pitali su nadbiskupi Tibeta, Kaira, Kalkute i Sydney-a, da li je vijest istinita i što da rade, ako je istinita. Isto su pitali i biskupi otočja Markesas, Novoga Fundlanda, franjevci iz Maroka i mnogi drugi. Ja sam poslao u Englesku dva člana reda Hrista Raspetoga.

— Recite nam, kako je najprije doprla vijest do vas?

— Bio sam pozvan k brzojavu juče na veče oko deset sati. Nadbiskup me je sidnejski pitao, da li je vijest točna, na što sam mu odgovorio, da ne znam. Deset časaka iza toga poslao mi je kardinal Ruspoli tu vijest kao pozitivnu iz Turina, a slične sam glasove primio od Petrovskoga iz Moskve. Nadalje...

— Čekajte. Zašto vam tu vijest iz Moskve nije javio kardinal Dolgorukov?

— On ju je priopćio tri sata iza toga. Njegova je Uzoritost tek onda saznala za nju.

— Popitajte se točno za čas, kad je vijest bila poznata u Moskvi. A sada nastavite. Što mislite, kada je vijest objavljena?

— O stvari se odlučilo najprije na jednoj sjednici u Londonu oko četrnaestoga sata. Čini se, da su je opunomoćenici smjesta potpisali, a iza toga je bila objavljena. Ovdje je bila proglašena oko ponoći.

— Dakle je Felsenburgh bio u Londonu?

— Ne znam još sigurno. Kardinal Malpas mi kaže, da je Felsenburgh dao svoju privolu već dan prije.

— Dobro. Dakle to je sve što znate?

— Prije jedan me je sat zvao kardinal Ruspoli. Rekao mi je, da se boji pučke bune u Fiorenci; on drži, da će to biti početak strašnih revolucija. I traži upute.

— Recite mu, da mu šaljemo naš apoštolski blagoslov i da će dobiti upute za dva sata. Izaberite dvanaestoricu članova reda, da budu odmah spremni.

— Hoću.

— Priopćite tu vijest i sv. kolegiju i dodajte im, da je priopće sa svom potrebnom diskrecijom metropolitama i biskupima. Nek znaju svećenici i narod, da ih nosimo u svom srcu.

— Učinit ću, vaša Svetosti!

— Recite napokon kardinalima, da smo mi sve to odavna predviđali i da ih preporučamo Vječnome Ocu, jer bez njegove volje ni vrapcu ne spadne pero. Recite im nadalje, da budu mirni i da se uzdaju i da ne čine ništa nego da ispovijedaju svoju vjeru, kad ih to budu pitali.

— Bit će tako, vaša Svetosti!

Opet je nastupila stanka.

Papa je govorio najvećim mirom poput čovjeka, koji snatri. Oči su mu bile oborene na papir, sve mu je tijelo bilo nepomično poput kipa — a ipak se svećeniku, koji je slušao, otpremao latinske vijesti i čitao glasno odgovore, činilo kao da se pod tim na oko neznatnim riječima nešto skriva. U uzduhu je bila kao neka čudna napetost i premda on nije povlačio nikakvih zaključaka iz toga, što je gotovo sav katolički svijet bio u grozničavom dogovaranju s Damaskom, ipak se sjetio svojih misli od sinoć, kad je čekao glasnika. Bilo je očito, da su sve vlasti ovga svijeta spremale da učine jedan korak više u navalama na Hrista. No u čemu se taj korak sastojao, zanimalo je dobroga Sirca malo.

Papa progovori opet prirodnim glasom:

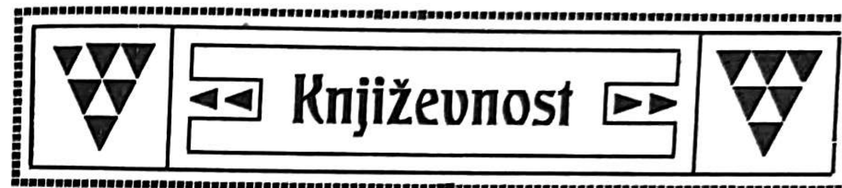
— Oče, reče on, ono što ću sada reći, bit će kao da sam vam rekao u ispovijedi. Vi me razumijete?... Dakle počnite!

I opet započe onaj mirni glas.

— Uzoritosti! Za jedan ćemo sat reći misu Duha Svetoga. Dok svršimo, nastojte, da sav sv. kolegij bude s vama u svezi i da čeka naše zapovijedi. Ovoj novoj odluci nema do sada slične i vi ćete to sigurno razumjeti. Imamo dva ili tri plana na pameti, no ne znamo još, koji će izabrati naš Gospod. Poslije mise priopćit ćemo vama Njegovu volju. Molimo vas da i vi odslužite misu i to po našoj nakani. Stvar kardinala Dolgorukova možete odgoditi za kasnije; no ne zaboravite mi javiti rezultat vaših dogovora. *Benedicat te Omnipotens Deus, Pater, et Filius, et Spiritus Sanctus!*

— *Amen!* promrmlja svećenik čitajući tu riječ s lista.

Ocjene novih djela.

Dr. theol. & phil. Josip Carević: Konstantin Veliki i kršćanstvo. Historijsko-filozofska rasprava. 146 str. Cijena K 1.— Spljet 1913. Tisak Leonove tiskare.

Po čitavom se kršćanskom svijetu združile prošle godine znanost i umjetnost, da svaka sa svoje strane doprinese svoj tribut veličanstvu proslave Konstantinove pobjede, pobjede kršćanstva. I Hrvati su dostojno proslavili 16-stogodišnjicu oslobodenja kršćanstva. Nedavna Konstantinova slava u Spljetu i Solinu podala je lijepu krunu znanstvenim radovima o Konstantinu, između kojih zauzima prvo mjesto rasprava dra. Carevića. Najprije je izlazila u podlistku spljetskog »Dana« a sada je pisac te podlistke sjedinio, proširio i ispravio u knjizi: Konstantin V. i kršćanstvo.

Čitava se knjiga dijeli u 3 odsjeka. Najprije dokazuje pisac protiv racionalista i nekih katolika (zašto ih pisac nije imenovao?), da Konstantina nijesu poticali samo politički razlozi, da se prikloni kršćanstvu i Crkvi. U tu je svrhu pisac lijepo i jasno suprotstavio stanje kršćanstva do g. 312 stanju poganstva. On je doista neumoljivom logikom dokazao, da bi se Konstantin po ljudsku govoreći morao bio osloniti na dosadanju državnu vjeru spojenu s kultom Mitre, a ne na relativno malobrojno, prezreno i progonjeno kršćanstvo. Razlog dakle djelovanju Konstantinovu u prilog kršćanima i njegovu obraćenju nijesu bili politički razlozi, već povjesna činjenica čudesnog znamenja: u tom ćeš znaku pobijediti. U drugom i najvećem dijelu svoje rasprave dokazuje dr. Carević najprije mogućnost i spoznaju čuda uopće, a onda na temelju izravnih i neizravnih svjedočanstva i spomenika utvrđuje historijsku istinitost čudesnog prikazivanja. Posebno je poglavlje posvetio vjerodostojnosti Konstantinovoj i neuspjelom naravnom tumačenju čudesnog prikazivanja. Konačno dokazuje i t. zv. teološku istinitost čudesnog znamenja. I u ovom su odsjeku dokazi jaki i nepobitni. Pisac eliminira sva drugotna pitanja, ne sakriva ni protivničkih prigovora. Tek je raspored poglavlja u II. odsjeku mogao biti jasniji. Koliko je čudesno prikazivanje djelo-

valo na dušu i djelatnost Konstantinovu, pokazuje dr. C. u trećem dijelu svoje rasprave: Konstantin je uza sve mane i pogreške poslije 312. god. bio osvjedočen kršćanin i zato oslobodite1j i skrbnik kršćanstva.

Dr. Carević je napisao ovu raspravu na temelju kritičkih izdanja starih pisaca i najbolje njemačke, talijanske i francuske literature. Dobro bi bilo, da je na početku radnje sastavio bibliografiju, a u samoj raspravi da je naslove djela i t. d. stavio u bilješke. Tako se štedi papir, a radnja biva preglednijom i lakše se čita. Po koji citat mogao bi se i ispustiti, tako n. pr. Herderov leksikon na str. 7. Ne bi bilo s gorega, da je pisac citirao ne samo one hrvatske pisce, koji su pisali o Konstantinu s katoličkog stanovišta, nego i one, koji su, ako i usput protivni kojoj u iznešenoj knjizi tvrdnji ili dokazu. Ako se i nije kod nas s protivničke strane o ovom predmetu puno pisalo, ipak će se tu i tamo naći koja primjedba, što bi je bilo zanimivo zabilježiti. Onakovim opaskama, kao što je ona o M. Šrepelu na str. 3. dobiva radnja neku konkretnost i zanimivost. Po jeziku se vidi, da raspravu piše Dalmatinac, a i pravopis nije jedinstven. Konačno ističemo vanredno nisku cijenu. Valjda je učeni pisac htio podati našoj javnosti jeftinu knjigu, pa se zato odrekao slika, koje bi ilustrirale tekst. Mislim ipak, da bi mnogi rado dao par filira više, kad bi se u knjizi nalazila n. pr. lijepa slika Konstantinova slavoluka, labara i t. d. No to su formalnosti.

Preporučamo svećenicima, knjižnicama, našoj izobraženoj ruci i dacima ovu duboko promišljenu s marom napisanu povjesno-apologetsku knjigu, koja nije tek prigodna rasprava, već znanstveno djelo trajne vrijednosti. **Dr. D. K.**

Prof. N. Žic: Vjesnik Staroslavenske akademije u Krku za god. 1912. Krk, 1913. Cijena K 2.—

Zgodna je misao, da se počeo izdavati ovaj Vjesnik, eda se bolje popularizuje rad zaslužne Starosl. akademije. U Vjesniku su na prvom mjestu pravila, pa društveni ljetopis, a onda članci vrlo zanimljivi. M. Oršić piše o zaslužnom učenjaku dru Franu Volariću, V. Premunda o Slovencu Jurju, o obloj glagolici na Kvarneru, o Strohalovu izdanju Stašićeve knjige i t. d. Ivan Milčetić o starim glagolskim receptima, egzorcizmima i zapisima. Nabrojene su na koncu dosadašnje publikacije akademije. Preporučujemo ovaj Vjesnik, a još više samu akademiju. Svaki bi naobraženi Hrvat morao biti njezinim članom.

Msgr. Ante Kalac. Biskup dr. Juraj Dobrila. Spomen-knjiga stogodišnjice njegova rođenja. Pazin, 1912. Tiskara »Tiskovno društvo«. Cijena K 4.—

Ko ne pozna biskupa Dobrile?! Zna ga Istranin patnik »Mojsiju svojega, prvu svoju diku«, kako pjeva naš biskup Šarić. Zna ga svaki pismeni Hrvat po njegovu junačkom glasu. I dok bude ijednoga Hrvata, živjet će uspomena biskupa Dobrile. Ali nije dosta velike ljude poznavati po imenu. Treba dobro upoznati njihov život i načela i rad. Treba ih slijediti. Zato je vrlo sretna misao, što su istarski rodoljubi, na čelu im zaslužni i marni prepošt Msgr. Kalac, u lijepome nizu podali svome narodu i Dobrilinu potpunu sliku. — Izmjenjuje se tu pjesma s prozom, prikazuju se Dobrilini roditelji, život, značaj, rodoljublje, književni rad i t. d.

Ova bi lijepa spomen-knjiga morala naći mjesta u svakoj hrvatskoj kući.

Spomen knjiga u prigodi 16. stogodišnjice milanskog edikta, koji se je slavio u Solinu-Spljetu dne 26.—28. listopada 1913. — Cijena K 1.— Spljet, 1913. Leonova tiskara.

Ukusna ta spomen-knjiga, koja je izašla kao prilog »Bulletino di archeologia e storia dalmata« sadržava dvije povijesne študije, jednu pjesmu i dramski epilog u jednom činu, pa dvadesetak slika.

Don Frane Bulić poznatom svojom kritičkom vještinom prikazuje vladavinu Dioklecijana i Konstantina. Bavi se i znamenitom pobjedom kod milvijskoga mosta i milanskim proglasom, koji donosi na latinskom i hrvatskom jeziku.

Dr. Josip Bervaldi crta krupnim potezima progone kršćana, opširnije progone u Solinu. Tu iznosi mnogo zanimljivih podataka. Lijep je Carmen Saeculare Constantinianum, što je spjevao prof. J. Barač, a pjevao se za proslave; a tako i epilog dra Ogrizovića: »Smrt cara Dioklecijana«.

Preporučamo ovu spomenicu, u kojoj ima mnogo zlatnog zrnja.

Fra Mijo V. Batinić: Franjevački samostan u Fojnici od stoljeća XIV.—XX. Zagreb, 1913. Tiskara C. Albrechta. Cijena K 2.—

Poznat je književni rad fra Mije Batinića, te marne pčele iz franjevačke košnice. Nije to rad hirovit i časovit, već neprolazan i trajan. Starac od 67 god., još ne počiva fra Mijo, već traži, prekapa, mozga i piše, piše stare jade i nevolje, staru diku i ponos naših ujaka. I eto ploda njegova truda: lijepa monografija o najznamenitijem franjevačkom zakloništu, koje djelovaše na crkvenu i domaću hrvatsku povijest punih 6 vijekova. Tu su posabrane zemljopisne i povijesne crtice, spomenuta su znamenitija braća, škole, samostanske župe, posjed, zbirke. Petnaest se je godina pisac mučio sabirući podatke, a sad ih je izdao. Ko hoće da upozna bolje povijest i borbe Hrvata katolika bosanskih, mora se latiti ove knjige. To joj je najbolja preporuka.

Matija Pavić: Biskupijsko sjemenište u Đakovu 1806.—1906. Đakovo, 1911. Tisak biskupske tiskare. Cijena K 3.—

Na prvi bi mah pomislio: e pa koga će zanimati pisanje o đakovačkom sjemeništu?! Ko će dati za suhoparne stvari K 3! Nu prevario bi se, ko bi to i pomislio. Sadržina je napomenute knjige i opsežnija i zanimljivija, nego bi se moglo suditi po naslovu. Dašto, ne treba da je kupuju oni, koji uživaju u »prosvijetljenim« funtro-

manima i raskalašenim pjesmama. Sjemeništa su za takove rasadišta tmine; jer se u sjemeništima sije riječ Božja i hrana vječnoga života, a ne dražila strasti. Ko se želi upoznati s uzgojiteljima i s uzgojem svećeničkoga podmlatka u dakov. biskupiji, a u neku uopće u Crkvi, u dobar će mu čas doći ova knjiga. Razdijeljena je na dva dijela. U I. se raspreda o odgoju svećenstva od najstarije dobe do biskupa Strossmayera, u II. o sjemeništu za biskupa Str. Osobito su zanimljiva prva poglavlja, u kojima se radi o starijem odgoju svećenstva do god. 1805. Nu i u drugima ima zlatnog zrnja. Ova je knjiga lijep prilog za crkvenu i kulturnu povijest hrvatsku. Stoga je vrijedna preporuke.

Die Wahrheit des Christentums von: Dr. Franz Sawicki, Professor am Priesterseminar in Pelplin (Westpreussen). 2. verbesserte Auflage. — Druck u. Verlag von: Ferdinand Schöningh in Paderborn, 1913. — Strana: 480. — Cijena: broš.: M 5.25.

U zadnje je vrijeme dr. Sawicki izašao na glas radi lijepih djela, kojima je još više obogatio već dosada dosta bogatu njemačku katoličku literaturu. Sva njegova dosadašnja djela dokazuju njegovu svestranu naobrazbu. — Među tim djelima ne zauzima podnipošto gore navedeno djelo zadnje mjesto. — Naprotiv, mi bismo ustvrdili: da je jedno od najboljih.

Ovo djelo potpuna je apologija katoličkog kršćanstva u potpunom smislu riječi. Raspravlja o svim apologetičko-aktuelnim pitanjima današnjeg doba. — Dijeli se u dva dijela: Prvi dio (die natürliche sittlichreligiöse Ordnung) radi o spoznaji istine, o njezinoj absolutnosti i relativnosti. — Tradicijonalni pojam istine i zakon uzročnosti izvrsno su dokazani i obranjeni proti napadajima modernog subjektivizma dotično empirizma i idealizma. Dokazuje nadalje egzistenciju Božju, pobija panteizam i ateizam, kao i druge ovima slične sisteme. — Egzistencija, imaterijalnost, supstancijalnost i neumrlost duše, nadalje sloboda volje — sve je to lijepo dokazano i opravdano. — Nadalje raspravlja o postanku čovjeka, o smislu i značenju zemaljskog života, o ćudoređu, o religiji, njezinom bivstvu i vrijednosti.

Drugi dio (die übernatürliche Offenbarungsreligion) dokazuje mogućnost i potrebu nadnaravne objave, vjerodostojnost sv. Pisma starog i novog zavjeta; kršćanstvo dotično katolicizam jest ta nadnaravna objavljena religija. — U zadnjem odsjeku ovog drugog dijela lijepo raspreda apologiju Crkve: njezin pojam, opravdanost, odnošaj njezin napram Kristu; — »signa« prave crkve Kristove pristaju samo katol. Crkvi, nadalje o dogmama, o katol. ćudoređu i o katoličkoj pobožnosti. — U jedno rečeno: ovo je djelo prava apologetička enciklopedija, jer kako se iz navedenog vidi, djelo raspravlja i dokazuje skoro sve nauke i istine naše sv. vjere, počam od egzistencije Božje, pa sve tamo do najjednostavnije pobožnosti **inclusive.**

Ovo drugo izdanje bitno se od onog prvog, god. 1911. objelodanjenog ne razlikuje. Tu i tamo potpuniji su dokazi i nekoje nesavršenosti prvog djela odstranjene. — Djelo se ovo, osim toga još svojom ljepotom, jasnošću, kratkoćom i jednostavnošću jezika i u rješavanju svih problema odlikuje. Uz to nam auktor navađa bogatu literaturu, kojom se kod izradbe djela služio, a na koncu istog dodan je »Namen u. Sachregister«.

Djelo će doći svakome dobro, kogod se želi u apologetičkim pitanjima današnjeg doba što bolje i temeljitije izobraziti. — Osobito je isto za svećenike i svećeničke kandidate, kao i za ostalu akademičku mladež od osobite vrijednosti. **fra Milovan.**

Franz Kaulen: Einleitung in die hl. Schrift d. A. u. N. T. I. u. II. T. Fünfte, vollständing neu bearbeitete Auflage von Dr. Gottfried Hoberg. Freiburg i. B. 1911.—1913. Herders Verlag. Kaulenovo je djelo odavna poznato poznavačima sv. pisma. Svi znadu, da je to jedno od najboljih stručnih djela. Vrijednost mu zasvjedočuje i činjenica,da evo peti put izlazi ispod tiska, ali sad posve prerađeno prema najnovijim tekstovima znanstvenim. Prvi svezak radi o općenim pitanjima: o nadahnuću sv. pisma, o jeziku, o značaju, o tekstovima, o citatima i o prevodima. Konačno se navode rezultati čitavog istraživanja. U drugom se svesku raspreda posebice o sv. knjigama St. Zavjeta. Prem je dr. Hoberg imao podlogu, na kojoj je gradio, bijaše mu posao težak, jer je morao miješati staru građu s novom, pa graditi iznovice. A posao mu je lijepo uspio. Preporučujemo to djelo svima, koji žele upoznati sv. pismo.

Albert v. Ruville: Der Goldgrund der Weltgeschichte. Freiburg i. B., Herder, 1913.

Malo je koji učenjak stekao tako brzo svjetski glas kao obraćenik Ruville. Njegovo je djelo »Zurück zur heil. Kirche« pretočeno u razne jezike, a raščinila ga je i katolička i protest. kritika. Iza toga je djela izdao »Das Zeichen des echten Ringes«, lijepu apologiju katoličtva. A evo i trećega krasnog djela, koje se može nazvati katoličkom filosofijom svijetske povijesti. Dok »nepretpostavni« učenjaci izlučuju vjerske istine iz područja znanosti, R. naprosto tvrdi: »Nema religijskoga indiferentizma ni u životu ni u znanosti, već su istiniti ili krivi, neistiniti vjerski nazori. Pravi nazori vode do pravih rezultata, krivi do krivih. U povijesti se osobito mora paziti na prave nazore. Zato povijesna znanost mora stajati na podlozi vječnih istina. Na zlatnoj se podlozi zbivaju svjetski događaji, na zlatnoj podlozi mora slikati i znanost povijesnu svoju sliku, jer će samo tako odgovarati zbilji, protkanoj zlatom istine. Osim prirodnih sila ima i natprirodnih čimbenika, osim prirodnih ima nadprirodnih istina. Tih nadprirodnih vječnih istina ima i u nekršćanskim religijama. Nu to su samo zlatne žile. Nemaju natprirodne sveze, koja bi ih vezala u sustav, ni natprirodne obrane. U kršćanstvu je zlatni hram. Pojedine su istine od Boga. Svezane su nat-

prirodnim vezom. Isus Krst je upućen Sin Božji hramska kruna. Zajamčen je opstanak pod Božjom zaštitom. U Crkvi je neprevarljivo učiteljstvo i biblija. Natprirodna sredstva jamče vjernicima, da je vjera istinita. Pravi je zlatni hram samo u katoličkoj Crkvi. Razne su protestantske sljedbe (ovamo R. broji i raskolnike) tegnule oponašati taj hram, ali zaman. Ima u njima zlatnih žila, ali pravi hram nisu.

To je raspreo učenjak u prva tri poglavlja, a sve se raspredanje kreće na polju vjere. Kako da se spoji s povijesnom znanošću? Pisac gradi zlatni most na dva čvrsta stupa: prvi je posebno vjersko uvjerenje, što ga povjesničar dobiva sredstvima, koja mu daje Crkva: spoznajom Isukrsta i združenjem s Isukrstom u Svetotajstvu.

Drugi je stup katolički nazor o svijetu. Posljedak je razmatranja: »Natrag k Isukrstu i k njegovoj Crkvi!« Katolički je sustav jezgra slike svjetovne povijesti. R. nazivlje katol. nazor o svijetu Goldgerüst = zlatne skele. Kako je katolička religija apsolutna, bit će i apsolutno pravilo za prosudivanje čovječjih čina. Stoga katolik može i najlaglje proučavati svjetovnu povijest, dašto, upotrebljujuć i prirodna sredstva. Nekatolička znanost ne pozna prave osnovke, pa zato i vrluda. Povijest je djelo Božje. Zato se i povjesničar mora približavati Bogu, mora čistiti dušu, moliti se i t. d.

Djelo Ruvillovo ima samo sedam poglavlja, nu zbijeno je u njemu preobilje dubokih misli. Sam je predmet svečan, zato je i jezik i slog svečan. Duboka je filosofija odjevena pjesničkim ruhom. Toga radi treba dobro poznavati jezik, a i posve pozorno pratiti piščeve misli. Tu i tamo ima u ovom djelu nekih ne posve ispravnih nazora. Nu pisac je dobro mislio, ali nije upotrebio zgodnih riječi.

Ovu prekrasnu filosofiju povijesti preporučujemo osobito mlademu naraštaju. Dobro bi bilo, da se pohrvati; ali je to težak, pretežak posao.

Dr. H. Holzapfel — P. G. Haselbeck: Manuale historiae Ordinis Fratrum minorum. Friburgi Brisgoviae, 1909. Herder K 11.40. Podavno je izašlo ovo djelo, a mi odgađasmo s ocjenom, nadajuć se, da će nam ga koji stručnjak ocijeniti opširno zajedno s poviješću hrvatskih franjevaca. Nu kako se dosele nije moglo ispuniti naša nada, moramo se kratko osvrnuti na ovo znamenito djelo.

Pisac je razdijelio djelo na tri knjige. U prvoj radi o I. redu, u drugoj o Klarisama, u trećoj o 3. redu sv. Franje. U prvom dijelu I. knjige raspreda povijest franjevaca od postanka do 1517. Tuj radi o postanku i razvoju reda, o razvoju pokrajina, o konstituciji i o djelatnosti reda. Slično je razdijeljen drugi dio, u kojem se crta povijest franjevaca od 1517. do danas, i to razvoj i rad samih franjevaca, pa konventualaca i kapucina.

Znano je, koliko su sinovi sv. Frane učinili za Crkvu i za napredak kulture ne samo u Evropi već i po ostalom svijetu. U ovom

je djelu ocrtan rad i patnje i zasluge franjevaca, kašto u glavnim crtama. Pisano je djelo kritički, a dodano mu je i imensko kazalo. Ko hoće da upozna zasluge franjevačkog reda, neka se lati toga lijepog djela.

Rudolf Strohal: Glagolska notarska knjiga vrbničkoga notara Ivana Stašića. Starohrvat. glagol. knjižnica: knjiga I. Publikacije Staroslav. akademije na Krku. Zagreb, 1911. Cijena K 4.—

U zakutnom mjestancu, skromnim sredstvima radi poodavno Staroslav. akademija i svako toliko vadi stare glagolske i ostale spomenike i nuda ih današnjemu naraštaju. Među dragocjenim se spomenicima ističu osim crkvenih knjiga i razne svjetovne, napose notarske knjige. Marni je istraživač glagolskih spomenika našao do 63 notara, koji su pisali knjige hrvatski, i to glagolicom: Jednu je dosta omašnu prepisao latinicom i s popratnicom je evo otpravio u svijet kao I. knj. starohrv. glagolske knjižnice.

U uvodu je izdavač ukratko razložio službu notarsku i znamenitost notarskih knjiga, spomenuvši poznate notare. Knjigu je Stašićevu, koja potječe iz polovice 17. vijeka (1637.—1659.), prepisao tačno, ispisavši potpune kratice. Vrlo su znamenite bilješke, što ih je dodao: 1. popis svih ljudi, koji se u ovoj knjizi spominju, 2. popis mjesta, što se spominju u knjizi, a osobito 3. nešto o životu, upravi i pravnim običajima naroda hrvatskoga u Vrbniku u prvoj polovici 17. vijeka. Vrlo je zgodan i rječnik tuđih i nepoznatih riječi.

Dok su ostale knjige »St. akad.« namijenjene više stručnjacima, ova je pristupačna i najširim slojevima. Bilo bi poželjno, da i pisac i akademija što prije nastave niz sličnih djela; a još poželjnije, da se izdanja akademijina razgrabe.

Dr. Jos. Vajs: Sophonias-Haggaeus. Publicationes Academiae palaeoslavicae Veglensis. Prophetae minores IV. Veglae, 1913.

Ovo je djelo stručnjačko i namijenjeno stručnjacima. Neumorni je dr. Josip Vajs ispitao tekst Sofonije i Ageja iz brevijara c. kr. dvorske knjižnice bečke, a popratio ga je obilatim bilješkama. U uvodu je napomenuo kodekse, u kojima su proroštva Sofonije i Ageja. Uz glagolski je tekst dodao i ćirilski. U bilješkama je isporedio glagolski tekst s grčkim i ćirilskim, napomenuo razne inačice i t. d. Prijateljima glagolskih starina ne treba ovoga vrsnog djela preporučivati.

Časopisi.

Niva. V,

R. X. č. 12.—17. Ljviv, 1913.

N. Hmiljovski: Čolovik v švitli monističnoj nezavisimoj etiki. — O. M. Ščepanjuk: Presv. Evharistija jako vseredok vihovanja. — Dr. Ivan Savićkij: Ipatij Potij. — Andrij Iščak: Spir o epiklezu. — Antin Steljmah:

Pro monistični stremlinja v novitni filjozofiji. — O. Luka Zaharjasevič: Značinje pokajanija i Evharistiji v žitju hristijanina. — O. Volodimir Lisko: Zakidi vorogiv Cerkvi ščo do čudiv — i dr. — Cerkovna litopis. — Vsjačina.

Razón y Fe:

A. 12. N. 143.—146. Madrid, 1913. E Portillo: Diferencias entre la Iglesia y el Estado — — P. Cucart: Un argumento aparente contra la unidad y substancialidad del alma. — A. Fernandez: La immortalidad del alma in A. T. — L. Murillo: La sifuacio de Isaias en la historia de la promesa mesianica. — C. Eguia Ruiz: Literatura amena contemporanea. — A. Fernandez La retribucion de la otra vida en el A. T. — F. Steenaerts: El paralelismo en psicologia. — Boletin canonico. — Examen de libros. — Noticias bibliograficas, — generales. — Variedudes.

Historisch-politische Blätter:

München, 1913. Bd 152. H. 1—7. Neuzeit und psilosophische Bildung. — Der Glaube als negative Norm des spezifisch profanen Denkens und Lebens. — Kultur und Konfession. — Soziologische Fragen in christlicher Beleuchtung. — Zur Geschihte und Theorie des Kapitalismus. — Die patriotische Gesinnung des hl. Augustinus. — Von der Kulturkraft des Katholizismus. — Irrungen und Irrfahrten eines altkatholischen Bischofs. — Zur Aestetik der Landschaft. — Grosswelt und Kleinwelt als Abbilder Gottes. — Iznesosmo samo najzanimljivije, a još je toga puna pregršt.

Revue des sciences
philosophiques et theologiques. Paris, 1913. A. VII. N. 3.

M. D. Roland Gosselin, O. P.: L'intuition bergsonieme et l'inteligence. — A. Diès: Le Socrate de Platon. — A. Lemonnyer, O. P.: Le culte des dieux étrangers en Israel. — Note. — Bulletins. — Chronique. — Recension des Revues.

The Mont, The Place:

No. 590.—592. London, 1913.

The Catholic Pressabroad. — The First Evangelist of America. The Place of the Priest in Social Work. — Anglicanism in Plymouth. — The Missions of India. — »Souperism« in Ireland. — The »Narrative« of William Jefferys. Miscellanea. — Rewiews. — Short notices.

Petrus-Blätter:

Trier, 1913. 48.—52. Već smo češće puta istakli vrline a upozorili i na znamenitije članke toga krasnog časopisa, koji diše čistim katoličkim duhom, pa otkreše i Nijemcima, kad se ogriješe o kat. načela. Teško bi bilo izbrajati one lijepe članke u posljednjim brojevima. Evo samo nekih: Aus der »religiösen«. Bewegung der Gegenwart. — Die Inferiorität des Protestantismus. — Pro Familia. — Politik und Religion. — Die katolische Kirche und die Freimauerer.

Theologisch-praktische Quartalschrift:

Linz, 1913. Jhrg. 66. H. 4.

Dr. G. Reinhold: Religiöse Intoleranz und bürgeliche Toleranz. — Dr.

M. Gatterer: Wie oft sollen täglich Kommunizierende beichten? — Dr. A. Eberharter: Ausgrabungen in Palastina. Aegypten und Mesopotamien seit 1010. — Fr. Leitner: Selbstbeherrschung und Gewissensreinscheit als Ziel der täglichen Kommunion. — Dr. L. Kopler: Die »johanneische« Stelle bei den Synoptikern und die Gottessohnschaft Jesu Christi. — Dr. G. Spari: Zur Ehrenrettung der Bethlehemiten. — A. Schneiderhan: Der Modernismus und seine falschen Auffassungen des Dogmas... Pastoral — Fragen und Fälle. — Literatur. — Kurze Fragen etc.

Sociale-Kultura:

M. Gladbach, 1913. Jhrg. 33 H. 7.—10. Sozialpolitik unter Kaiser Wilhelm II. — Dienste und Arbeitsleistungen. — Kunst in der Maschine. — Das »Superadditum des Reichtums«. — Der Kunstgedanke in der heutigen Volkswirtschaft. — Die Fortbildung des Handwelkerrechtes. — Ima još i drugih vrlo zanimljivih rasprava, pa obilata Rundshau, ter Literatur.

Zeitschrift für katolische Theologie:

Innsbruck, 193. Bd. 37. H. 3.

J. B. Nisius: Zur Kontroverse über die Dauer der öffentl. Wirksamkeit Jesu. — Fr. Müller: Ist der Erlass Pius X. über d. I. hl. Kommunion d. Kinder ein blosses Kirchengesetz? — W. Kratz: Das vierte Gelübde in d. Gesellschaft Jesu. — A. Prešeren: Die Beziehungen der Sonntagsfeier zum 3. Gebot des Dekalogs. — Literaturberichte. — Analekten. — Kleine Mitteilungen.

Svaštice

»Hrvatska Straža« ostaje na braniku hrvatskih svetinja. Prijatelji su se »H. S.« u posljednje doba pobojali, e bi se moglo ispuniti ono, što navijestiše novine, a mnogi žele odavno: da bi »H. S.« pošla na vječni počinak ili se združila s kojom starijom ili mladom družicom. Nu Hrvatska je Straža odviše mlada, a da bi pomišljala na samoubijstvo, a odviše svojeglava i ponosna, da bi se vezala u zajednicu, u kojoj bi izgubila i glas i pravo. I zato »Hrvatska Straža« ostaje isto onako radikalna i samostojna kao i dosele. Ipak će se dogoditi jedna promjena: jer je potpisani urednik umoran, treba mu po liječničkom savjetu dulji počinak. Stoga će odsele uređivati »Hrv. Stražu« njezin prvi urednik dr. **Ante Alfirević**, profesor u Splitu. Njemu treba slati rukopise. Hvala mnogobrojnim suradnicima, koji su potpisanome pomagali nositi teret! Neka ostanu vjerni i dru Anti. Bog će platiti.
Dr. F. B.

Nova filosofsko-literarna sekcija. Hrvatsko kat. akad. društvo »Hrvatska« u Beču ima među svojim akademičarima više sekcija, ali brojem članova i radom svojim zaslužuje svakako prvo mjesto ova novo osnovana sekcija.

Budući, da je bilo dosta članova na početku škol. godine, a strukom su specijalno filosofi, to se htjelo osnovati samo **filosofsku sekciju,** ali budući, da je nužno i za filosofa literarna naobrazba i obratno za literata filosofska, to se je osnovala ova gore spomenuta sekcija.

Neki su drugovi radili oko toga živo već odmah na početku škol. god., ali im nije uspjelo odmah to izvesti. Sam presv. biskup dr. A. Mahnić preporučio je, da bi i njegova velika radost bila, kad bi se ova sekcija osnovala i kad bi se marljivo radilo na filosofskom polju. To je i učinjeno. Na 27. studenoga sastanu se drugovi na dogovor, gdje je izabran za predsjednika cand. fil. Stjepan Šimunović, a njegov zamjenik fil. Juraj Puljić-Marić. — Sastanci su određeni svakoga ponedjeljka i drugovi moraju svi redom predavanja držati.

Zanimljivo je zauzeće **pratnja znanstvenih časopisa** koliko hrv. toliko njem. i talijanskih.

Predavanja su i časopise dužni predsjednik i njegov zamjenik oglasiti na **crnoj ploči,** koja služi za tu svrhu, a za dopisnu knjigu i nedjeljnik dužnost je zamjenikova, da na svoje vrijeme oglasi pre-

davanje i ref. časopisa, da se drugovi mogu i sami za raspravljanje pripraviti. — Predavanja smo do sada imali vrlo lijepih i sasvim biranih; n. pr.: »Današnje fil. stanje hrv. publicistike« dg. predsjednik, »O shvaćanju filosofije i njezinim metodama« dg. (tajnik) zamjenik. Ovo je razdijeljeno u više predavanja. »Realizam u novoj ruskoj književnosti« (u više predavanja) dg. Zoković i t. d. — Od časopisa se prate ovi: »Hrv. Straža«, »Nastavni Vijesnik«, »Savremenik«, »Kršćanska škola«, »Nuova risegna«, »Veda«, „Logos", »Farus«, »Archiv für Psyhologie«, »Archiv für systematische Philosophie«, »Srp. knjiž. glasnik« i t. d.

Na svrsi semestra će se izvijestiti: ukupni rad: »fil. literarne sekcije« i referati o navedenim časopisima.

Beč, 15. prosinca 1913.

fil. **Juraj Puljić-Marić**, zamjenik.

Od srca pozdravljamo novu filosof. sekciju, želeć joj uspjeh, obilatu potporu i Božji blagoslov.

Kami spotikanija. Neki se štioci spotakoše ob onu izreku u I. br. u Svašticama, gdje se veli, da ne će odlučivati biskup već razlozi: »Ne uz biskupa, već uz razloge«. (str. 125. r. 7.) Neki dapače opaziše i modernaške papke. A bez razloga. Ondje se nije istaklo općeno načelo, već načelo, što vodi presv. biskupa Mahnića, o kojem je ovdje govor. Znano je, da je presv. krčki biskup demokrat od glave do pete i da u svim stvarima, koje ne spadaju pod njegovu vlast pristaje uz razložnu većinu. To je izjavio i piscu onih redaka, kad se razgovarao s njime baš ob ovome odboru i saopćio mu onaj prigovor. U ostalom je piscu onih redaka dobro poznat opseg biskupske vlasti i svet biskupski auktoritet, pa mu nije ni na kraj pameti bilo krnjiti područje biskupske vlasti u katoličkom pokretu.

Odviše smjela »licentia poetica«. Stara je riječ, da... et poetis omnia licent«. Nu i ta licencija ima svoje medaše. Kad pjesnik opijeva povijesne zgode, slobodna je njegova mašta, dok se ne zaustavi kod zajamčenih činjenica. Što je više, previše je; a što je previše, nije ni s maslom dobro. Tako je previše popa Marka Mesića zafratriti, kad se znade stalno, da med fratre nije ni zavirio. Još je više previše, kad se pjeva za puk. Sunt certi denique fines...

SADRŽAJ

II. broja „Hrvatske Straže".

Na znanje i ravnanje.

Rukopise za „H. Stražu" treba odsada slati na dra Antu Alfirevića, urednika, u Splitu (Dalmacija).

Pretplatu treba slati samo na „Kuću dobre štampe" (oo. Kapucini), Rijeka.

Uredništvo i uprava.